

İ D A R E

Dahiliye Vekâletinin Aylık Mecmuası

Yıl: 13

Birincikânun 1939

Sayı: 141

RESMÎ KISIM

Başvekil Dr. Refik Saydam'm radyoda söylediği nutuk	1181
Dahiliye Vekili Fayık Öztrak'ın Meclisteki izahatı	1195
Tayinler	1197
Terfi edenler	1198
Takdir edilenler	1199
Kanunlar	1200
T. B. M. M. Kararları	1203
Nizamname, Talimatnameler	1204
Kararnameler	1212
Mülkî teşkilât	1213
Tamimler	1214
Diğer Vekâletlerin tamimleri	1231
Çalışma raporları	1235
Tekaüt ve Yetim aylıkları	1237
Aramızdan ayrılanlar	1238

MAKALELER

Osmanlı İmparatorluğu Mülkî İdaresinde Avru palılaşma	1240
--	------

Talât Mümtaz YAMAN

Cumhuriyet Matbaası — İstanbul

1939

R e s m î K ı s ı m

Nutuklar

**Sayın Başvekil Doktor Refik Saydam'ın 12/12/939 günün
de Onuncu Yerli Mallar Haftasını açışı dolayısıyla
radyo ile irad buyurdıkları nutuk**

Aziz yurttaşlarım;

Bugün, onuncu tasarruf ve yerli mallar haftası başlıyor. Artık bugün, millî bayram günlerimiz arasında yer almış bulunmaktadır. Bize verdiği sevinç kadar, mânası da büyük olan bu haftaya girerken, hepinizi hürmetle selâmlarım.

Cumhuriyet devrinin geçen mesut senelerine baktığımız zaman, bu bayramın mânasını anlamakta güçlük çekmeyiz- Millî iktisat mefhumunu türk yurduna sokan, bu mefhumu Türk varlığında yerleştiren, Türk cemiyetini ve Türk ferdini İktisadî zihniyetle çahşmıya sevkeden Türk devletini her sahada olduğu gibi İktisadî sahada da iptidailikten kurtarıp programla çalışan modern bir devlet haline koyan, Cumhuriyet rejimi, Cumhuriyet idaresi olmuştur. Cumhuriyet Türkiyesi, her türlü dahilî huzursuzluk ve nifaktan uzak ve tam bir ahenkle birbirini an- lıyarak, daima ileriye doğru yürüyerek çalışan ve temiz çiftçilerde, memleketin her tarafını birikirine bağlayan demiryollarıyla, vatanın bütün köşelerine yayılan ve mik- darı günden güne artan fabrikaları ve seneden seneye geniş inkişaf hamleleri kaydeden iç ve dış ticaretiyle, işletilmesine her gün daha büyük gayretler sarfolunan madenleri, millî bankaları, deniz nakliyatı hizmetlerini gören ve büyümesi için elden gelen gayret esirgenmiyen deniz ticareti filosu ile heybetli bir İktisadî varlık levhası arz-

etmektedir. İşte bu levhanın ifade etiği mânadır ki, bugünkü bayramımızda göğüslerinizi .fahir ve gurur ile dolduruyor, hepimize âtiye emniyet ve imanı ve daima daha ziyade çalışma arzu ve zevkini aşıyor.

Bu hareketin güzel yurdumuzun her köşesine yayılıp benimsenmesine, millî iktisat ve tasarruf mefhumunun ve yerli mala rağbet ve iltifatın yurttaşların dimağlarında kökleşmesine, büyük küçük her türkün görüş ve duyuş tarzında İktisadî bakımdan hayırlı inkılâplar vücut bulmasına değerli yardımları dokunmuş olan millî iktisat ve tasarruf cemiyetine bu bayram günümüzde huzurunuzda teşekkür ve takdirlerimi beyan etmekten ;zevk duymak tayım.

Aziz dinleyicilerim,

Bu sene Tasarruf ve Yerli Malı Haftasını, dünya siyasî ufuklarının ve İktisadî durumunun fevkalâdelikler arzettiği bir zamanda idrâk ediyoruz. Şimdiye kadar geçirdiği imkânlar Türk milletine, giriştiği iktisadi savaş ve kalkınma hareketlerine, işaret ettiğim fevkalâdelikler içinde de bu fevkalâdeliklerin icaplarını ve her yurddaşa tahmil ettiği vazife ve mükellefiyetleri müdrik olarak sükûnet, azim ve daha büyük bir heyecanla devam etmek kuvvetini vermiştir. Bundan asla şüphemiz yoktur.

Bilhassa tasarruf ve yerli mallar haftaları zarfında olmak üzere, millete hitabetmiş bulunan büyük mesuliyet adamlarımızla mütehassıslarımız, yurt istihsalâtının art- tırımındaki fayda ve zarureti, mesuliyet ve ihtisasin verdiği salâhiyetle daima tebarüz ettirmeye çalışmışlardır. Her zaman tekrar edilmiştir ki, istihsalâtımız hem memleket pazarlarında ve hem de dış piyasalarda satılabilmek için kâfi değildir. Hariçten mübayaa etmek mecburiyetinde bulunduğumuz malları kolaylıkla ve kâfi mik- darda alabilmemiz için çeşitli istihallerimizi her türlü çarelere baş vurarak arttırmak lâzımdır. Bu gayeye erişmek ve vücuda getirilen programları zaman kaybetmeksizin tahakkuk ettirmek için bütün yurttaşların birbirleriyle yarışırçasına çalışmaları, Türk camiasına karşı bir va-

zifedir, memlekete karşı bir borçtur, aynı zamanda İktisadî bir zaruretin de en kısa ifadesidir.

Aziz yurttaşlarım,

Coğrafi vaziyet ve hususiyetlerimiz ve insaniyet âlemindeki mevkiimizin bize bahsettiği imkânlar, bugünkü şerait içinde ziraî, sınaî ve toprakaltı (istihsallerimizi artırmaktaki menfaat ve zarureti düne nazaran kat kat fazlaştırmış bulunmaktadır.) (Çiftçi, sanayici, 'madenci, tüccar ve işçi hulâsa bütün müstahsil unsurlar ve İktisadî kudret ve sağlamlığına güvenerek, hükümetin mahsulât ve masnuatımıza değer fiyatı daima (temin etmek için gereken her türlü tedbirleri zamanında alacağından emin olarak ve bu bakımdan her hangi 'bir (endişeye dahi asla düşmiyerek, memleket istihsalâtının seviyesini yükseltmi- ye ve dolayısıyla ihraç ve ithal imkânlarını arttırmıya azamî gayretle ve tarihî günlerin verdiği heyecan ve şevk ile çalışmalıdırlar. Bunu, memleket kendilerinden istemekte ve beklemektedir.

Gerek sanayi iptidâî maddesi olarak kullanılan ve gerekse gıda maddesi olarak istihsal olun^an çeşitli ve yüksek vasıf ve hususiyetleriyle mütemayiz mahsullerimizle, başta kömür olmak üzere madenlerimizin dış piyasalarda iyi fiyatla kolayca kuvvetli müşteriler bulacağından hiç şüphe edilmemelidir. Görülüyor ki, istihsalâtımızın artırılmasına çalışılması vatandaşların şahsî menfatlerinin de icabıdır.

Yaşadığımız günlerde, Millî Şefimizin şu işaretlerini her an gözönünde bulundurmakla mükellefiz :

«Bütün bu güç şartlarla beraber biz, ticaret işlerinde en az sıkıntı gören milletlerden olacağız. İlk önce şurasını emniyetle söyleriz ki memleketimiz ve ordumuz, en lüzumlu iae maddelerinde hal ve atf için hiç bir tehde maruz değildir. Hattâ ihraç maddelerinin tahdidinde biz, en geniş davranabilecek memleketlerden biriyiz. Harp zamanında dahi mahsullerimiz, çoğu itibariyle, cihan piyasasının arıyacağı maddelerden olacaktır.»

Aziz yurttaşlarım,

Memleket İktisadî hayatının, içinde bulunduğumuz sene zarfındaki başlıca tezahürleri hakkında size malûmat arz etmek isterim.

1938 senesinde, haricî ticaretimiz geçen senelere nazaran faik bir inkişaf göstermiş olmakla beraber, haricî ticaret bilançomuz memleketin İktisadî cihazlanmasından mütevellit olarak ihtiyacının büyük mikyasta artmış olması dolayısıyla, aleyhte kapanmıştı. Elimizde bulunan 10 aylık istatistik rakamları, '1939 senesi haricî ticaret bilançomuzu lehte bir bakiye ile kapıyacağımızı şimdiden kabul etmemize müsait bulunmaktadır.

1938 senesinin 10 aylık ihracat kıymeti, yüz milyon dört yüz bin lira iken, bu kıymet 1939 yılının aynı ayarında üç milyon üç yüz bin lira fazlasıyla iyüz üç milyon yedi yüz bin liraya çıkmıştır.

İthalâtımıza gelince : 1938 senesinin 10 aylık ithalât kıymet yüz yirmi yedi milyon dört yüz bin lira iken, bu kıymet 1939 senesinin aynı aylarında yirmi bir milyon yüz bin lira noksanı ile, yüz altı milyon üç yüz bin liraya düşmüştür. 1938 »senesinin 10 aylık muvazenesi aleyhimize yirmi yedi milyon liralık bir bakiye göstermiş iken, aynı muvazene 1939 senesinde ancak iki [buçuk milyondan ibaret aleyhte bir bakiye göstermektedir.

Görülüyor ki, ihracatımız son senelerdeki muttarit artış istikametindeki inkişafını muhafaza etmektedir. Bu cihet bilhassa memnuniyetle kayda şayandır. İhracatımızın artması için icabeden tedbirleri zamanında almak ve ihraç mallarımızın bilhassa çiftçi ve köylü lehine kıy- metlendirilmesini temin etmek yolundaki mesaiye ihtimamla ve büyük bir dikkatle devam edeceğiz. Esasen, ihraç mallarımızın büyük bir kısmı, kıymetlendirilme bakımından, demin de işaret ettiğim gibi, hali hazır dünya konjonktürleri itibarıyla bir takım kolaylıklara mazhar bulunmaktadır. İthalât cephesinden de, memleket umumî hayatının her türlü tazyikten korunması ve millî sanayi sahasındaki faaliyetlerimizin aksamaması ve durmaması

için hariçten almıya mecbur olduğumuz eşya ve emtianın ehven ve uygun fiyatla ithalini mümkün kılmaya çalışmaktadır. Memleket dahilinde, ithal mallan üzerinde her hangi bir spekülasyona mani olmak için, gerek dahili fiat politika ve mürakabesi ve gerek ticaret ve tediye anlaşmaları bakımından, icabeden tedbirlere tevessül olunmaktadır ve olunacaktır.

Herhalde, bütün yurddaşlar bilmelidirler ki, hükümet müteyakkızdır. Yersiz ve sebepsiz spekülatif fiyat teref- fül erine hiç bir suretle meydan vermeyecektir. Ancak lüzumsuz endişelere kapılıp normal ihtiyaçtan fazla müba- yaada bulunarak piyasa teşevüslerine sebebiyet vermemek hususunda halkımıza da bir vazife terettüp ettiğini bu vesile ile bir defa daha hatırlatmayı faydalı görürüm.

Dış ticaret politikamızda, bir çok senelerden beri devam eden beynelmilel iktisadi durumun icabı olarak, kliring ve takas usullerinin geniş bir yer almış olduğu malumdur. Arzettikleri bazı müşkülâta rağmen, bu usullerin tatbikinden memleket menfaattar olmuştur. Şerait ve imkânların müsaadesi nisbetinde ticaret ve tediye anlaşmaları politikamızı normal ve basit esaslara doğru götürmek gayemizdir.

Millî mahsullerimizden başlıcalarım bugünkü vaziyetlerine kısaca temas etmek, bunların durumundaki u- mumî temayülü göstermek bakımından, faydalı olacak zannımdayım.

İhracat ticaretimizin en kıymetli maddesini teşkil eden tütün istihsalâtımızm seneden seneye, gerek mikdar ve gerek kalite itibariyle, tekâmül ettirilmesine ve bununla mütevaziyen sağlam satış imkânlarının teminine matuf olarak devamlı tedbirler alınmaktadır- Bu sene rekoltesi geçen seneden mühim nisbette fazla olmasına rağmen tütünlümüz bu sene asgarî yüzde beş daha yüksek fiyatlarla satılmıya başlanmıştır.

Hububat ve gıda maddelerimiz bu yıl geçen yıllara nazaran daha iyi evsafa ve daha çok mikdarda istihsal

edilmiştir. Şurasını tebarüz ettirmek lâzımdır ki, muhtelif hububat maddelerimizin istihsâlinde Jiki üç sene evveline nazaran köylümüzün istihsal kudretinde hepimizi bihakkın iftihar ettirecek derecede ve yüzde yirmiden yüzde elliye kadar değişen nisbetlerde, inkişaf lar görünmektedir. Alman tedbirler sayesinde hububat hatlarının istikrarı devamlı olarak temin edilmektedir. Dünya vaziyeti dolayısıyla bu maddelerin cihan piyasalarındaki fiyatları da mühim nisbette l yükseltmekte olup, kabili ihraç olan miktarların satışı için en müsait imkânlar mevcut bulunmaktadır. Bütün gıda maddelerimizde aynı müşahedeyi yapmak kabildir .

Pamuk, tiftik ve yapağı gibi sanayie yarıyan iptidaî maddelerin istihsali de seneden seneye inkişaf etmektedir. Bu mahsullerimize de, gerek dahilde gerek hariçte,, hararetli talepler vardır ve fiatları da yüksek seviyelere varmıştır .

Kuru meyvalarımıza gelince : son senelerdeki istihsalimiz rekor teşkil edecek derecede yükselmiştir. Bazı piyasaların muvakkaten çekilmiş olmasına rağmen, satışlar muntazaman cereyan etmekte ve fiatların kârlı seviyede kalması için her türlü tedbirlere büyük itina ile müracaat olunmaktadır.

Netice olarak diyebilirim ki, dünyanın içinde bulunduğu dünkü ve bugünkü müşkül vaziyetlere rağmen,, müstahsil kütleimiz için tam emniyetli bir huzur havasının ve refah şartlarının idamesini en ileri bir gaye olarak gözetmemizin mânasını ve yüksek kıymetini hâdiseler a- çıkça göstermiş oluyor. Yüksek verimli istihsal bugünden başarılığını gördüğümüz işler, en sıkıntılı bir devrede bile, böyle bir kudret ve emniyet tesis etmek bakımından, mühim semereler vermiştir. Bu yolda yürür ve- bu gayenin tam olarak tahakkukunu beklerken, ileride teessüsünü ümit ettiğimiz dünya sulhu nizamında da, milletimizi üzerine terettüp eden hakikî vazifesini ifa etmiş bir unsur olarak görüyoruz.

Aziz yurttaşlarım,

Tasarruf mevzuunda, millî paranın kıymeti ve istikrarı meselesinin ehemmiyeti ve bu hususta cumhuriyet hükümetinin öteden beri gösterdiği hassasiyet malûmdur. Dünya siyasî vaziyetinin geçirdiği buhranlar, zaman zaman millî para etrafında halkımızı tereddüde düşürebilecek bazı şayiaların çıkmasına vesile olmaktadır. Şurasını açıkça söyleyebilirim ki, hükümetin alabileceği kararlar ve tedbirler, millî paranın kıymetini ,ve istikrarını sağlamlaştırmıya matuf olacaktır. Bu yolda alınacak tedbir ve kararların ise, gizli tutulmasına tabiatile sebep ve imkân yoktur .

Tasarruf hareketlerinden bahsederken, bunun muayyen bir şekli olan devlet dahilî istikrazlarına da biraz temas etmek istiyorum. Cumhuriyet hükümetinin yeniden piyasaya çıkarmış olduğu tahviller ceman 36-500.000 liraya balığ olmaktadır ki, bunu da tasarruf yekûnlarına ilâve etmek icabeder. Bunun 12 milyonu Ergani 24,5 milyonu da Erzurum demiryolunun inşasına tahsis edilmiştir. Bilhassa küçük tasarruf erbabının iştirâkını ve istifadesni temin için beherinin kıymeti 20 lira olarak tesbit edilmiş olan bu tahvillerin, gördüğü rağbet tasarruf fikrinin memleketimizdeki kuvvetine ayrı bir misal teşkil etmektedir. Bugünlerde piyasaya çıkarılmış olan altıncı t-ranş Sjivas - Erzurum istikrazının bilhassa küçük tasarruf sahipleri nezdinde eskilerden çok fazla rağbet görmekte olduğunu memnuniyetle görüyoruz.

Millî tasarrufun herkesçe malûm olan ehemmiyeti ü- zerinde daha fazla durarak, sizleri yormak istemem. Şurası muhakkaktır iki millî tasarruf, milletler hayatında ile- riliğin bir ölçüsü, emniyet ve istikrarın mevcudiyetinin bariz bir delili ve yurda bağlılığın bir ifadesidir. Millî tasarruf millî sermayenin müvellidi ve dolayısıyla millî istihsalin muharrikidir. Bir milletin bankalarındaki tasarruf mevduatının artışı, şüphesiz ki, o milletin İktisadî âtisinin ive iiktisadî »istiklâlinin müemmen bulunduğu delâlet eder. Bu manâda anladığım millî tasarruf hare-

ketlerinin, memleketimizde inkişaf etmekte olduğunu görmekte büyük bir haz duymaktayız. Bir müddet evvel Erzurum'a varmış olan demiryollarımız, yeni yeni kurulan fabrikalarımız millî tasarrufun, millî zekânın yurdumuzda cumhuriyet idaresi altında yarattığı güzel eserlerdir.

Bundan maada bankalarımızda yekûnları günden güne kabaran tasarruf mevduatı hepimizi sevindirecek bir durum arz etmektedir. Bu sahaya ait birkaç rakkam aırz- etmeme müsaadenizi rica ederim.

1937 senesi haziranında, iki yüz yetmiş yedi milyon liraya balığ olan tasarruf mevduatı yekûnu, 1938 senesiin- de üç yüz beş milyona yükselmiş bulunuyordu. Bankalarımızdaki mevduat hesapları yükselici seyrini muhafaza ederek, içinde bulunduğumuz senenin ilk aylarında üç yüz yirmi beş milyon lira gibi küçük görülmiyecek bir yekûna erişmiştir.

Bu münasebetle, rakamlardan daha belîğ bir hâdiseye temas etmek isterim. Bu sene nisan ve eylül aylarında, dünya vukuatının aldığı cereyan üzerine tereddüde düşen bir takım vatandaşlar, bankalardan mevduatlarını kısmen çekmeği muvafık görmüşlerdi. O zaman, telâşa ve bankalardan mevduatını çekmeğe sebep ve mahal bulunmadığını, bankalarımızın her zaman mevduatı sahiplerine iade edebilecek vaziyet ve kudrette olduklarını ve hükümetin bu noktayı ehemmiyetle göz önünde bulundurduğunu söylemiştik. Bu sözlerimi teyiden şimdi sizlere şunu ifade etmekle memnunum ki, bankalarımız sebepsiz telâş göstermiş olan vatandaşlara paralarını iade etmekte hiç bir suretle müşkülâta maruz kalmamışlardır ve bu suretle çekilen paralar yine bankalarımıza dönmeğe başlamıştır. Bünun böyle olması tabiidir-

Çünkü eylül İhâdisatı dolayısıyla de sabit olmuştur ki, vatandaşların bankalardaki mevduatı emin ellerdedir. Ve hükümetimiz bu emanet hususunda daima müteyak-kızdır.

Bankalardaki mevduatın yükselişi, bu müesseselerin

umumî ikraz kapasitelerinin artması üzerinde müessir olmuştur. Her ne kadar beynelmilel hâdiseler yüzünden kısa bir müddet için bir kredi darlığı husule gelmiş ise de millî bankalarımız, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının da yardımı ve iştirakiyle bu buhranı sür'atle izale etmişlerdir.

Ticarî kredilerde, geçen sene faiz nisbeti yüzde sekiz buçuğa düşürülmüştü. Bu sene de, memleketimizin en esaslı istihsâl unsurunu teşkil eden çiftçi müstahsilimizin kredi ihtiyaçlarını ehven surette temin etmek ve böylece ziraî istihsalâtın daha ucuza maledilmesini mümkün kılmak üzere ziraî maksatlara hasrolunacak kredilerin ucuzlatılmasını derpiş edecek yüzde sekiz buçuk faiz haddini yüzde altı nisbetine indirdik. Bu tenzilât takriben yüzde otuz nisbetindedir. Bir taraftan faiz nisbeti indirildiği gibi, diğer taraftan da orta ve uzun vâdeli kredilere inkişaf imkânı verilmiştir.

Aziz dinleyicilerim,

Mülî sermayenin müvellidi olan millî tasarruf, ileri memleketlerde millî sanayileşme hareketlerinin kuvvet aldığı başlıca bir menba olmuştur. Millî sermayeye dayanan millî sanayi ise, her yerde, nihayet millî kuvvet ve kudret demektir. Memleketimizde de millî tasarruf ve millî iktisat mefhumlarının olgunlaşarak yerleşmesine muvazi olarak sanayi hareketlerinin inkişaf ettiğini görmekteyiz.

Bu suretledir ki, resmî kayıtlara göre **1927** senesinde sanayi istihsalâtımızın kıymeti **32** milyon lira iken **1938** senesinde bu kıymet **265** milyon liraya yükselmiştir. Tatbik edilmekte olan sanayi plânlarının itmamından sonra, bu kıymetin üç yüz milyon lirayı aşacağını kabul edebiliriz.

Millî sanayiın memlekette işgal ettiği ehemmiyetli mevki müdrik olan cumhuriyet hükümeti, bu sahadaki gayelerin bir lan evvel tahakkukunu arzu ettiğinden, devletin bizzat sanayi kurucusu olarak harekete geçmesi icab-

etmiştir. Bu suretledir ki, sanayileşme hareketi büyük bir millî dâva olarak ele alınmış ve bildiğiniz devlet sanayi plânları vücut bulmuştur. Yaşamakta bulunduğumuz nazik ive çetin anlar, sanayileşme hususundaki isticamızın ne kadar yerinde olduğunu bir defa daha,, tam bir vuzuhla göstermiş oluyor. Bu itibarladır ki, bu plânların tatbikine hızla ve intizamla devam olunmakta ve eskilerin bir an evvel ikmâlîne çalışılmaktadır. Sanayi dâvamızın tatbikatında bugün vasıl olmuş bulunduğumuz merhalede dahi, evvelce yurdumuzun sanayi şubelerinden mahrumiyet yüzünden bilhassa fevkalâde zamanlarda, çekilen sıkıntıların büyük bir kısmından kendimizi kurtulmuş addedebiliriz.

Devlet sanayiinin en büyük ve ehemmiyetli kısmını teşkil eden Karabük demir ve çelik fabrikaları, cumhuriyetin heybetli bir eseri olarak sene içinde faaliyete geçmiş ve 10 Eylül 1939 tarihinden beri Türk demirinin istihsâline başlanmıştır. Karabük fabrikalarının mühim aşamından olan boru fabrikasıyla haddehane ve çelikhane kısmının da bir an evvel işletmeğe açılması için elden gelen gayret sarf olunmaktadır. Yine bu sene içinde, öte- denberi büyük ehemmiyet verdiğimiz pamuklu dokuma sanayii manzumesine 26 bin işiyle Malatya bez ve eplik fabrikası iltihak etmiş bulunmaktadır. İkinci kâğıt, sel-lüioz, Sivas çimento fabrikalarının inşaat ve montaj işleri ilerlemektedir. İkinci kâğıt fabrikası da faaliyete geçtiği zaman, memleketin kâğıt ihtiyacının tamamına yakın bir kısmı millî istihsâl ile karşılanmış olacaktır. Memleket sanayiinin ihtiyaçlarının temini kadar, memleket müdafaası bakımından da ehemmiyeti malûm olan kimya sanayiimize dahil fabrikaların inşasına çalışılmaktadır. Kastamonu kendir hazırlama (fabrikası için muhtelif memleketlerden istenen tekliflerin cevabı beklenmektedir. Memleketimizde sınaî tesisatın çoğalması ile istihlâki artmakta bulunan ateş tuğlalarını imâl edecek fab-

rikanın kurulması için lâzım gelen tetkik ve teşebbüslere girişilmiştir.

Şeker fabrikalarımızın bu seneki faaliyeti memnuniyeti mucip neticeler vermiştir. Dört fabrikamızın istihsalâtı dioksan üç bin tonla şimdye kadar erişilmemiş bir mik- diara varmıştır, gu noktayı, pancar eken çiftçilerimizin yüzünü güldüren bir hâdise olarak kaydetmek isterim. Şeker istihlâkimiz yüz beş bin tona yükselmiş bulunmaktadır. 1827 senesi istihlâkin altmış altı bin ton kadar olduğu düşünülürse bu rakkamın halkımızın tağaddi seviyesinin yükseldiğini göstermek itibariyle hususî bir ehemmiyeti haiz olduğu anlaşılır.

Burada, şunu da beyan etmek isterim ki, memleketin muhtelif köşelerine serpiştirilen fabrikalarımız birer istihsâl müessesesi olarak kıymet ifade etmekle beraber, aynı zamanda inşa edildikleri mahaller ve civarları için birer İktisadî hareket, ümran ve refah müjdecisi olmaktadır.

Devlet eliyle başarılan sanayileşme hareketimizin bugüne kadar geçirdiği safhalar, millî sanayiimizin bütün meselelerini daha vazılı bir surette görmemizi ve bunlara daha bariz istikametler vermemizi mümkün kılmaktadır. Memleketimizde, hususî sanayiinde, devlet sanayiine muvazi olarak, taazzuvunu teshil etmek mevzuunun bir başlangıç merhalesi olarak bu sanayiinde karşılaştığı bazı şekli engellerin izalesi, Büyük Millet Meclisi'nce kabul buyurulan kanunlarla mümkün olmuştur. Her halde normal çalışmalarıyla memleketin İktisadî cihazlanma ve nizamına yardım eden hususî sanayi teşebbüslerini, kolaylıklara mazhar kılarak, teşvik yolundaki mesaimize devam olunacaktır.

Toprak altı servetlerimizin istismarı yolundaki çalışmalarımıza, bunların tediye muvazenesi bakımından haiz oldukları ehemmiyeti de göz önünde tutarak, hızla devam etmekteyiz.

Memleketimizin başlıca enerji kaynağını teşkil eden

Ereğli kömür havzasının istihsalâtı, son senelerde, Cumhuriyetten evvelki senelere nazaran hemen üç misli derecesinde artmış olmakla beraber iktisadi hareket ve faaliyetlerin yeniden yeniye doğurduğu ihtiyaçları karşılamak için, bu havzada istihsalı bir elde toplamak gibi, daha cezri bir tedbire müstacelen baş vurulması zaruret ik- tisab etmiş bulunuyor. Kömür havzamızı devletleştirmek hususundaki düşüncelerimize bir hafta evvel Havzada yaptığım tetkikat neticeleri kuvvet vermiş bulunmaktadır.

Krom ve bakır istihsalimiz, memnuüiyetbağ bir şekilde inkişaf etmektedir. Erganide yedi bin beş yüz ilâ on bin ton saf bakır istihsal edilmek üzere kurulması evvelce kararlaştırılmış bulunan tesisat ikmâl olunmuştur. Bu işletme halen tecrübe işletme devresinden normal istihşâl devresine girmiş bulunuyor. Senede iki bin beş yüz ton saf bakır çıkararak Kuvarsan madeninini de işletilmesine muntazaman devam olunmaktadır. Murgul bakır madenlerimizde senede sekiz ilâ on bin ton saf bakır istihşâl edecek kabiliyette bir tesisat vücuda getirilmesi için gereken teşebbüslere girişilmiştir.

Divrik demir madenimizde istihşâlât devam etmektedir. Bu madende vücuda getirilmesi icabeden tesisatın ikmâli halinde memleketin daha büyük faydalar temin edeceği aşikârdır. Demir cevherlerimizden bahsederken Kocaali vilâyetinin Hendek kazasında Sakarya ağzı civarında mahiyeti itibariyle büyük imtidadı olduğu tahmin olunan rüsubî demir madenine tesadüf edilmiş olduğunu kaydetmek isterim. Buradaki tetkikat hararetle devam etmektedir. Maden arama faaliyetlerimiz, programlar dairesinde inkişaf etmiştir. Petrol aramalarına devam olunmaktadır. Memleketin muhtelif noktalarında 37apılmış ve yapılmakta olan sondajlara zamimeten bu sene Adana mintakasında da sondajlara başlanmış bulunmaktadır. Petrol aramalarına petrol buluncaya kadar devam etmek kararımızdır. Türk azmi nihayet bu işi de başa- racaktır.

Alüminyum istihsâline yarayan boksit zuhuratı memleketin muhtelif yerlerinde tesbit edilmiş bulunmaktadır. Zonguldak, Akseki ve İslahiye’de bulunmuş olan bu zuhurattan istifade imkânları taharri ve tetkik edilmektedir.

«Bütün memleketi baştan başa demir ağlarla örölmüş görmek en büyük azmimizdir» buyurmuş olan Millî Şefimizin ötedenberi çizmiş olduğu demiryolu siyasetimizin takip ve tatbikinde, yurt refahı, ve müdafaası bakımından, çok kıymetli bir semereyi daha elde etmiş bulunuyoruz. Türk mühendislerinin fasılasız gayreti sayesinde demiryollarımız Erzurum’a varmış bulunmaktadır. Gerek demiryolu ve gerek şose inşaat siyasetimize şimdide kadar olduğu gibi hızla devam etmek ve ticaret filomuzu yakında tekrar yeni gemilerle zenginleşmiş başta kömür havzası limanları olmak üzere Akdeniz ve Karadeniz sahillerimizdeki limanlardan başlıcalarını bir an evvel inşa, islâh ve takviye edilmiş görmek azmindeyiz. Bütün bu mevzuların cumhuriyet hükümetince ehemmiyetle ele alınmış olduğunu arz etmekle bahtiyarım.

Aziz dinleyicilerim;

Millî sermayenin başlandığı azametli işleri emniyetle tevdi edecek ehliyetli eilere ihtiyacımız büyüktür. Yeni iktisadî hayatımız, çalışına sistemimiz ve çalışacak elemanların vasıfları üzerinde her zamandan ziyade tavak- kuf etmemizi emrediyor. Millî faaliyetlerin her sahasında olduğu gibi, tahsisen İktisadî teşebbüsler muntazam, mü- tevazi, feragatli ve sabırlı bir çalışma ile, başlamasına memur edildikleri işin seviyesine gerçekten yükselmiş bir ehliyetle sahip unsurlarla teçhiz edilmedikçe, alacağımız neticeler muhakkak ki beklediğimizin aksine olur.

Bu itibarlardır ki, devlet ve milletçe fedakârlık yapılarak yetişmeleri için ecnebi memleketlere göndermekte olduğumuz gençlerimizin adetlerini arttırmış bulunuyoruz. Bu vatan evlâtlarının kendilerine düşen yüksek vazifeyi müdrük olmaları ve tam bir bilgi ile ve yaşadığımız

zamanın emrettiği verimli çalışma metodlarına intibak etmiş olarak, vakit kaybetmeksizin, yurda avdet edip hizmete girmelerinin temin edilmesi lâzımdır.

Diğer taraftan, millet işlerinin idaresini ellerine almış olan büyük küçük her ferdin, aledderecat çalışmak ve çalıştırmakta iş yapmak ve iş istemekte gayet ciddî ve mü- samahasız davranmalarındaki katî lüzuma sureti mahsu- sada, işaret etmek isterim, devletçe ve milletçe ancak böyle bir çalışmaya koyulmak sayesinde ki, her gün geniş- iyen faaliyet mevzularında vasıfları ve istidatların matlûp istikamette inkişaf etmiş hakikî iş ve vazife adamlarımız yetişmiş olacaktır. Millî hayat ve faaliyetin ortaya çıkardığı bu mühim meselelere bütün vazife sahiplerinin lâyıık olduğu alâka ve hassasiyeti göstereceklerini ümid ederim.

Aziz yurddaşlarım,

Türk vatanının yükselmesi için olduğu kadar kudretle ve emniyetle müdafaası için tasarruf hareketinin nasıl büyük bir rol oynadığını eğer, huzurunuzda tebarüz etti- rebildimse çok bahtiyar olacağım. Dünyanın en dağdağalı bir devrinde yaşıyoruz. Türk milleti vakur ve temkinli duruşu, samimî birlik manzarası ile bütün cihanın nasıl takdir nazarını celbediyorsa, hakkında fena düşüncesi olanları da o kadar hayrete düşürmektedir. Türk milleti dostluklarına sadık, açık kalple kendi millî hudutları dahilinde sakin çalışmak ve yaşamak azmindedir. Bu birliği, bu sükûnu ve bu çalışma azmini bozmak isteyenlere iyi göz- le bakmaz.

Büyük Türk milletinin hakikî hissiyatına tercüman olarak emniyetle söyleyebilirim ki : Millî Şef'in etrafında tek kalp ve tek vücut çalışan milletimiz, hâlimden ve is- tikbâlimden emindir.

**Pazarlıksız satış kanununun neticeleri hakkında, İstanbul
Meb'usu Ali Rana Tarhan'ın T. B. M. M. nde verdiği şifahî
sual tahriri üzerine, Sayın Vekilimiz Tekirdağ Meb'usu
Fayık Öztrak'ın 13/12/939 tarihinde Mecliste verdiği
izahat:**

Memleket halkını yakından alâkadar eden bir mev- .zının huzurunuzda müzakeresine vesile verdiğinden dolayı muhterem arkadaşım Ali Rana Tarhan'a bilhassa teşekkür ederim.

Filhakika bu kanunun tatbik edildiği yerlerde mev cut vaziyeti ve alınan neticeleri umumi bir surette müta- lea etmek faydalı olacaktır. Pazarlıksız satış kanunu belediyelere bir takım vazifeler vermiştir. Fakat bu kanunun yedinci maddesi bu vazifelerin kontrolünü İktisat Vekâleti'ne, şimdiki teşkilâtımıza göre, Ticaret Vekâleti' ne tevdi etmiştir. Böyle olmakla beraber arkadaşımızın tahririnde Ticaret Vekâletiyle beraber Dahiliye Vekâleti de muhatap tutulmuştur, diğer taraftan umumî alâkası do- layısıyla Dahiliye Vekâleti de bu iş hakkında bazı malûmatı edinmiştir. Onun için bendeniz de burada bazı nok- taları arzedeceğim :

Kanun Ankara. İstanbul ve İzmirde tatbik edilmektedir.

Hangi maddeler üzerinde tatbik edildiğini şimdi arkadaşım Ticaret Vekili burada izah edecektir. Ben tekrar etmiş olmayayım.

Belediyeler bu vazifeyi mevcut teşkilâta ve bu teşkilâta munzam bir vazife olarak ifa etmektedirler. Yalnız Ankara belediyesi bu 'iş için ayrıca beş memur da tavrif etmiştir. Tabii diğer teşkilât ta çalışıyor.

Çalışan memurların bu iş üzerinde ihtisas sahibi olup •olmadıklarını soruyorlar. Kanuna göre yapılacak iş, etiketlerin mevcut olup olmadığını ve bunların mevcudiyetine rağmen pazarlık yapıp yapılmadığını tetkikten ibare e t olduğu için burada, ihtisasa lüzum görülüyor. Me-

murların bundan başka bir salâhiyetleri yoktur. Yâni fiyatın konmasında, kanuna göre memurların alâkası ve- vazifesi mevcut değildir.

Bu kanunun tatbiki yüzünden bazı maddelerde ve bilhassa manifatura, ayakkabı, hazır elbise ve sair eşyada fiyat tereffüü vardır. Tereffüün sebeplerinden biri de müşterinin ötedenberi pazarlıkla alış veriş etmeği itiyat etmiş olmasıdır. Mal alacak insanlar uzun müddettenberi pazarlıkla almağa alışık oldukları için gördükleri etiketlere tamamen itimat edemiyorlar, müşterinin bu temayülü, tüccarın fazla kazanmak temayülü ile karşılaşılıyor ve etiketler üzerine fazla fiyat yazılmasına sebep oluyor. Bizim yaptığımız tahkikata göre aldığımız netice budur. Şu halde etiketlere itimat edebilen müşteri bu işte zarar görmektedir. Şimdiye kadar alman neticeye gelince : İstanbul'da bu [kanuna muhalif 'hareketleri sebebiyle 1028 zabıt varakası yapılmış ve 1028 kanuna muhalif vaka kaydedilmiştir. Bunlardan 7140 lira para cezası alınmıştır. Bu suçtu tekrar ettiklerinden dolayı dört mağaza kapatılmıştır. Ankara'da 910 vaka tesbit edilmiş, 2597 lira para cezası alınmıştır. Ve tekerrür suçuyla 50 dükkân kapatılmıştır.

İzmir'de 688 vaka tesbit edilmiştir. 599 u etiket olmadığı, 78 i de pazarlık yapmak keyfiyetidir. Bunlardan 1998 lira 10 kuruş para cezası alınmıştır. 16 dükkân tekerrür dolayısıyla kapatılmıştır.

Bendenizin bu mevzu üzerinde arzedeceğim malûmat bundan ibarettir. İşin diğer noktalarını Ticaret Vekili arkadaşım izah edeceklerdir.

Tayinler

No : 15432

1 — Kayseri eski Valisi Adli Bayman'ın açık bulunan Ankara Vilâyeti İdare Heyeti âzalığına tayini tensip edilmiştir.

2 — Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

7/12/1939

No : 15433

1 — Varto Kaymakamı Cemil Sargut'un açık bulunan Burdur Mektupçuluğuna naklen tayini tensip edilmiştir.

2 — Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

7/12/1939

Terfi edenler

İzmir idare heyeti âzasından Esat Alper 80 liraya, Üsküdar Kaymakamı İhsan Ünal 60 liraya, Kandıra kaymakamı Fehmi Özak 50 liraya terfi etmişlerdir.

Takdir edilenler

Direkli nahiyesi m¼d¼r¼ Direkli nahiyesi dahilindeki yol;
Hasan Ayhan : ve k¼pr¼lerin inşa ve tamirinde
g¼sterdiđi faaliyetten dolayı Si-
vas vilayetine takdir edilmiştir.

Kanunlar

Ceza Kanununun mevkii mer'iyete vaz'ına müteallik 825 numaralı kanunun 29 uncu maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun

Kanun No : 3747

Kabul tarihi : 20/12/1.939

Neşir tarihi : 26/12/1.939

Madde 1 — Ceza Kanununun mevkii mer'iyete vaz 'ına müteallik 825 numaralı kanunun 29 uncu maddesine aşağıdaki fıkra ilâve edilmiştir:

Asliye teşkilâtı bulunmayan yerlerdeki Sulh Hâkimleri Türk Ceza Kanununun 193 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında ve 266, 267, 268, 440 ve 441 inci maddelerinde ve 456 ncı maddenin birinci fıkrasında, 459 uncu maddede ve 480 nci maddenin ilk fıkrasında ve 492 ve 515 inci maddelerinde ve 516 ncı maddenin diğer fıkralarında ve 517 nci maddesinde yazılı cürümlere müteallik davaları dahi rüyet ederler.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Ve-killeri Heyeti memurdur. 23/12/1939

Meşhud suçların muhakeme; usulüne dair 3005 sayılı kanunun 3498 sayılı kanunla değiştirilen 4 üncü maddesini değiştiren kanun

Kanun Na : 3749

Kabul tarihi : 20/12/1939

Neşir tarihi : 26/12/1939

Madde 1 — Meşhud suçların muhakeme usulüne dair 3005 sayılı kanunun 3498 sayılı kanunla değiştirilen 4 üncü maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Madde 4 — Ağır cezalı cürümler dışında meşhud bir .suç işlendiği zaman zabıta, yakalanan şahsı tanzim edeceği zabıt varakası ve elde edeceği maddi slibut delililerle birlikte vakit geçirmeksizin aynı günde Cümhuriyet Müddeiumumiliğine teslim eder.

Zabıt varakası yakalanan şahsın kim olduğum:, sübut delili olacak maddelerin ve izlerin neden ibaret bulunduğunu. ve sahihlerin hüviyetlerini ihtiva eder.

Şikâyet veya şahsi dava yolile takib edilen suçlarda şikâyet edildiğinin zabıt varakasına yazılması ve şikâyet edenin bu varakayı imzalaması lâzımdır.

Cümhuriyet Müddeiumumisi yakalanan şahsı sorguya çektikten sonra âmme davasını açmağa lüzum görür ve umumî hükümlere göre takibat yapılmasını zarurî kılacak sebebler mevcut bulunmazsa duruşma yapılmak üzere maznunu iddianame ile o gün vazifeli muhakemeye gönderir.

Bundan evvelki fıkralarda, delillerin tesbitine müteallik olmak üzere zabıtaya verilmiş olan vazife, ağır ceza mahkemesinin vazifesine giren meşhud cürümlerde münhasıran Cümhuriyet Müddeiumumisine a iddir.

Cumhuriyet Müddeiumumisi ağır ceza mahkemesinin vazifesine giren meşhud cürümlerde şahitlerin ifadelerini zabtettikten ve yakalanan şahsı da sorguya çektikten ve lüzum göreceği diğer tahkikatı İd a yaptıktan sonra âmme davası açmağa lüzum görür ve umumî hükümlere tevfikân takibat yapılmasını zarurî kılacak sebebler mevcut bulunmazsa duruşma yapılmak üzere maznunu iddianame ile vazifeli mahkemeye gönderir. Cumhuriyet Müddeiumumisinin tahkikatı fasılasız yapması ve işi azamî üç gün içinde mahkemeye tevdi etmesi lâzımdır.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Ve-killeri Heyeti memurdur.

22/12/1939

.....1202.....

Kanun	Başlığı	Düster		Resmi Gazete	
		Tertib	Cild	Sahife	Sayı
3005	Meşhud Suçların Muhakeme Usulü Kanunu	3	17	1105	3329
3498	Meşhud Suçların Muhakeme Usulüne dair 3005 sayılı kanunun 3 üncü madesinin değiştirilmesi hakkında kanun	3	19	1515	3958

T. B. M. M. Kararlari

Memurin Kanununun 46 ncı maddesinin 2 nci fıkrasındaki (Heyette) tâbirinin şumulünün tayini hakkında

Karar No : 1152

Memurin Kanununun 46 ncı maddesinin birinci fıkrası memurların tayini kendilerine aid olan memuriyetlere tayin edemeyecekleri akrabaları saymakta ve istisna halini göstermektedir. İkinci fıkrada, bu akrabaların bir dairenin aynı şubesinde veya bir heyette içtimalarını men etmekte ve bundan yalnız muallimleri istisna eylemek-tedir.

Vakıa teftiş heyeti tâbiri her vekâlette o vekâlet müfettişlerini tamamen içine alan ve müfettişler camiası veya müfettişler takımı manâsını anlatan bir tâbir olup burada heyet, idari örf ve teamülün tesbit ettiği veçhile, (muayyen mevzu üzerinde muayyen bir usulle müşterek mesuliyet altında birlikte çalışan ve birlikte rey ve karar veren) meclis, encümen, komisyon gibi birlikler manâsında değilse de fıkranın istisna kısmında yalnız muallimler zikredilmiş olup muallimler gibi müstakillen ayı ayrı çalışan müfettişlerin konmamış bulunması muallimler vaziyetinde bulunan başka memurların istisnasına cevaz verilmediğini göstermektedir. Binaenaleyh fıkradaki gerek şube ve gerek heyet tâbirlerinin mutlak ve geniş manâlarında alınması zarurî bulunduğundan burada tefsire gidilmesine imkân olmadığına karar verilmiştir.

20 / 12 / 1939

Nizamnameler, Talimatnameler

Bina Vergisi Nizamnamesinin 22 nci maddesini değiştiren Nizamname

Kararname No : 2 / 12390

Bina Vergisi Nizamnamesinin 22 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Maliye Vekilliğince teklif ve Devlet şürasmca görölerek 22/11/1939 tarih ve 17944 sayılı tezkere ile tevdi olunan ilişik nizamnamenin mer'iyete konulması; İcra Vekilleri Heyetince 25/11/1939 tarihinde kabul olunmuştur. 25/11/1939

Madde 1 — Bina Vergisi Nizamnamesinin 22 ne» maddesi aşağıdaki Şekilde değiştirilmiştir:¹

«Gayri safi iradların tahmini sırasında binalardan her birinin evvelâ 3 cü maddenin 1, 2, 3, 6 'numaralı fıkralarında yazılı istisnalardan istifade edip etmediği komisyonlarca tetkik ve tesbit edilir. Bı fıkralar mucibince vergiden müstesna tutulan binalarla derdesti inşa bulunan binaların gayri safi iradları tahmin edilmez. Gene üçüncü maddenin 4, 5, 8, 9, 10 ve 11 numaralı fıkralarında yazılı olup da tahrirden evvel müstesnalık ihraz etmemiş olan ve istisnaiyetleri beşinci madde mucibince beyanname vermeğe mütevakkıf bulunan binalarla 7 numaralı fıkrada yazılı binaların iradları tahmin edilir.»

Madde 2 — Devlet şürasmca görölmüş olan bu nizam name Resmî Gazetede basıldığı günün ertesinden itibaren yürümeğe başlar.

Madde 3 — Bu nizamnamenin hükümlerini Adliye Dahiliye, Maliye, İktisad ve Ticaret Vekilleri yürütür.

(Bina- Vergisi nizamnamesi için 13 19 sayılı Resmî Gazeteye ilişik fıhristin 22 inci sahifesindeki 2 108 1'- sayılı kararname haşiyesine bakınız.)

**3667 sayılı kanunun 1 inci maddesinin B fıkrasının
sureti tatbikma aid**

TALİMATNAME

Kararname No: 2/12374

2510 sayılı kanunun 12 nci maddesinin A ve B fıkralarını değiştiren 3667 sayılı kanunun 1 inci maddesinin B fıkrasının tatbik şekliini göstermek üzere hazırlanıp Sıhhat ve İtımâi Muavenet Vekilliğinin 16/11/1939 tarih ve 109918/633 sayılı tezkeresile gönderilen ilişik talimatnamenin mer’iyete konulması; iiira , Vekilleri Heyetince 24/11/1939 tarihinde kabul olunmuştur.

24/11/1939

Madde 1 — 2510 sayılı kanunun 12 nci maddesinin A ve B fıkralarını değiştiren 3667 sayılı kanunun 1 inci maddesinin B. fıkrası mucibince ötedenberi 1 numaralı İşkân mmtakasında oturan .aşiret ferdleriyle yine bu mm t akanın ahaiii as’iyesinden olan veya herhangi bir suretle yerleşmek maksadile evvelce bu mmtakaya gelmiş bulunan topraksız veya az topraklı çiftçilerin Hâzineye aid topraklardan verilmek suretile toprağa bağlanmaları işinin sureti tatbiki ve bu toprağın nerelerde meccanen verileceği aşa-ğıdaki esaslar dairesinde tesbit olunmuştur.

Madde 2 — 2510 sayılı kanunun 2 nci maddesi mucibince tahdid edilen 1 numaralı mıntıkada bulunan ve soy ve dili Türk olan her topraksız veya az topraklı çiftçiler; buldukları yerlerde Hâzineye aid topraklardan ve şayet buldukları yerde Hâzineye ait toprak yok ise en yakın yerlerdeki Hazine topraklarından verilmek suretiyle toprağa bağlanırlar.

Madde 3 — tedenberi bir numaralı iskân mmtaka- smda oturan ve dili Türkçe olmayan aşiret ferdleriyle bu mmtakanm ahaiii asliyesinden lolan iveya yerleşmek mak- sadile evvelce bu mmtakaya gelmiş bulunan topraksız veya az topraklı çiftçiler aşağıdaki esaslar dairesinde top- rağa bağlanırlar.

.....1206.....

A) Bu zümreye mensup olan topraksız veya az topraklı eşhasın toprağa bağlamak suretile yeniden yerleşmesi memnu olan sahalar,

I - Vekiller Heyeti kararile tahdid edilen ve edilecek olan memnu mıntakalar.

II- Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumî Müfettişlikler mmtakas: dahilinde olup Sıhhat Vekâletince dış memleketlerden gelecek Türk göçmenlerin iskânına tahsis olunan sahalar.

III- Diyarbakır Vilâyetinin, Sallar İstasyonundan başlayarak Ergani - Diyarbakır - Bismil - Beşiri - Kurtalan — Baykan - Bitlis - Tatvan - Gevaş - Van ve Özalp Kazalarını katederek geçen ve geçecek olan demiryolu ile Kurtalan İstasyonundan başlayarak Dicle vadisini takiben Irak hududuna giden demiryolu güzergâhı imtidadıca tarafeynindeki 20 kilometrelik sahalar.

IV- Fırat Köprüsü - Yolçatı (Yolçatı - Elâzığ) - Diyarbakır demiryolu güzergâhı imtidadıca tarafeynindeki 20 kilometrelik sahalar.

V- Divriği - Kemaliye - Erzincan - Tercan - Aşkale demiryolu güzergâhı de Çobandede Köprüsünden Sarıka- mışa kadar olan dekovil hattı güzergâhı ve Sarıkaıştan Beiiiiahmede mümtec demiryolu güzergâhının tarafeyninden 20 kilometrelik sahalar.

VI- Malatya - Fevzipaşa ve Divriği olan demiryolu güzergâhı ve imtidadıca tarafeynindeki 20 kilometrelik saha.

VII- Urfa ve Mardin Vilâyetlerinin cenub hududunu teşkil eden demiryolunun Türkiye topraklarına isabet eden kısmının bütün imtidamdaki 25 kilometre derinlikteki sahalar.

VIII- 1 numaralı mıntaka dahilindeki Suriye, Irak ve İran ve Rus hududu imtidadıca olan topraklarımızın 25 kilometre derinliğindeki sahalar.

IX- (Diyarbakır - Mardin şosası ve Mardin İstasyonu)
(Diyarbakır - Siverek - Urfa - Akçakale)

(Urfa - Birecik)
 (Diyarbakır - Silvan - Ziyaret)
 (Diyarbakır - Hanı - Garahin - Çapakçur)
 (Bitlis - Muş - Bulanık - Malazgirt)
 (Muş - Hınıs)
 (Muş - Solhan)
 (Van - Muradiye - Erciş - Patnos)
 (Varı - Havasor - Hoşab - Başkale - Yüksekova)

X- Pasinler Kazasının Çobandere Köprüsü yanından itibaren Veiibaba - Eleşkirt - Karaköse - Diyadin - Doğu- toayazıt Kazalarından göçmen ve Gürcübulak'da nihayet bulan transit yolu;

(Karaköse - Hamurderesi - Patnos)
 (Doğubayazıt - Muradiye)
 (Erzurum - Taşkesen - Hınıs)
 (Çobandede - Sarıkamış - Benlihahmed - Kars)
 (Kars - Kötek - Kağızman - Tuzluca - İğdır - Çengelgediği - Karabulak - Doğubayazıt)
 (Karaköse - Kağızman)

XI- (Elâziğ - Pertek - Mameki - Seyithan - Darbuğaz - Pülümer - Muti Köprüsü - Sansaboğazı)
 (Pertek - Hozat - Karaoğlanı - Mareşal Çakmak - Zeyni gediği - Erzincan)
 (Refahiye, Erzincan - Tercan)
 (Erzincan - Giimüşane)
 (Elâziğ - Palu - Bingöl - Solhan)
 (Palu - Karakoçan - Kiği - Tercan)
 (Elâziğ - Yolçatı - Kömürhan Köprüsü)
 (Elâziğ - Gezin - Maden Ergani)
 (Elâziğ - Keban - Arapkir)

Şosaların bütün imtidatlarınca ve güzergâhlarını! tafefyninden 15 şer kilometrelik derinlikteki sahalara.

XII- (Divrik - Zara - Koyulhisar yolunun 1 numaralı mntakaya isabet eden kısmı;
 (Malatya - Hekimhan - Kangal - Ulaş)
 (Pazarcık - Elbistan - Darende - Gürün - Ulaş)
 (Elbistan - Gökşün)

.....1208

Maraş - Göksün - Pınarbaşı yolunun 1 numaralı mın-
takaya -İsabet 'eden kısmı.

Şosaların bütün imtidatları ve güzergâhlarının
tarafeyninden 15 şer kilometrelik derinlikteki sahalara.

XIII- Devrik. Demir, Ergani Bakır, Guleman, Erom madenleriyle Malatya
Merkez Kasabası ve Vangölü İşletme tesisatı merkezlerinin dairerana-
darak 20 kilometrelik saha-
lar.

XIV- Ercişten itibaren Tatvana kadar Vangölü sahilinin 25 kilo-
metre şimal ve şimali garbisindeki sahalara.

XV- Muş Vilâyeti hududundaki Mırad Nehrinden itibaren Paloya kadar
Murad Nehri tarafeynindeki 25 kilo-
metrelik sahalara.

B) Yerleştirilmeleri muvafık görülmeden yukarıda, yazılı sahalarda içerisinde
ötedenberi yerleşmiş bulunan ve dili Türkçe olmayan Aşiret fertleriyle yerli
halkın veya yerleşmek maksadile başka yerlerden evvelce gelmiş olanların
buldukları yerlerde toprağa bağlanmaları muvafık
görölmüştür.

Umumî Müfettişlikler ve vilâyetlerce tesbit edilen ve Sıhhat Vekâletince
kabul edilen göçmen iskân sahalalarında 3 üncü maddede yazılı halkın ünite
merkezlerinde toplanması maksadile ve yüzde yirmiyi tecavüz etmemek şar-
tünde bu ünite merkezlerine toplayarak ünite merkezlerin-
de topraklandırılmaları muvafıktır.

Madde 4 — 1 numaralı mıntaka dahilinde bulunan yukarıdaki maddelerde
yazılı eşhasın topraklandırılmasına tahsis olunacak olan Hâzineye ait
topraklardan aşağıda yazılı yerlerde bulunanları ibi eşhasa borçlanma suretiyle
verilecektir. Bunların haricinde kalan yerlerdeki top-
raklar meccanen verilir.

Borçlanmaya tâbi tutulacak sahalara :

A) Diyarbakır - Sinan İstasyonu arasındaki demir-
yolunun tarafeynindeki 20 kilometre dahilindeki arazi.

B) Mardin Vilâyetinin Savur - Midyat - Cizre yolu-
nun 10 kilometrelik tarafeynindeki arazi.

C) Bitlis Vilâyetinin Tatvan Kazası Merkezinden itibaren dairenmadar 10 kilometrelik saha.

Ç) Diyarbakır Merkez Kasabasının 20 kilometrelik dairenmadar sahası.

D) Fırat Köprüsünden Madene ve Divrikten Tercana kadar olan demiryolu istasyonlarının 10 kilometre muhitlerindeki topraklar.

E) Kayseri vilâyetinin Pmarkazı kazası dahilindeki bilumum topraklar.

F) Gaziantep Vilâyetinin Merkez ve Kilis Kazaları dahilindeki bilumum arazi.

G) Maraş Vilâyetinin Elbistan Kazası dahilindeki bilumum arazi.

L) Malatya Vilâyetinin Merkez Kazası ile Akçadağ ve Petürge Kazaları dahilindeki bilumum arazi.

M) İğdır Ovası.

N) Erzincan Ovasının İskân sahası.

Madde 5 — 1936 - 1937 seneleri tahriri arazi komisyonlarının tesbit ettikleri millî topraklarla bilâhara her hangi bir suretle Hâzineye aidiyeti anlaşılan veya intikal eden topraklar tevzie esastır.

Madde 6 — Topraklanma işleri her kazada kaymakamın reisliği altında tapu, maliye (varsa ziraat ve iskân) memurlarile vilâyetçe intihap edilecek bir nahiye müdüründen müteşekkil daimî komisyon marifetile yapılır.

Bu komisyonlar; toprağa muhtaç olan halkı ve verilecek toprak miktarını önceden tesbit eder ve 3667 sayılı kanunun 2 nci maddesinin VI inci fıkrası ahkâmına göre miktar hakkında karar almak icabederse bu tesbit cetvellerini idare heyetine şevkle karara bağlatırır.

Topraklanması icabeden halka; verilmesi bu suretle takarrür eden topraklar; alâkadar nahiye müdürü mal ve tapu memuru ile köy ihtiyar heyetleri marifetile mahallinde tevzi edilir.

Bu hususta Umumî Müfettişlikler, işin tatbik şekline ait tafsilâth direktifleri ve alâkadar memurların sureti, tavzifi hakkında muktazi emirleri verirler.

.....1210.....

Madde 7 — Bu talimatname mucibince tevzi edilecek arazinin tesbiti ve arazinin mahallinde mühtaç zürraa tevzii için sarfi lâzım gelen paralarla indeliktiza bu uğurda kullanılacak muvakkat memurların ücreti iskân bütçesine mevzu tahsisattan ödenir.

Madde 8 — Toprak verilecek sahalardaki eşhas içinde başka bir yerden veya her hangi bir köy ve kasabadan geipte burada yerleştiği halde asıl mensup olduğu kasabadaki yedinde mevcut toprağın 3667 sayılı kanun ile 2510 sayılı kanunun 17 nci maddesine bağlı toprak tevzi cetveli mucibince kâfi miktarda olduğu tevzi komisyonunca tesbit edilenlere ayrıca toprak verilemez.

Madde 9 — Bu gibi halktan her hangi birisinin aslen meısub olduğu köy veya kasabada bıraktığı toprak maişetini temin edemiyecek derecede az olduğu takdirde bu aileye ihtiyacı nisbetinde toprak verilir. Ancak eski yerlerinde bıraktıkları topraklarını Hazineye ferağ ederler ve bu topraklar hazine malı olur.

Madde 10 — Bürükililer ve Revanlılar, Zeylân ve Ağrı yasak bölgelerinden gelen eşhas 2 nci maddedeki sahalardan haricindeki yerlerde topraklandırılırlar- Ancak; evvelce bu sahalarda içinde yerleşmiş olanlardan topraksız bulunanları buldukları yerlerde topraklandırılırlar.

Madde 11 — Ötedenberi bilumum mmtaka dahilinde bulunan ve hiç bir tarafta topraklanmamış ve köy kurmamış olan ve göçebe halinde dolaşan aşiret fertleri; U- mımî Müfettişlikler ve vilâyetler arasında takarrür edecek şekilde ve senenin kısmı azamini geçirdikleri anlaşılın kazalar dahilinde hâzineye ait araziden toprak verilmek suretiyle topraklandırılırlar.

Madde 12 — Bu kanun hükmüne göre topraklandırılacak eşhasa verilecek toprakların mümkün mertebede -şimdiye kadar oturdukları yerlerde ötedenberi zeretmek- te oldukları topraklardan verilmesi muvafık görülmüştür.

Kanun No.	Başlığı	Düster			Resmi Gazete Sayı
		Tertib	Cild	Sahife	
2510	İskân Kanunu	3	15	1156	2733
3667	İskân Kanununun 12 nci maddesinin kısmen değiştiren ve 17 ve 23 üncü maddelerine birer fıkra ekliyen kanun (İskân Kanununa aid haşiye için 4250 sayılı Resmî Gazetede mün-teşir 3657 sayılı kanun haşiyesine bakınız.)	3	20	1556	4255

:

Kararnameler

Kararname No : 2/12441

Merkezi Ankarada olmak üzere 31 Kânunusani 1928' tarihinde teşkil edilmiş olan «Türk Maarif Cemiyeti» nin menafii umumiyeye hadim cemiyetlerden olduğuna dair olup Dahiliye Vekillığının 10/8/1939 tarih ve 43127 sayılı, tezkeresile gönderilmiş olan Şûrayı Devlet Mülkiye Dai- resile Umumî Heyetin 1 Mart 1928, 18 nisan 1928 tarih ve 54/54 sayılı mazbataları ve yine Devlet Şûrası Üçüncü Dair esil e Umumî Heyetinin 8/9/1939, 2/11/1939 tarih ve 2833/2237, 312/315 sayılı mazbataları İcra Vekilleri Heyetince 12 Kânunuevvel 1939 tarihinde tetkik ve mütalea olunarak adı geçen cemiyetin menafii umumiyeye hâdim cemiyetlerden sayılması kabul olunmuştur.

12/12/1939

Mülkî teşkilât

Değişen nahiye adları:

Konyamn Ereğli kazasına bağlı Çamlık nahiyesi ve istasyonunun adı 22/12/939 tarihinden itibaren Çakmak olarak değiştirilmiştir.

Vekâletimiz tamimleri

Emniyet U. Müdürlüğü

Şube : 2

Valiliğine

No : 21331-1

Bazı tüccarların ileride büyük kazanç temin etmek ve zengin olmak hirsile mevcudu azalmakta olan malları piyasadan büyük bir tehâlükle ve aza çoğa bakmaksızın toplayarak hususî depolarda saklamak suretiyle bir kısım eşya fiatlarının tereffüünde başlıca âmil oldukları ve ezcümle İsparta Vilâyetinden alman bir tahriratta :

İstanbulda bir şubesi olan ve İzmirde iplik ticareti yapan Ralermo Politi adındaki tüccar bu ayın ilk haftası içinde İstanbul piyasasından 80,000 liralık iplik makarası topladığı ve onun bu hareketi diğerlerine de cür'et vererek İzmir de bir kısım tacirlerin vilâyetlere yayılarak piyasada makara, aspirin, Hindyağı ve saire' toplamak teşebbüsüne giriştikleri, zabıta tarafından alman tertibat neticesinde İzmir'den eczayı tıbbiye satın almak bahanesile İspartaya giderek piyasadaki makaraları toplamağa girişmek suretiyle makara fiatlarının anî yükselişine sebebiyet veren ve ayrıca Hindyağı ve aspirin gibi bazı tıbbî ecza maddeleri de toplamağa teşebbüs eden, İzmir eczayı tıbbiye satış memurlarından İshak Mizrahinin bu hareketleri tespit edilerek hakkında tutulan zabıt varakası ile birlikte Cumhuriyet Müddei Umumiliğine verilmiş ve mezkûr makamın talebiyle 1913 sayılı kanun mucibince, vilâyet makamında toplanan komisyon tarafından hâdise tetkik edilerek henüz makara bedelleri tediye edilmediğinden satış akdinin tamamlanmadığı ve bu suretle işin teşebbüs derecesinde kaldığı görülmekle adı geçen hak-
kında ceza tatbikine lüzum görülmemişse de İdarî bir ted-

bir olmak üzere topladığı makaraların sahiplerine iade
olunduğu bildirilmiştir.

Her türlü eşya fiatlarının üzerinde sui tesir yapacak olan bu gibi hâdiseler faillerinin veya bu niyetle hareket eden kimselerin ehemmiyetle durumlarının takip ettirilerek her hangi bir suretle kanuna aykırı halleri görüldüğü takdirde derhal müsebbipleri hakkında kanun hükümlerinin önemle tatbiki cihetine gidilmesi ve bu hususta hemen önleyici tedbirlerin alınmasının temin buyurulmasını ve her hâdiseler hakkında Vekâlete de muntazaman malûmat verilmesini rica ederim.

Umumî Müfettişliklere ve Vilâyetlere yazılmıştır.

18/XII/1939

Emniyet U. Müdürlüğü

Ş. 6.

Vilâyetine

Öz :

Gezginci Kıptiler hakkında :

1 — Yurdun muhtelif yerlerine dağılmış bulunan seyyar Kıptilerin asayiş muhil bir itakim hareketlere teşebbüs ettikleri ve ezcümle hayvan hırsızlığı yaptıkları ve kayı ve şikâyetlerle ötedenberi malûm bulunmaktadır.

Hiç bir işle meşgul olmayan ve yahut meşgul oldukları görülen işlerle iktifa etmiyerek daha ziyade hırsızlığı kendilerine san'at ittihaz ile şehir veya köyler civarında ko- naklıyarak halkın ve bilhassa köylünün ziraat ve geçim vasıtası ve dolayısıyla millî servetin bir rûknü bulunan hayvanlarını çalmakta ve bunları uzak yerlerde yok bahasına satmak suretile kazanç temin etmekte olan çingenelerin dünya ahvalinin çok karışık olduğu şu sırada ca-

.....1216.....

susluğa teşebbüs etmeleri ihtimali de pek mümkün bulunmaktadır.

Şu vaziyetler, bu adamlar hakkında her türlü kanunî ve idari vesaitе müracaat olunarak kendilerinin muayyen yerlerde iskânlarını veya sabit geçinme yolları bularak gezgincilikten kurtarılmalarını gerek memleketin ve halkın maddî menfaati ve gerek emniyet ve asayiş bakımından pek zarurî bir hale getirmiş bulunmaktadır.

Esasen 2510 sayılı iskân kanununun bazı maddelerini tadil eden 21/11/935 tarih ve 2848 sayılı kanunun beşinci maddesinde; Türkiye tabiiyetinde bulunan çingenelerin ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebelerin toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirme suretiyle Türk költürlü köylere dağıtılıp yerleştirileceği ve casuslukları sezilenlerin de sınır boylarından uzaklaştırılacakları tasrih edilmiş bulunmaktadır.

Kanunun bu hükmünden istifade ederek memleketin ve halkın maddî ve manevî emniyet ve huzurunu ve zarardan vikayesine temin etmek üzere alınacak tedbirler aynı zamanda bu gezginci adamların da menfaatine uygun olacaktır.

Binaenaleyh yukarıda zikredilen kanun hükmünün, vilâyetlerce mmtakaları dahilindeki çingene ve göçebeler hakkında bihakkın tatbiki suretiyle artık bu hale nihayet verilmesi lâzımdır.

Bu hususta vilâyetlerin yapacakları tetkikat neticesinde ittihaz edecekleri kanunî tedbirlerin neticesini ve ayrıca sarih ve müsbet tekliflerin vekâlete bildirilmesini temenni ederim.

Hulâsa; sözü geçenler hakkında iskân ve serpiştirme muamelelerinin serian tatbikiyle beraber bu muamelelerde netice alınıncaya kadar kanunun sarih hükümlerine uygun olarak alınacak idari ve esaslı tedbirlerle gezginciliğe bir an evvel nihayet verilmesini, bundan başka hayvan hırsızlıklarının tamamen önüne geçilmesi için mütecasirlerinin şiddetli takipler ile behemehal meydana çı-

karılmasını ve bilhassa hayvan hırsızlığının men'î hakkındaki kanunî müeyyidelerin bihakkın tatbikine itina olunması suretiyle bu husustaki şikâyetlere meydan bırakılmamasını vali arkadaşlarımın alâka ve himmetlerinden beklerim.

2— Umumî Müfettişliklere ve Valiliklere tamim olunmuştur.

Emniyet U. Müdürlüğü Vilâyetine

Öz :

Seyrüsefer kazalarının önlenmesine dair.

No : 63141-11

1— Demir yollarında ve bilhassa istasyonlarda zaman .zaman vuku bulan müessif tren kazalarının trenlerin hareketi esnasında bu husustaki memnu ahkâmı nazarı itibare almıyan bazı yolcuların binmek veya inmek istemelerinden ileri geldiği görülmektedir.

Vagonlarda ve istasyonlarda da asılı ilânlarla tasrih edilmiş olan bu memnuiyetin ve ceza hükümlerinin ve demiryolları memurlarının gösterdiklerin alâkanın kâfi gelmediği hâdisatın tekerrüründen anlaşıldığı cihetle bu tedbirlere ilâveten zabıtamızın halkın menfaatini ve hayatını korumak bakımından alâka göstermesi ve trenlerin hareket veya tevekkuf zamanlarında katarlara yakın ve münasip yerlerde duracak trenlerin tamamen tevekkufundan evvel inmek veya hareketinden sonra binmek isteyenleri men etmeleri ve bu memnuiyete riayetsizlikte bulunanlar hakkında da demir yolları memurlarına icabeden yardımı yapmaları hususuna itina edilmesini ehemmiyetle rica ederim.

2— Umumî Müfettişlik ve Valiliklere tamim edilmiştir.

.....1218.....

Emniyet U. Müdürlüğü

Ş. 6.

Öz :

Terhis edilen eratın askerî elbiselerinin subelere tesliminin te' mini H.

No : 63141-26

Millî Müdafaa Vekâletince, bu defa terhis edilmekte olan ihtiyat ve muvazzaf eratın mevsim nazarı dikkate alınarak memleketlerine kadar asker elbiseleriyle şevke- dildikleri ve bu erat üzerindeki kaput ve elbiselerin askerlik şubeleri tarafından alınarak en yakın kolordu, tümen veya alay anbarlarına teslim edilmesi 15/11/939 gün ve 20681 sayılı tamimle alâkadarlara bildirilmiş bulunmaktadır.

Buna rağmen eratın şubelere uğramaksızın evlerine gittikleri ve elbiselerini terhis edilmiş 'oldukları halde kullanmakta devam ettikleri anlaşılmıştır. Bu hal gerek ordu disiplini ve gerekse idari bakımdan mahzurlu bulunduğu gibi elbiselerin de vaktinde şubelere ve diğer askerî birliklere teslim edilmemesi ayrıca zararı da mucip olacağından; terhis edilip köylerine asker elbiseleriyle gitmiş veya gidecek olanların muhakkak elbiseleriyle birlikten en yakın askerlik şube veya birliğine uğratılmaları ve zabıta teşkilâtımızın memleketimizin maddî menfaati bakımından bu hususta itina ile askerî teşekkül ve makamlara yardımda bulunması lüzumu ehemmiyetle ve tamimen rica olunur.

Umumî Müfettişliklere ve valiliklere yazılmıştır.

Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü**B. M. Ş M.**

Valiliğine

Öz :

*Açıkta kalan belediye memurlarının;
maaşları H.***Sayı : 63/19600**

1 — 2330 sayılı af kanununun dairei şümulüne girmesi itibarile haklarında tahkikata mahal olmadığına karar verilen belediye memurlarının açıkta buldukları zamana ait maaşları hakkında vekâletimize tebliğ edilen Dev* let Şûrası umumî hey'etince istişarı mahiyette ittihaz olunan 16/10/939 gün ve 305-307 sayılı kararda :

Bu memurların işten el çektilirdikten sonra suçlu olup olmadığı tebeyün etmediği için kendilerine belediye memur ve müstahdemleri nizamnamesinin 25 inci maddesi mucibince nısıf maaş verilip verilmeyeceği cihetinin tetkiki neticesinde; 23 üncü maddesile belediyelerin de hükümlerine tâbi olduğu tasrih edilen 3556 sayılı Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülüne dair kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrasında; men'î mahkeme, beraat, ademi mes'uliyet kararile veya takibat umumî af ile kaldırıldığı surette kat olunan maaş tutarının yarısının verileceği gösterilmekte ve bu suretle mülga 1452 No. lu kanundaki eksiklik tamamlanmakta ise de kanunun mâkabline şümulü olmayacağından 1452 No. lu kanun yarı maaşların verilmesini ancak men'î mahkeme, beraat ve ademî mes'uliyet kararı olanlara hasretmiş olmasına 2330 sayılı af kanununun 12 inci madesindeki sarahat veçhile affın İdarî işlere şümulü bulunmamasına binaen 3556 sayılı kanun neşrinden evvel bu suretle eli işten çektilirilmiş olup hakkındaki tahkikat umumî af ile kaldırılmış olanlara maaş verilmesine imkân bulunmadığı bildirilmekte-
dir.

İktizasının ifası rica olunur.

.....1220.....
2— Bütün valiliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

2/12/939

M. İ. U. M.

B. M. Ş. M.

Valiliğine

Öz :

Belediyelerde alınacak hizmet mukabili ücretler H.

Sayı : 63/19800

1 — Berhayat ilmuhaberleriyle diğer bazı evraktan ve mühür tasdikinden dolayı belediyelerde ücret alınmakta olduğu vâki şikâyetlerden anlaşılması üzerine keyfiyet tetkik olundu.

1580 sayılı belediye kanununun 70 inci maddesinin 8 inci fıkrasında belediye vergi ve resimlerinin taallûk ettiği hususat haricinde Belediye dairesi tarafından ifa olunacak hizmetlere mukabil belediye meclisince tanzim olunacak ücret tarifesi dairesinde para alınabileceği kabul edilmiş ise de aynı kanunun 110 uncu maddesinin 3 üncü fıkrasında; kanunen istihisâli mecburî veya ihtiyarî olup belediye devair ve müessesatı tarafından tanzim ve ita kılınacak sıhhî, fennî, sınaî ve ziraî tetkikatla imtihan ve tecrübelere dair raporlar şahadetnameler ve ehliyetnameler için sahiplerinden 70 inci maddesinin 8 inci fıkrası delâletile 71 inci maddede muharrer tarifat daresinde musaddak tarifeye tevfikân alınacak harçlar diye yazılı bulunmasına göre belediyelerce, sıhhî, fennî sınaî ve ziraî tetkikat imtihan ve tecrübelere ait rapor şahadetname, ehliyetnameler tanzimi mukabilinde harç alınabileceği ve bunlardan başka her hangi bir hizmet için ücret alınmasının muvafık olamayacağı neticesine varılmıştır.

O yolda muamele ifa olunmak üzere keyfiyetin alâ-kadarlara tebliğini rica ederim.

1 — Bütün vilâyetlere yazılmıştır.

6/12/939

M. İ. U. Md.

H. İ. M. Ş. M.

Vilâyetine

Sayı : 213/19455

Vilâyetler aleyhine Devlet Şûrasına açılan idari davalarda müddeilerin mürâfaa talebine karşı vilâyeti temsilen hasım sıfatıyla mahkemede bulunmak üzere bazı valilerimizin Ankara'ya geldikleri ve bazılarının da bu maksatla Vekâletten mezuniyet istedikleri görülmektedir.

Daima tevali edecek olan bu gibi hallerde idare âmirlerinin vazifeleri başından sık sık ayrılmaları vilâyet işlerinin intizamla yürütülmesi bakımından muvafık görülmüştür.

Bu mahzurları önlemek ve aynı zamanda vilâyet hukukunun (da ziyama meydan verdirmemek için Vekâlet Hukuk Müşavirliğinin vilâyetler namına mürâfaada bulunması tensib edilmiştir.

Bundan böyle bu gibi hallerde müdafaaya esas olacak tahriri müdafaanemelerin işe taallük eden dosyası ile beraber bir vekâletname ile mürâfaa gününden laâkal bir hafta evvel vekâlette bulundurulmak üzere gönderilmesinin usul ittihazı ve bu sebeblerden dolayı vekâletten mezuniyet istenilmemesi tamamen tebliğ 've rica olunur.

Vilâyetlere ve vekâlet Hukuk Müşavirliğine yazılmıştır.

2/12/939

.....1222.....

M. İ. U. Md.

Vilâyetine

Sayı : 63/20560

2295 sayılı kanunla Belediye reislerine mevdu vazifelerin ne suretle ifa edileceği hakkında Devlet Şûrası Reisliğinden alınan yazı örneği aşağıdadır.
Muktezasma göre muamele ifası rica olunur.

**Devlet Şûrası ikinci daire 1086/52481 sayılı ve
5/12/939 tarihli yazısı suretidir.**

2295 sayılı kanunla belediye teşkilâtı olan yerlerde mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar hey'etleri ilga edilmiş ve muhtelif kanunlarla ve nizamname ve talimatnamelerle bu muhtarlıklara ve ihtiyar hey'etlerine mevdu vazife ve selâhiyetlerin yapılacak bir nizamname ile belediyelere, zabıtaya ve aidiyetine göre diğer devaire devredileceği gösterilmiş olduğu gibi kanunda tasrih edildiği şekilde yapılmış bulunan nizamnamede de muhtar ve ihtiyar hey'etleri vazifelerinin kısmı mühimminin belediyelerce yapılacağı tasrih edilmiş bulunduğu halde Devlet Şûrasına gelmekte bulunan tahkikat evrakının bir çoğunda belediye reislerinin kendilerine mevdu bu hizmetleri mahalle müemessil ve mutemetlerinin imzalarını tasdik manâsında telâkki ile vazifei asliyeleri cümlesinden [addetmedikleri yapılan muamelât ve bunlar üzerine serdedilen itirazat ve müdafaatta görül-
mektedir.

Halbuki vazifenin doğrudan doğruya belediyelere ait olduğu nizamnamenin hükmü umumisinden müstefad olduğuna göre bu cihete bütün belediye reislerinin nazarı dikkatlerinin celbi ile mesalihin hüsnü suretle cereyan edebilmesi esbabının temini hususuna müsaade buyrulmasını ikinci daire ifadesile rica ederim.

Devlet Şûrası Reisi

19/12/939

M. İ. U. M.
Belediyeler Hesap Ş. Md.

Vilâyetine

Öz :

İbadethanelere şerefiye resmi tahakkuk ettirilip ettirilmeyeceği H.

Sayı : 137/21067

Bursa belediyesince genişlettilen cadde üzerinde kâin ve musevilere ait iki ibadethaneden ibadethane olarak kullanılmasına devam edilecek gayrı menkulün şerefiye resminden muafiyetini ve veçhi tahsisi değişen diğer gayrı menkulün bu resim ile mükellefiyetini istilzam eden Devlet Şurası ikinci dairesi ile umumî heyeti kararı örnekleri bağlı olarak gönderilmiştir.

Mümasil hâdiselerde işbu karara göre muamele ifası hususunun temini rica olunur.

Cevaben Bursa vilâyetine ve bilgi olarak bütün vilâyetlere yazılmış ve Umumî Müfettişliklere arz edilmiştir.

**Devlet Şurası İkinci dairesinin 4/10/939 gün ve
3351/2628 sayılı kararı suretidir.**

Bursa vilâyetinden alman bir yazıda Bursa belediyesince genişletilen cadde üzerinde kâin ve musevilere ait olup bir kısmı istimlâk edilen biri yine dinî hizmetlerde kullanılmasına devam edilecek ve diğeri edilmeyecek olan iki ibadethaneden şerefiye resmi tahsil edilip edilmeyeceği sorulmakta ve 423 sayılı belediye 'vergi ve resimleri kanununun 39 ve 40 mcı maddelerinde münhasıran dinî hizmetlere tahsis edilen bina ardan şerefiye resmi alınıp alınmayacağı- na dair bir kayıt bulunmadığı ve 3710 sayılı kanunun 21 inci maddesinde dahi istimlâk sebebiyle yolların genişletilmesinden kıymeti artan gayrı menkullerin şerefiye resmine tâbi olacakları yazılı ise de istisna kabul edilmemiş bulunduğu cihetle ibadethanelerden de şerefiye resminin istifası icab edeceği mütalea kılınmakta ise de işin bir kerre de **2456**

.....1224.....

sayılı kanunun 11 inci maddesinin C fıkrası mucibince mütalea beyanı zımında Devlet Şûrasına havale buyrulmasına dair Dahiliye Vekâletinin Başvekâlet yüksek makamından havaleli 28/9/939 tarihli ve 87/15827 sayılı tezkeresi dairemize verilmekte okundu ve icabı düşünöldü :

Belediye vergi ve resimleri kanununun 39 ve 40 mcı ve 3710 sayılı kanunun 21 inci maddelerde şerefiye resmine matrah itihaz edilen gayrı menkuller ebniyeii, ebniyesiz, arsa, emlâk ve yer olarak tavsif edilmiş ve her ne kadar ibadethanelerde bu tavsifin şumulü dahilinde bulunmuş ise de ibadethanelerin kanunlarla vergiden muaf tutuluşu ve belediye vergi ve resimleri kanununda bu vergi ve resimlerden hangilerinin devlete vd vakfa ait emlâke şamil olduğunun tasrih edilmiş ve ibadethanelerin istisnasına dair bir hükmü ihtiva etmemiş olmakla beraber bunların matrah itihazı hakkında da bir hükmü ihtiva etmemiş bulunması ve vergi ve resimleri kanununun sarih bir hükmüne müsteniden tahsili teşkilâtı esasiye kanununun hükmü icabından bulunmuş olması ibadethane olarak kullanılmasına devam edilecek gayrı menkulün şerefiye resminden muafiyetini ve veçhi tahsisi değişen diğer gayrı menkulün bu resim ile mükellefiyetini istilzam eder mahiyette bulunduğuna 4/10/939 tarihinde ittifakla 'karar verildi.

Menkulün şerefiye resminden muafiyetini ve veçhi tahsisi değişen diğer gayrı menkulün bu resim ile mükellefiyetini istilzam eder mahiyette bulunduğuna ittifakla karar verildiği yazılı bulunmuş ve daire kararı istinad ettiği mucip sebebe binaen 16/10/939 tarihinde ittifakla tasvip edilmiştir.

29/12/939

M. İ. U. M.
Belediyeler Hesap Ş- Md.

Vilâyetine

Öz :

Belediye sıhhat memurları H.

Sayı : 137/21071

Sıhhat ve İċtimâî Muavenet Vekâletinden, alman bir yazıda :

1580 sayılı belediye kanununun 117 inci maddesinin 16 inci fıkrası hükmüne tevfikân belediye memur ve müstahdemleri maaş ve ücretlerinin umumi varidata nisbetinin % 30 u tecavüz etmiyeceği musarrah bulunmasına nazaran bazı belediyelerin bu hükmü ileri sürerek kanunen istihdamına mecbur bulundukları ebe ve diğ̇er sıhhat memurlarının tahsisatını bütçelerine koymadıkları halbuki belediyelerin en mühim vazifeleri şehir sıhhatinin bakımı olması ve bu da belediye kanunu ile (umuru sıhhiyeye müteallik bütçelerle bilumum memurini sıhhiye hakkındaki) 1/Nisan/ 926 tarih ve 796 sayılı kanun hükmüne tevfikân belediye bütçelerine konulacak hayır ve sıhhat işleri tahsisatı muayyen olmasına göre belediye reisi ve büro memurlarından sonra sıhhat kadrosunun nazarı itibara alınması icabedeceği bildirilmektedir.

Memur ve müstahdem maaş ve ücretlerinin umumî varidata nazaran % 30 tecavüz etmesi halinde adı geçen maddenin 16 mcı bendine tevfikân Vekâletten müsaade istihsâl etmek mecburiyeti olduğuna göre belediyelerce isith- dam edilecek memurini sıhhiyenin kadroya ithalinden vu- kubulacak olan tezayüdün Vekâlete bildirilmesinin vilâyetiniz dahilindeki belediyelere tebliği rica olunur.

Umumî Müfettişliklere arz olunmuş ve bütün vilâyetlere yazılmıştır.

29/12/939

M. İ. U. M.

Belediyeler Hesap Ş- Md.

Vilâyetine

Sayı : 137/21068

Tiyatro ve sinemalarla konserlerden Devlet ve belediyelerce alınmakta olan damga, tayyare ve belediye resimlerde Darülaceze hissesinin miktarına ve sureti istifasına dair olan mülga 3539 sayılı ve 26/6/939 tarihli kanun ile bunun yerine kaim ve mer'iyet mevkiinde bulunan 3702 sayı ve 6/7/939 tarihli kanunun tatbiki sebeble vilâyattan alınan cetvellerde mezkûr kanunların tatbikinden evvel alınmakta bulunmuş olan duhuliye ve ücretlerin gösterilmemesinden dolayı icap eden tenzilâtın yapılmış olup olmadığının tetkikinden müşkülâta tesadüf edilmektedir.

3539 ve 3702 sayılı kanunların tatbikinden evvel :

- 1— 2459 sayılı tayyare resmi kanununun 1 inci maddesiyle beher bilet bedeli aslının yüzde onu,
- 2— 1324 sayılı damga kanununun 13 üncü maddesinin 9 uncu bendi mucibince beher bilet bedeli aslisinin yüzde beşi,
- 3— 1332 tarihli darülaceze nizamnamesi mucibince beher bilet bedelinin yüzde onu,
- 4— 423 sayılı belediye vergi ve resimleri kanununun 9 uncu maddesiyle azamî yüzde on alınmakta iken kanunların tatbikinden sonra resimlerle hissenin yalnız yüzde or olarak kabulünden dolayı bilet bedellerinin de eskisine nazaran en az yüzde yirmi tenzili lâzımgelmektedir.

3702 sayılı kanunun 6 ncı maddesi mucibince belediye encümenleri tarafından yapılacak tarifelerin vekâletçe tetkikini teshil için tanzim edilecek cetvellerde kanunların tatbikinden evvel alınmış olan duhuliye miktarlarıyla tatbikinden sonra alınmakta olan ücretlerin ayrı ayrı iki sütunda gösterilmesi ve sinema ve tiyatrolardan her birinin isim üzerine tefriki suretile izahlı bilgi verilmesi ve cetvellerin en kısa bir zamanda gönderilmesi tamamen tekit olunur.

Umumî Mufettişliklere arz olunmuş ve bütün vilâyetlere yazılmıştır.

26/12/939

Memurlar, Sicil ve Muamelât U. M.

Ş. 2.

Vilâyetine

Öz :

Vilâyetlerin konsolosluklarla muvabere etmemeleri H.

Sayı : 7272

1— Ahvali medeniye ve seyrüsefere ait masailden gayri işler hakkında bazı vilâyetler tarafından doğrudan doğruya Konsolosluklarla muhabere edildiği anlaşıldığından bahisle mahzurlu görülen bu halin devam etirilmemesi ve yukarda yazılı hususattan maada muhaberatin münhasıran vekâletleri kanalıle yapılması lüzumu Hariciye Vekâletinden alman 18/11/939 gün ve 52260/2264 sayılı yazı ile bildirilmiştir.

Bermucibi iş'ar muamele ifası tamimen tebliğ ve rica olunur.

2— Vilâyetlere, bilgi için Umumî Mufettişliklere yazılmıştır.

31/12/939

Memurlar, Sicil ve Muamelât U. M.

Ş. 2.

Vilâyetine

Öz :

Tebliğ ilmühaberlerinin duruşma gününden evvel şuraya iadesi H.

Sayı : 7688

1 — Devlet Şûrasında açılan davalardan duruşma ta-

.....1228.....

lebini ihtiva eden hususatta yapılan tebligatın vaktüzamanile taraflara tebliğ ve ilmühaberlerinin duruşma gününden evvel iade kılınmaması muhakemelerin talikine sebep olduğundan bahisle Devlet Şûrası riyasetinden alman 4/12/ 939 gün ve 52371 sayılı tezkere sureti ilişiktir.

Tarafların hukukuna müessir olmak itibarile ehemmiyeti derkâr olan bu gibi tebligatın vaktüzamanile yapılarak ilmühaberlerinin behemehal duruşma gününden evvel. Şûraya iadesi hususunda alâkadarların ehemmiyetle nazarı dikkatlerinin celbini rica ederim-

2 — Tamimen vilâyetlere ve bilgi için de Umumî Mü-fettişliklere yazılmıştır.

21/12/939

**Devlet Şûrası Reisliğinin 4/12/939 gün ve
52371 sayılı yazısı suretidir.**

Devlet şûrasında açılan idari davalardan duruşma talebini ihtiva edenler için dördüncü ve beşinci daireler ile dava daireleri umumî heyetince tesbit edilen muhakeme günü ve saatinin taraflara tebliği zımmında tanzim olunan tebliğ varakaları, tebligat muamelesinin ifası ve imzası alındıkdıktan sonra ikinci nüshasının duruşma gününden evvel yetişmek üzere iadesi kay dile tarafların buldukları mahallin en büyük mülkiye memuruna gönderilmektedir. Bir ay sonraki duruşmalar bir ay evvelinden gün ve saat tayin ve tesbit edilerek derhal yukarda arzolunan şekilde tebliğ ilmühaberleri alâkalı mülkiye âmirlerine gönderilmekte ise de bu ilmühaberlerin ikinci ve imzalı nüshalarının gerek tebliğ ilmühaberlerinde ve gerek bunun merbut bulunduğu tahriratta yazılı duruşma tarihinden çok sonra dairemize iade edilmekte ve bu suretle tebliğ ilmühaberlerinin ikinci nüshasının muhakeme gününde gelmemiş olması sebebiyle çok kere taraflara tebliğ edildiği biliâ- hara vürud eden ilmühaberden anlaşılmiş olmasına rağmen tebligat yapıldığının anlaşılammaması yüzünden danışmanın talikine zaruret hasıl olmakta ve bazı kere de taraflardan birinin ilmühaberi gönderildiği halde diğer ta-

rafa tebliğini müş'ir varaka gönderilmemiş olmasından dolayı duruşma gününde isbatı vücut eden tarafa diğer tarafa ait ilmühaberinin henüz gelmediği ve binaenaleyh duruşma gününün tebliğinin anlaşılmadığı cihetle muhakemenin talikinin zarurî olduğu bildirilmektedir. Bu hal esasen çok olan işlerin artmasına ve sürüncemede kalmasına sebep olduğu gibi tebliğ edilmiş olmasından dolayı duruşmada isbatı vücut eden tarafın yeniden tayin edilecek günde 1 azır bulunmak üzere tekrar masraf ihtiyarını mucip ol- n aktadır. Dairemize gönderilecek tebliğ ilmühaberlerinin en kısa bir zamanda iadesi esbabının istikmalî hususundaki emirlerinin tamamen tebliğine müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim

Memurlar, Sicil ve Muamelât U. M.

Ş. 2.

Vilâyetine

Öz :

*Orman muhafaza erbaş ve eratına ko-
laylık gösterilmesi H.*

1 — Orman muhafaza teşkilâtının bazı yerlerde ibatelerinin temininde ve kanunî vazifelerinin ifasında müşkülâta maruz kaldıkları ve bu sebeple intizamlı ve verimli bir surette çalışamadıkları Ziraat Vekâletinin 20/11/939 gün ve orman koruma Genel Komutanlığı kurmayı Ş. III 7606/34238 sayılı yazısından anlaşılmıştır.

En mühim gelir kaynağı olan ormanlarımızın muhafazası ve bunlardan azamî istifade edilmesi gayesile vticude getirilmiş olan bu teşkilâta her yerde, her zaman müzaheretle bulunulması, bilhassa teşkilâtın nahiye ve köylerdeki erbaş ve eratinın ibatelerini temin ve kanunî vazifelerini lâyık olduğu hassasiyet ve sür'atle ifa emrinde icab- eden bütün yardımların esirgenmemesi lâzımdır.

.....1230.....

Gereğini önemle rica ederim.
2 — Tamamen vilâyetlere, bilgi için de Umumî Müfettişliklere yazılmıştır.

/12/939

Memurlar, Sicil ve Muamelât U. M.

Ş. I.

Vilâyetine

Öz :

Nahiye müdürlerinin tayinleri H.

Evvelce 20, 22, 25 lira maaş alan ve 2270 sayılı kanunun birinci maddesini tadil eden 2380 sayılı kanunla da mülkiye, hukuk, lise idadi ve orta mekteb mezunlarile bu derecede tahsil görmüş polis komiserleri arasından tayinleri yapılan ve 3656 sayılı teadül kanunile de maaşları 20, 25, 30, 35 lira olarak kabul olunan nahiye müdürlüklerine ilk defa alınanlardan orta mekteb mezunu bulunanlara asgarî kadro maaşı olan 20 liranın mezkûr kanunun üçüncü maddesinin (B) fıkrası mucibince verilmesine imkân olmadığı gibi aynı maddenin (C) fıkrasında 20 lira maaşın lise ve muadili mekteblerden mezun olanlara verilmesini amir bulunduğundan badema nahiye müdürü olacakların mülkiye, hukuk, lise ve muadili mektebler mezunları arasından seçilmesini rica ederim-

Umumî Müfettişliklerle vilâyetlere yazılmıştır.

26/12/939

Diğer Vekâletlerin tamimleri

Maliye Vekâleti

Nakit İşleri U. Müd.

Öz :

*Hatay Ziraat bankası antakya şubesi
ile iskenderun ajansının vereceği te-
minat mektupları hakkında*

Sayı : 5150 1/17244

18/9/1939 tarih ve 5150-1/14027 numaralı umumî
tebliğe zeyildir.

Ziraat Bankasının Antakya'da açtığı şube ve İskenderun'da açtığı ajansının, 2490 numaralı kanun mucibince resmî dairelere verebilecekleri teminat mektupları için merkez müdürlüğü limitinden 75.000 liranın tenzihle bundan Antakya şubesine 50.000 ve İskenderun ajansına 25.000 liralık limitin tefriki Ziraat Bankası Umum Müdürlüğünden talep edilmiş ve vâki talep Vekâletimizce de muvafık görülmüştür.

Bu itibarla sözü geçen şube ve ajansın, bu limitier dahilinde kalmak ve 2490 numaralı kanuna müsteniden teminat işleri hakkında Vekâletimizce yapılan tebligata riayet etmek şartile vereceği teminat mektuplarının kabulü lâzım-geldiği beyan olunur.

1/12/1939

Bütçe ve Mali Kontrol U. Müdürlüğü

Şube : II

Öz :

*Derece intibakı yapılanların ne şekil-
de terfi ettirilecekleri hakkında.*

Sayı : 131127/125/112

3656 sayılı kanunun muvakkat 2 ıncı maddesi mucibin-
ce intibakı yapılan ücretli memurların intibaktan sonraki

.....1232.....

terfilerine mebbe ittihaz edilecek tarihlerin izahname hükümlerine göre ne suretle tesbit edileceğinde bazı mahal lerce tereddüd hasıl olduğu anlaşıldığından keyfiyet aşağıda yazılı olduğu şekilde tavzih olunur:

3656 sayılı kanunun muvakkat ikinci maddesinin (A) fıkrasında : «halen ücretle müstahdem olanların tahsil derecelerine ve bu kanuna tâbi dairelerle aylıkları kanunla tesbit olunan müesseselerde ve hususî mekteblerin tayir. ve murakabesi Maarif Vekâletine ait bulunan muallimliklerinde ve bunlardan başka bankalar ve fabrikalar gibi mali ve sınaî müesseselerde ücret ve maaşla geçen müddetlerin mecmuuna ve yüksek tahsil görenlerin her iki ve gör miyenlerin her üç senede bir terfi esaslarına ve bu kanunun 12 nci maddesindeki hükümler dairesinde ücretleri tesbit edilir.» denilmekte olup bu fıkra hükmüne göre ücreti tesbit edilecek memurun vaziyeti :

I— (A) fıkrası mucibince tesbit edilecek ücretinin kanunun neşri tarihinde almakta olduğu ücretinden noksan olması;

II— Tesbit edilecek ücretinin, kanunun neşri tarihinde almakta olduğu ücrete müsavi olması;

III— Tesbit edilecek ücretinin, kanunun neşri tarihinde almakta olduğu ücretten fazla olması;

gibi üç ihtimal arzeder.

Birinci hale göre, memurun almakta olduğu ücretle tesbit edilecek ücreti arasındaki fark muvakkat ikinci maddenin (G) fıkrası mucibince 25 ayda izale edilmek sure- tiie aylığı (A) fıkrası mucibince tesbit edilecek derecede ücretine indirilmekle beraber bu derecenin tesbitinden artan sene ve kûsuratı ile farkın izalesi için geçecek müddet de memurun daha yukarı dereceye terfi edebilmesi için muktazi üç veya dört senelik müddetin hesabında nazara alınmak lâzım gelecektir.

İkinci hale göre, yani memurun (A) fıkrası hükmüne göre tesbit edilecek ücretinin almakta olduğu ücrete müsavi bulunması halinde (intibak hükümlerinin tatbikinden

sonra yapılacak terfilerin 3656 sayılı kanunun umumi hükümlerine tâbi tutulmak lâzımgelmesine ve 7 nci ve 12 nci maddeler mucibince yukarı dereceye terfi için yüksek mktebden mezun olanlar da en az üç sene ve olmiyanlar da n az dört sene bir derecede bulunmuş ve bu kadar müddet o derece ücretini filen almış olmak şart olduğuna göre) :

İntibaktan artan müddet tesbit olunan ücretin intibak tarihine kadar filen alındığı müddetten fazla olduğu takdirde bu ücretin filen alındığı tarih;

İntibaktan artan müddet tesbit olunan ücretin intibak tarihine kadar filen alındığı müddetten noksan olduğu takdirde intibak hükümlerine göre tesibt olunan ücrete hak kazanıldığı tarihin mafevk dereceye terfide mebde ittihazi icab eder.

Vaziyetin tenviri için keyfiyetin bir misalle tazvihi mü-nasib görülmüştür :

3656 sayılı kanunun neşri tarihinde bu kanuna tâbi dairelerden birinde 210 lira ücretle müstahdem bir memurun 1 mart 1939 tarihinden beri bu ücreti almakta olduğu ve 3 senelik yüksek mekteb mezunu olup 31 ağustos 1939 tarihine kadar muvakkat ikinci maddenin A fıkrasına dahil olan dairelerdeki maaş ve ücretli hizmet müddeti yekûnunun da 9 sene 3 aya baliğ olduğu farzolunsa bu memurun 260 liralık ücrete terfiine esas olacak mebde tarihinin 8 seneyi doldurduğu tarihe tesadüf eden 31 mayıs 1938 tarihi değil 210 lirayı filen almağa başladığı 1 mart 1939 ta-rihi olmak lâzım geleceği;

Ve fakat aynı memurun mezkûr ücreti 1 mart 1939 tarihinden beri almakta olduğu halde 31 ağustos 1939 tarihine kadar olan hizmet müddeti mecmununun 8 sene 3 aya baliğ olmakta bulunduğu farz olunsa bu takdirde 260 liraya terfiine mebde ittihaz edilecek tarihin 210 lira ücreti bilfiil aldığı 1 mart 1939 tarihi değil 4 terfi müddeti olan 8 seneyi ikmal ettiği 1 haziran 1939 tarihi olmak iktiza eder.

3 üncü ihtimalde yani tesbit edilecek ücret almakta olduğu ücretten fazla olması halinde memurun vaziyeti mu-

.....1234.....

vakkat İkinci maddenin (F) fıkrasına temas edeceğinden; ve bu vaziyetteki memurun almakta olduğu ücreti muhafaza etmesi ve bu ücret birinci maddede yazılı ücretlerden, birine tetabuk ediyorsa o dereceye, etmiyorsa buna en yakın dereceye kanunun neşri tarihinde almakta olduğu ücretle dahil olmuş sayılması icabettiğinden bu fıkraya dahil olan memurların mafevk dereceye terfilerine mebde ittihazı lâzım gelen tarihin kanunun neşri tarihinde almakta buldukları ücreti filen almağa başladıkları tarih olması. lâzımgelecek ve bu ücretin gerek kanunun birinci maddesinde yazılı derecelerden birine uymaması ve gerekse (F) fıkrası mucibince aynı ücret derecesine mal edilmesi hallerinde bu dereceye en yakın (meselâ 300 liralık dereceye mal edilmesi lâzım gelen buna en yakın 280, 300 ve 325 liralık) ücretlerde bulunulan müddetler yekûnu bir terfî müddetine balığ olduğu takdirde mafevk dereceye (misalimizde 400 liralık dereceye) salâhiyettar makamca terfiinin yapılabilmesi mümkün bulunmaktadır.

İzahnamenin bu hususa taallük eden hükümleri bu esaslar dairesinde tatbik olunmak üzere işbu tahriratı umumiyeden kâfi miktarının merkez ve mülhakat malme-
murlarına tevdiini rica eylerim.

13/12/1939

Çalışma raporları

Nüfus İş. U M.

Ş. I.

Yüksek Vekâlete

Öz :

*İkinci teşrin ayına ait iş raporunun
takdimine dair H.*

İkinci Teşrin 939 ayı içinde Umum. Müdürlüğümüzce 1595 evrak tesellüm edilerek (77) si birinci, (418) i ikinci, (859) u üçüncü, (241) i dördüncü şubelerimize verilmiştir.

A — Birinci Şube : Muamelât ve İstatistik.

Tevdi olunan (77) evraktan muhabereyi icap ettiren (55) i sevk olunmuş, ihsaiyata müteallik bulunan ve muameleyi istilzam ettirmeyen mütebaki (22) si dosyalarında hıfzolunmuştur.

B — İkinci Şube : Nüfus İşleri.

Geçen aydan devrolunan (113) bu ay verilen (417) diğer şubelerden aldığı (11) ki cem'an (541) evraktan (337) adedini sevk etmiş, müstağni! muamele bulunan (138) (tanesini hıfız ile birinci Kânun ayma (66) evrak devreylemiştir.

1 — Bu ay içinde 336 doğumluların ilk yoklamalarını yapmak üzere şube subaylarile birlikte köylere gidecek olan nüfus memurları için alınmış olan tahsisat vilâyetlere tevzi edilmiştir.

C — Üçüncü Şube : Tabiiyet işleri.

Geçen aydan devrolunan (137) bu .ay verilen (859) ki ceman (996) evraktan (08) i sevk olunarak birinci Kânun ayma (188) evrak devrolunmuştur.

1 — Bu ay içinde (3009) yabancı vatandaşlığa alınmış (14) kişinin de tabiiyet durumları tetkik edilerek haklarında icap eden kararlar verilmiştir.

D — Dördüncü Şube : Kültürel işleri.

.....1236.....

Geçen aydan devrolunan (39) bu ay aldığı (241) diğer şubelerden verilen (45) ki (325) evraktan (298) i sevk olunarak muameleden müstağni görülen (27) adedi hıfz olunmuştur.

1 — Bu ay içinde iki kişinin nakil kararlarının re fine dair olan kararnameler tatbik mevkiine konulmuştur.

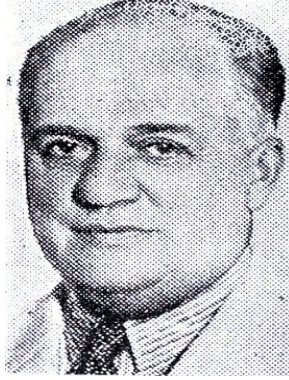
Arzolunur.

Tekaüt ve yetim muamelesi bitenler

**Dahilnye Vekâletince 1/12/939 dan 1/1/940 a kadar
işi biten emekli ve öksüzler maaşı tahsis listesi**

<u>Memuriyeti ve ismi</u>	<u>Nev'i tahsis</u>
Osmaneli nahiyesi müdürü Ali Tezcan	Tekaüt
Yalvaç H. M. tahsildarı Mehmet Özer	Yetim
Adapazarı H- M. tahsildarı İbrahim Erçeleni	Tekaüt
Sertaç nahiyesi müdürü Salih	Yetim
Harran kazası nüfus kâtibi Mehmet Öztürk	Tekaüt
Çubuk M. H. memur refiki Muharrem Özyücel	Yetim
Afyon H. M. tahsildarı Yahya Uysal	»
Bolu eski Matbaa Müdürü Abdülvalıap	»
Trakya U. M. H. Kalem müdürü Neş'et Önen	Tekaüt
Darende H. M. tahsildarı M. Faik Kayagil	Yetim
Seydiköy nahiyesi müdürü A. Hadi Gürsan	Tekaüt
İmroz nüfus memuru Hakkı Tınaz	Yetim
Turul kazası eski tahrirat kâtibi vekili Lütfü Demirel	»
Erzincan eski imar ve iskân kâtibi Ahmet Akıncı	Tekaüt
Gölpazarı nahiyesi eski müdürü Osman İleri	»
İpriktepe nahiyesi müdürü Naim Utkan	Yetim
Nazilli H. M. memuru Haşan Özer	Tekaüt
Bursa Valisi Emin Yeniçay	Yetim
Alicık nahiyesi müdürü Sırrı Danişmet	»
Mülga Sicilli ahval muvakkat mümeyyizi Ali Rıfat	»

Aramızdan ayrılanlar

Üçüncü Umumî Müfettiş Hasarı Tahsin Üzer

Selanik'te 1294 yılında doğmuştur. Pederi Hacı İbrahim âğadır, Dersaadet Mektebi İdadii mülkisinden mezun olmuş ve Persican Nahiyesi Müdürlüğü ile 28/Eylül/313 de Devlet hizmetine girmiş, sırasile Çiç, Persican, Ağnus Nahiyeleri Müdürlüklerinde bulunduktan sonra açılan kaymakamlık imtihanını kazanarak 5/Mart/318 de Razlık Kaymakamlığına tayin olunmuş ve 3/Eylül/325 tarihine kadar Razlık, Gevgili, Florina, Kesendire ve Selanik merkez kaymakamlığında vazife gördükten sonra terfian Drama sancağı Mutasarrıflığına tayin olunmuştur. Bilâhare Beyoğlu Mutasarrıflığına nakledilmiş ve oradan da vekâleten Van Vilâyetine tayin ve asaleti 10/Nisan/329 tarihinde tasdik olunarak Valilik sınıfına terfi etmiş Oradan Erzuruma naklolunmuş, 14/Temmuz 332 senesinde de Suriye Valiliğine tayin olunmuştur. 10/Haziran/334 senesine kadar bu vazifede kaldıktan sonra istifa etmiş ve

23/Ağustos/334 de Erzurum, Van, Bitlis, Trabzon Vilâyetleriyle Erzincan Sancağına şamil olmak üzere Vilâyat Müstahlasa Müfettişi Umumiliğine tayin kılınmış ise de vazifesi başına gitmeden 23/Eylül/334 tarihinde tekrar Suriye Valiliğine tayin olunmuş ve aynı senenin 30 Teşrin evvelinde Aydın Valiliğine naklolunmuş ve 28/Teşrin sani/334 tarihinde Meclisi Vükelâca görülen lüzum üzeri-
ne azlolunmuştur.

23/Nisan/336 tarihinde Birinci Büyük Millet Meclisince İzmir mebusu, İkinci Büyük Millet Meclisine Ardahan, Üçüncü Büyük Millet Meclisine de Erzurum mebusu olarak iltihak eden merhum 6/Eylül/935 tarihinde mebusluktan istifa ederek Üçüncü Umumî Müfettişliğe tayin olunmuştu. Tedavi için İstanbul'da bulunurken 3/12/939 tarihinde vefat etmiş ve asri mezarlığa defnedilmiştir.

Son senelerde hastalığına rağmen vazifesi başından ayrılmayan merhum, çalışkan, dürüst, vatansever bir idare adamı idi. Kurucu bir azmi, müşkülli yenen bir heyecanı vardı. Ölümü, kendisini tanıyanlar arasında büyük bir teessür uyandırmıştır.

Osmanlı imparatorluğu mülkî idaresinde Avrupalılaşma

Talât Mümtaz Yaman

(Geçen sayıdan devam)

2 — MAHMUT II DEVRİ VE ISLAHAT ESASLARININ KÖNULUSU

Mustafa IV ün 14 ay kadar süren saltanatu, mülki idaredeki anarşiyi son haddine vardırdu. Devleti idare edenler, ne yapacaklarını, hangi yola gideceklerini bilmez, şaşkın bir hale geldiler- Bu sıralarda devletin başına bir de-Rus harbi çıkmıştı. Askerde itaat yok, hazine bom boştu. Zaten Avrupa ahvali de çok karışık bir halde bulunuyordu.

İşte böyle bir devirde. Mahmut II, önce hâl' ve bilâhare da katledilmiş olan Mustafa IV ün yerine tahta çıktı. Henüz 24 yaşında olan genç hükümdar, daha şehzadeliği zamanında, nisbeten serbest bir hayat geçirmiş ve amcası Selim III, daha o zaman kendisine devlet idaresi hakkında telkin ve irşatlarla bulunmuştu. Genç Padişah, amcasının başarmıya muvaffak olamadığı işlere yeniden başlamak, mülkî ve askerî idarede en esaslı addedilecek ıslahatı vü- cüde getirmek arzusunu beslemekte idi.

Filhakika Mahmut II, 30 sene süren hükümdarlığı sırasında Selim III ün başaramadığı bir çok işleri başardı ve memleketin askerî ve sivil idaresinde, seleflerinden kimseye nasip olmayan mühim İslâhat adımları attı. Gerçi Mahmut devrinde, bilhassa mülkî idarede yapılan işler, tam bir Avrupalılaşma hareketi telâkki edilmezse de, daha muahhar devirlerde yapılmış olan ve hakikî manasile bir Avrupalılaşmayı tazammun eden İslâhat esasının bu devirde vazedilmiş olduğu muhakkaktır.

Amcası Selim III gibi, belki de ondan daha fazla tecel- lütperver bir hükümdar olan Mahmut II, gerçi bir çok işlerde, Avrupalılaşmağa karşı oldukça ehemmiyetli temayüller göstermiştir.

Filhakika Mahmut II nin, terakkiperverane fikirlerine kurban olan Selim III ün tesirile, Avrupanm terakkiya-

tını, medeni teşekkülâtını takdir ettiği anlaşılıyorsa da, eski âdetleri değiştirmek, Avrupa âdetlerini kabul etmek, fes (1), Setre pantolon giydirmek, Mısırlı kıyafetinde gezmek sakalını kısa kesmek gibi işlerinde de bir taklitçilik sarahaten mevcut bulunmaktadır (2). Fakat rüştiye

(1) Mahmut II devrinde fesin serpuş olarak kabiiü meselesi hakkında bakınız: [Talât Mümtaz Yaman, Osmanlıların son iki serpuşu, fes ve şubara hakkında, Ankara. Varlık mecmuası. No 140, S. 26-4.]

(2) Angelhard, Senyobos, Diriyolet gibi bu devre ait tetkikler yapan garplı muharrirler, Mahmut II yi, Rusya Çarı Deli Petroyu taklitte itham ederler.

Senyobos (Tarihi siyasi. Ali Reşat tercümesi. C. S. 302), «Mahmut II, Büyük Petro gibi âdâtı kadimeyi değiştirmek, Avrupa âdatını kabul etmek istedi. Setre pantolon giyer, sakalını kısa kestirirdi. Efradı ahalinin giyeceği elbisenin şeklini, kumaşını tayin için bir nizam neşretti (*). Hattâ 1837 de bıyıkların uzunluğuna dair bir emirname neşrettiği gibi, sakalın âdet hilâfına- olarak iki parmak bırakılmasını emreyledi (**) » diye yazar.

Angelhard, bu hususta aynen şunları kaydeder: «Sultan Mahmuden. kendi nüfuz ve hâkimiyetine muhalif ve düşman olanlar ile giriştiği mübareze mahir bir siyasi gibi hareket etmekle beraber, ihraz ettiği muzafferiyetin kendine tahmil ettiği mücedditlik vazifesini bihakkın ifadan âciz kaldığı çok geçmeden anlaşıldı. Milletini medeniyeti garbiyeye alıştırmak için Asya halkına mahsus âdâtı menetmiş olan Büyük Petroyu taklit hevesine düşen Sultan Mahmut, kendini büsbütün zevahire kaptırdı. Müşarünileyhin efal ve harekâtı ruzı merresi zevahire ne derece ehemmiyet verdiğini göstermekte idi. Sultan Mahmut, her yerden ziyade Türkiyede hükümdarın haysiyeti hakkıyesine esas addedilen âdât ve etvarı vakurane ve müte- hakkımaneyi birdenbire terkeyledikten başka minelkadim cari ve rner'i olan merasimi teşrifatiyeyi ve kendi etvar ve evzâile kıyafetini değiştirdi. Vükelâ ile mecliste hazır bulunan ülemanın huzurunda oturmalarına müsaade etti. ir> Hazirandan sonra sokağa Mısırlı kıyafetinde çıkardı; sakalını kısa kestirirdi. Sakalları eski tarzda uzun olan ricali devleti tekdir ederdi. Hattâ Avrupada müstamel eğerler tarzında bir eğeri kullanmaktan imtina eden Sadrazam, bir müd-

(*) Bu nizamname için bakınız: (Tarihi Lütfi, C. 2, S. 269-12144 senesi vakayii)

(**) Gerek bıyık ve gerek sakal hakkında vakayinamelerde böyle bir emirnameye tesadüf olunmamıştır.

mektepleri, harbiye, bahriye, mühendishane gibi irfan müesseselerinin kurulmasında; Avrupadan meşhur doktorların, muallim, mühendis ve lisan hocalarının celbinde; meclisi valâyı ahkâmı adliye, dârişûrayı babîâlî tesisi, düveli muazzama nezdine ikamet elçileri gönderilmesi, devlet umuruna ait her işi, ait olduğu dairenin reisile kararlaştırmak usulünü ihdas, eski divan teşkilâtını kaldırarak, Maliye, Evkaf, Dahiliye, Hariciye, Ticaret ve Nafia nezaretleri teşkil eylemesi, karantine usulünü vazetmesi, ecnebi devletlerle ticaret muahedeleri akdi ve daha bir çok işlerde gösterdiği terakkiperverlik, Mahmut II nin Avrupalılaşıma yolunda attığı adımlar olarak gösterilebilir. Gerçi bütün bu işlerde -yalnız askerî sahada kat'î surette başarmış olduğu yenilikler müstesna - tam cezri adımlar atılmış, bu suretle en esaslı nizam ve kanunları koymuş ve İslâhat devrini açmış veya İslâhat esaslarını ahaliye kat'î surette kabul ettirmiş olduğunu iddia edemeyiz. Hattâ devlet umurunu tam bir mutlakîyet ile ele aldığı zaman, basiret kaidelerine riayette bulunmaksızın, memleketin en esaslı kanun ve nizamlarını, âdet ve ananelerini bir hükümde ilga ve tâdile kalkışmış, bu yüzden de hakikî maksattan u- zaklaşmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla beraber Mahmut II zamanında memleketin umumî hayatında en kuvvetli bir rol sahibi bulunan dinî taassup, gerek rical, gerek memur, halk ve asker sınıfında

deti muvakkata için nazarı tevaccühten düşmüştü. Bununla beraber reaya (Bu istisnalar şayanı dikkattir) kendilerine mahsus olup Müslümanlardan temyiz ve tefrike hizmet eden elbiselerini muhafazaya mecbur tutulmakta idi. Yalnız Müslümanların giyebilecekleri kumaşları giyen reaya cezayı nakdiye veya hapis cezasına mahkûm edilirdi. Ermenilerin kendi serpuşu millîlerini terketmeleri kat'iyen yasak edilmişti. Reaya hamamlarda ayaklarına nalın giyemezler ve Müslümanların kullandıkları hamam takımlarının daha âdilerini kul- lanımya mecbur bulunurlardı. Bu gibi ufak tefek şeylere bu derece dikkat eden ve ehemmiyet veren Sultan Mahmud'un Büyük Petro gibi, akşamı muhtelifesi yekdiğerine sıkı bir surette, vasi bir mesleki siyasî takip ettiği zannolunabilirdi. «Angelhard. Türkiye ve Tanzimat. Ali Reşat tercümesi, S. 19.»

hâkim olan geri zihniyet, memleketin içinde bulunduğu malî sıkıntı göz önünde tutulacak olursa, bu mütecellid hükümdarın, saltanatının devamı müddetince başarmış olduğu işlerden takdirle bahsetmemek büyük bir hadnaşinas-lık olur. Bir garpli muharririn de söylediği gibi (1), Malımudun uğradığı talihsizliğe, pek az hükümdar düçar olmuştur. 30 sene devam eden hükümdarlık devri, bir çok felâketler, hezimetler ile dolu olmasaydı bu zatın icraat ve teşebbüsleri pek de o kadar semeresiz kalmıyacaktı. Malûm olduğu üzere, tahta çıktığı zaman, dinî taassup, devlet hayatının, İçtimai hayatın her safhasında bütün şiddetle hüküm sürmekte idi. Mahmut II nin her attığı yeni adıma, bu taassup bürün mevcudiyetile engel olmıya çalışıyordu. Fıtratan zeki ve azimkar olan bu İslahatçı padişah, mani olunacağını bildiği hareketler karşısında, şeriat ahkâmını, kendisine şahitlik ettirecek bir hale sokmıya çalışıyordu. Devlet umurunu islâh ve idare için dışarıdan mütehasıs celbetmek istediği zaman, hemen karşısına, bunların istihdamına mani, önlenmesi imkânsız fikirler, dinî ve millî batıl itikatlar dikiliyordu. Etrafında işe yarar kimse yoktu (2). Kendisine yardım edecek kimseler bulmak imkânsızdı(3). Ahali boyunduruktan bıkmış, usanmış ve

(1) Körü körüne Petroyu taklit ettiğini söylediğini yukarıdaki haşiyede gösterdiğimiz Angelhard, Ali Reşat tercümesi, S. 36.

(2) Mahmut II nin, yeni askerî teşkilâta memur olarak İstan- bula celbettiği meşhur Prusyalı zabıt (General) Moltke'nin «**Türkiye hakkında mektuplar**» adlı eserinde yazmış olduğu şu fıkra şayanı dikkattir: «Şarkta terakkiyatı fikriyenin derecesini anlamak, Avrupalılar için hemen gayri mümkündür. Okumak yazmak bilen bir Türk kendisini âlim addeder..»

« En ziyade tahsil görmüş ekâbiri memurinden biri, arzın kür- revî olmasına bir türlü inanmamıştır. Hıristiyanlardan maada hiç kimse bir ecnebi lisanına vakıf değildir...» Senyobos, Tarihi siyasi, Ali Reşat tercümesi, C. 2, S. 362 haşiyesi.

(3) Gerçi devlet ricali arasında, imparatorluğun içinde bulunduğu bozuk idarenin fenalıklarını takdir eden kimseler belirmişe başlamıştı. 1830 tarihinde, «Rusyadan avdet ediyorum, Bu defa her zamandan ziyade kani oldum ki, eğer Avrupayı taklide müsareat

padişaha, halkın başında büyük bir belâ gözile bakıyordu.

İşte Mahmut II, böyle yenilmesi güç şartlar altında İslâhat hareketlerine başladı ve Avrupalılaşıma hareketlerinde muvaffakiyet temin etmiş olan haleflerine esaslı hazırlıklar bıraktı. Bu yolda atılmış olan adımlarda, memlekette eski tarz idare sisteminden uzaklaşma zaruretini bi- hakkın ortaya koymuş ve Avrupalılaşıma hareketleri için, efkârın hazırlanmasına esaslı surette yardım etmiş oldu. (1)

Yeniçerileri kaldırılması, yerine Avrupa usulünde bir ordunun ikamesi, eyaletlerde eski ve bozulmuş feodal rejim yerine, merkezden idare olunabilecek bir usulün konulması, eyaletlerdeki paşaların kuvvet ve nüfuzlarını kıra-

etmezsek, bizim için Asyaya dönmek mecburiyetinden başka çaremiz yoktur.» (Angeihard, Türkiye ve Tanzimat, S. 6.) cümlesini sarfeden Kapdanı Derya Halil Paşayı; Yeniçerilerin imhasından soma husule gelen teheyücat esnasında, dine, hükümete, orduya, adliye- ye, ziraata, ticarete şamil olmak üzere tetkik ve tezekkür olunan ıslâhat için en büyük ricali devletten mürekkep bir şûrayı mahsusun reisi bulunan ve bir ecnebi diplomata «Biz programımızı icra mevkiine koyacağız, lâkin sabretmeli; her şeyi birden yapamayız; ne kadar çok. itikadâtı batılâya ve âdâtı kadîmeye mecbur olduğumuzu bilerseniz, Milletimize adetâ yeni bir lisan öğretmek kadar müşkil bir vazife karşısındayız» diyen (Angeihard, S. 18.) Arif bey gibi kimseleri, Mahmut II devrinin ricali arasında görmekteyiz. Fakat bunların, en nihayet denizde bir katra olduğunu kabul etmek lâzımdır.

(1) «Mahmut, devleti aliyenin mesalihi mülkiye ve askeriyesinin hüsnü ceryanı hakkında ıslâhatı nizamiye ve esbabı icraiye pek çok himmet ve gayret eylemiş idi. Vak'âi hayriye tarihinden işbu tahririnde bulunduğumuz vakıtlara kadar, arada sırada, Rusya, Mısır, Yunan meseleleri gibi gaileler sebkât etmeyip de zamanı âlileri asude geçerek ıslâhata hasredilmiş olsa idi ahlâfî izamına gayet muntazam ve müesses bir devleti kavi şevket terk buyurmuş olacıkları şüphesiz idi. Yine bu kadar gavaili müteakibeyi geçiştirerek vaz ve tesisine himmet buyurdıkları nizamât ve kavanin ve ıslâhat semeresile pek çok menafii mülkiye ve askeriyeye istihsâl olunmuştur.» Tarihi Lûtî, C. 5, S. 107.

rak keyfi hareketlerin önü alınması, merkezî hükümetin kuvvetlendirilmesi, tamamile bu hükümdara nasip oldu (1).

3 — MAHMUT II DEVRİNDE MÜLKÎ İDAREDE YAPILMIŞ OLAN İSLÂHAT

Derebeylerinin tedibi :

Mahmut II nin tahta çıktığı zaman, memleketin içinde yuvarlandığı bozuk idare, daha yukarıda izah edilmişti. Kendisi iş başına geçince, bu idareyi, düştüğü fena vaziyetten kurtarmak kararında idi. Fakat her şeyden evvel, devletin içinde bulunduğu Rus harbinin neticelenmesi, ve gittikçe ehemmiyet kesbeden Vehabî meselesinin halli lâzımdı.

Nihayet Rusya, ile dört sene süren harpten sonra, Bük- reşte bir muahede imzalandı (16 Cemaziyülevvel 1227 H - 28 Mayıs 1812); Hicaz kıtasını işgal etmiş olan Vehabiler tenkil edilerek, bu kıtada asayiş iade olundu (1228 H - 1813 M). Artık sıra da iç idarede yapılmak istenilen İslâhata gelmişti. Bütün kuvvetini, Anadolu ve Rumelinin muhtelif mmtakalarında türeyen paşaların, beylerin, garp ocaklarındaki dayıların itaat altına alınmalarına, İmparatorlukta mevcut rejimin büsbütün kaldırılmasına, bu eyaletlerin merkeze sıkı bir surette bağlanmasına, bu suretle Osmanlı ülkesinin dağılmasının önüne geçilmesine sarfetti. Pasa- foan oğlu, Tuzcu oğlu, Nasuh oğlu, Yılık oğlu, Dağdeviren oğlu, Kalyoncu oğlu, Tekeli oğlu, İbrahim ağa, Kâtip oğlu, Sarı Osman, Kara Osman, Dede bey, Kara Feyzi, Kel Ahmet, Hasköy âyanı, Emin ağa, Halepli Hülbül oğlu, Fer oğ-

(1) Hattâ Osmanlı İmparatorluğunda Avrupahlaşma mebdei olarak kabul edeceğimiz Tanzimatı hayriye fermanının, Mahmut II nin son saltanat senesinde ilânı mutasavverdi. Fakat bu iş, Akif Paşanın muhalefeti yüzünden tehhüre uğramış ve bu şeref, tahta çıkışından dört ay sonra, Abdülmecid'e nasip olmuştur. [Bakınız Abdurrahman Şeref, tarih musahabeleri, S. 48.]

lu, Tepedelenli Ali paşa, Ravenduzlu kör Mehmet paşa, İshak paşa gibi memleketin muhtelit mmtakalarında türeyen ve hükümete itaat etmeyen, bey, paşa, ve ayanların bir kısmını idam, bir kısmını nefyetmek suretile itaatma aldı. Selefleri zamanında suiistimale uğramış olan ve melekete dağılmak tehlikesine maruz bırakan tevsi mezuniyet usulünü kaldırdı. İdaresi altında bulunan kısımları kuvvetli rabitalarla merkeze bağladı.

Mahza mütegalibenin tedibi ve halkın bunların zulüm ve teadüllerinden kurtarılması için vali ve mutasarrıflara salâhiyeti kâmile verdi. Arzu edilen şekilde vazife görmeyen vali ve mutasarrıflar hakkında şiddetli davrandı. Bizzat halka zulümde bulduklarını haber aldığı vali ve mutasarrıfların vezaretlerini kaldırdı; emval ve eşyalarını müsadere ve kendilerini nefyetti. Hareketleri hoş görülmiyen vali ve mutasarrıfların memuriyetleri değiştirildi.

Mahmut II nin ilk 10 senelik hükümdarlığı bu şekil icraatla geçti.

Dahilde temin edilmiş olan huzur ve sükûn, memleketin mütegalibe ve eşkiya elinden kurtarılması, yapılmak istenilen İslâhat için de bir gaye değil, vasıta idi. Mevcut askerî teşkilât eski halinde kaldığı müddetçe, sivil idarede istihdaf edilen gayeye vusul mümkün göremiyordu. Kendi siyasî âlemlerinde Osmanlı İmparatorluğunu bir müvazene unsuru halinde ayakta tutmak isteyen Avrupalı büyük devletlerinden bazıları, İmparatorluğun içinde bulunduğu vaziyetten, kurtarılmasını istiyorlardı. Muvazene ise, ancak askerî teşkilâtın bir intizama sokulması ile kabil olabilecekti.

Zaten tahta çıktığı zamandanberi bu mesele üzerinde imali zihinden Mahmut II, artık askerî İslâhata başlanılması zamanının geldiğine kani oldu, yeniçerileri ilgaya karar verdi.

Bu iş uzun sürmedi, Esaslı bir tarama neticesinde, Yeniçeri teşkilâtı tamamen ortadan kaldırıldı ve yerine **Niza-**

mı Cedit adlı muntazam ve talimli bir askerî teşkilât vücuda getirildi (1241 H - 1826 M.).

Yeniçerilerin imhası, İstanbulda, merkezî hükümetin, müstakil ve serbest hareketine mani bir kuvvetin ortadan kalkması demektir. Muntazam ve muti bir asker, mülkî idarede yapılması istenilen İslâhatta devlete en kuvvetli bir zahir olabilir, artık eyalet paşaları da, merkezin emrine tamamen inkiyat edebilirlerdi. Ordunun tensiki, sivil sahada da arzu edilen yeniliklerin husulünü kolaylaştırıcaktı. Zaten mülkî ve askerî teşkilât birbirine tabîî bağlarla bağlı bulunuyordu. Lâğvedilen Yeniçeri ocağı, memleketin umumî ahvalinin timsali hükmünde idi. Bu ocak kaldırılınca, hükümet idaresinin de tebdil ve tecdidini zarurî idi (1).

Şûrayı mahsusaya teşkili :

Vakai hayriye akabinde, Mahmut II, devlet erkânını kubbe altında topladı ve onlara mülkî idarede yapılması zarurî olan şeyleri anlattı: «Şimdiye kadar taifei bağıye yüzünden husule gelen nice mekrûh işlere zarurî müsamaha olunmuştu. Artık cümlesi muzmahil oldu. Bundan sonra ittihadı ara ile umuru memleketi tanzim ve İbadullahın ahvalini islâh edelim. Ezcümle ol zümrei haşirin yüzünden devleti aiiyenin müptelâ olduğu masarîfin cebri noksanı zımnında beytûlmali müslimin ile kat'a münasebeti olmıyan ve menasibi divaniyede istihdam olunmıyan kesânın muhalefatı canibi miriden zaptolunmakta idi. Evvelâ şu hususu refeyledim. Sair meharını umuru adıye ve mesa-lihi hayriyeyi sîzler mütalea ve müzakere ile arz ve inha ediniz. Ben de tesviyesine müsaade ederim. Her hususta ikdam ve ihtimamın tam mevsimidir. Meharını umuru mül-

(1) General Guillemint, 1827 senesinde yazdığı mektupta, «Türkiyeyi himaye edelim. Teşkilâtı askeriyeyi müteakip islâhâtı mülkiyeye dahi başlıyacaktır. Ordunun tensiki, memleketin terakkiyatı içtimaiyesini temin edecektir.» diye yazıyordu. Angelhard, S. 441.

.....1248.....

kiyenin tesis ve tensikin edep cümleliz dairei hümayunda aram ediniz. Kalben ve kaliben birlikte olalım.» (1).

Ayrıca vali, mutasarrıf ve voyvodaların keyfimeyeşe katilde bulunmaları menolundu. Kısasen ve siyaseten izaleleri muktazi olanlar hükkâmı şerişerifin tahtı tasdikine alınmadıkça icra kıımmaması emrolundu.

Mahmut II, sarayda, kubbe altında topladığı devlet erkânı ile âdetâ bir şûrayı devlet heyeti teşkil etmiş oldu. Bu heyet geceli gündüzlü sarayda kaldı ve Sudurdan Arif beyin riyaseti altında olarak dine, hükümete, orduya, adli- yeye, ziraat ve ticarete aşmil olmak üzere, bazı icraat ve İslâhat hareketlerine teşebbüs etti (2).

Mahmut II, sarayında cereyan eden bu müzakerelerin bir neticeey iktiran etmesine intizaren, İstanbul ile civar köylerin idari taksimatmca, mahallî zabıta umurunca bazı değişiklikler yapılmasını emreyledi. Aynı zamanda gerek kendisinin, gerek Sultanların oturdukları saraylarda cari maişet tarzının kısmen değiştirilmesi için emir verdi. O zaman ağızdan ağıza dolaşan resmî bir söze nazaran, icraata, taşraya nümunei imtisal olması lâzım gelen İstanbul- dan başlamak iktiza ediyordu. Keza sadrazamın da sair paşalara hüsnü misal göstermesi matlûptu (3).

Bu suretle memurların vazifelerine devamlarında bir intizam temini üzerinde duruldu. İstanbuldaki bütün memurların sabahları saat ikide vazifeleri başında bulunmaları ve akşam üstü Babıâlide kethüda bey, defterdar kapısında, defterdar efendi çıkmadıkça hiç bir memurun vazifesinden ayrılmaması hususunda bir buyrultu isdar ve resmî devaire ilân ve tenbih kılındı (4).

(1) Cevdet tarihi, C. 12, S. 171.

(2) Angelhard, S. 18.

Fakat bu heyetin ıslâhat meselesi üzerinde nelere karar vermiş olduğu hakkında, şimdiye kadar bir malûmat elde edilmesi mümkün olamamıştır.

(3) Angelhard, S. 117.

(4) Lûtfî tarihi, C. I, S. 117.

Yeniçerilerin ilgasından sonra, onların kendilerine mensubiyetle övündükleri Bektaşî tarikatı lâğv ve bir kısım Bektaşî babaları nefyedildi; İstanbuldaki kahvehaneleri, Anadolu ve Rumelide bulunan tekyeleri kapatıldı (1).

Eyaletlerde İslâhat :

Mülkî idaredeki İslâhat içinde, her şeyden önce eyaletlerin vaziyetlerinin düzeltilmesi icap etti; usul ve âdât hilâfına halktan türlü ad ve bahanelerle para almakta devam eden valiler, Babıâliye tâbî ücretli birer memur haline sokuldu. 20 - 25 keseden fazla mahlûl olan mukataatın satılmaması ve hasılâtının askerî masraflara karşılık olmak üzere hazine tarafından zaptı esası konuldu. Buraların hasılâtı ile geçinen vali ve memurlara yıllık maaşlar tahsis kılındı.

Mahalle muhtarlıkları :

İstanbul ve vilâyetlerde halkın hükümetle olan münasebetlerinin daha düzgün esasa bağlanması maksadile, Dersaadet ve bilâdı selâse isiâm mahallelerinden evvel ve sani olarak ahalinin ileri gelenlerinden iki muhtar, reaya mahallelerinden kâhya ve muhtar namile yine ikişer kişi intihap olundu. Bunların ellerine imam, papaz, muhtar ve kâhya mühürleri verilerek idarede bir inzibat usulünün vazma teşebbüs olundu. Bu usulün taşralara da tatbiki hususund aeyalet valilerine emirler yazıldı (2).

Kapı kethüdahlıkları :

Vali ve mutasarrıfların kapı kethüdarları, bir müddet- tenberi olur olmaz bahanelerle para aldırmaq için, uşaklarını, hizmetlerinde buldukları vüzeraya gönderiyorlar ve yerine göre, 10-40 kuruş ve daha ziyade hizmeti mübaşiri- ye aldırıyorlar, bu da memleket halkının fakir sınıfından çıkıyordu. Bundan sonra bu usulün men'î ve halka teaddi- ye sebep olunmaması ferman kılınmakla, mucibince kethü-

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 168-171.

(2) Aynı eser, C. 5, S. 35.

.....1250.....

da bey tarafından kapı kethüdalarına tenbihatta bulunuldu (1).

Ayrıca Mahmut II devrinde kapı kethüdarları hakkında bazı kararlar da ittihaz olundu: Trabzon kapı kethüdalığı ötedenberi sadaret mektupçularına veriliyor ve bu iş mektupçunun vazifesini güçleştiriyordu. Bu sebeple sadaret mektupçularının uhdesinden kapı kethüdalığı alındı ve mektupçuların sadece kendi işleriyle meşgul olmaları tensip kılındı (2).

Erzurum valileri kapı kethüdalığının da beylikcilere tahsisi kaide ittihaz olundu (3)

Meclisi ahkâmî adliye ve Darı Şûrayı Babîâlî ;

Mahmut II nin başarmağa muvaffak olduğu mühim işlerden birisi de, memlekette meşveret usulünün konulması idi. O tarihe kadar memlekette mevcut olmıyan resmî ve daimî meclisler, komisyonlar teşkil olunmuştu. Yeniçerilerin lağvından sonra bir Darı şûrayı askerî ihdas olundu. Bu şûra, evvel emirde her ferdin mükellef olduğu askerlik müddetini tayin ve tahdit, esas ve tali nizamlarını tesbit etmekle mükellef tutuldu. Şûrada, Prusya ve Fransa devletlerinin tatbik ettikleri askerî usulleri, icap eden nizamları tesbit, oradan celbedilen evrakı yepderpey tercüme etmek üzere bir tercüme odası teşkil olundu. Bu odada ele geçen ecebî nizamnameleri yepderpey tercüme ve darı şûraya tevdi kılındı (4).

(1) Lûtfî tarihi, C. I, S. 269.

(2) Aynı eser, C. 4, S. 111.

(3) Aynı eser, C. 5, S. 49.

Erzurum valilerinin uhdelinde o zamanları şark ve İran Seraskerliği vazifesi de vardı. Bu vazifenin hariciye makamı ile münasebeti fazla olduğundan, Kapı kethüdalığının beylikçilere verilmesi muvafık görülmüştür.

(4) Ata, Tarihi Enderun, C. 3, S. 122.

Darı Şûrayı askerinin ilk kuruluşunda kaleme alınan nizamname metni için bakınız: [Aynı eser, S. 349, sene: 11 zilhicce 1252 H~ 19 Mart 1837 M.]

Ayrıca Gülhanede, **Meclisi valâyı ahkâmı adliye ve Babîâ- lide Bari şûrayı Babîâlî** namında iki meclisi meşveret teşkil olundu. Bunların nizamnameleri, görecekları işler tesbit e- dildi. Memurların muhakemesi, hükümet ile efrat arasındaki davaların görölmesi gibi mühim maddeler bu meclise verildi; Devlet ve milletin işlerinin, bu meclislerde müzakere ve karar altına alınmasından sonra, icra mevkiine konulması kararlaştı. İlk meclis, 27 Zilhicce 1253 H - 23 Mart 1838 M. tarihinde, tesis ve tahlif resimleri icra kılındı; 5 Muharrem 1254 H - 1 Nisan 1838 M- tarihinde de işe başlandı (1).

Eyaletlerde Müşirlikler ihdası :

Yeniçerilerin lağvından sonra, memlekette muntazam ve talimli asker tertibine başlanmış ve eyaletlerde de **redif** adı altında teşkilât vücade getirilmiş ve bunlar valilerin emrine verilmişti. Eyaletlerdeki bu askerlerin çoğaltılması, talim ve terbiyelerine âzami itina gösterilmesi, masrafları için karşılık tedarik edilerek halka bar olunmaması ve bu vesile ile sancakların bir müşire ihalesi (2), ve yeniden redif askerleri yazılması, bu gibi sancakların malî işlerinin ayrılarak defterdarlar ve muhassıllar tayini suretile emaneten idare ettirilmesi, veyahut eskiden olduğu gibi, başkalarına iltizamı hakkında meclisçe verilmiş olan kararların tatbikatta müşkülâtı badi olduğu görölmüştü. Bilhassa emaneten ihale halinde, bu kadar sancağa sadık ve emniyetli muhassıllar bulunması mümkün

(1) Lûtfi tarihi, C. 5, S. 107.

Bu sene içinde ayrıca bir de **Meclisi umuru nafia** teşkil kılınmıştır. Memleketin muhtaç olduğu tesisatı nafia, önce bu mecliste müzakere ve karar altına almıyor ve ikinci derecede Darı Şûrayı Babîâlî ve meclisi valâdan geçtikten sonra, alelusul tatbik mevkiine ko- nuluyordu.

(2) Müşirlik ünvanı 1248 H - 1832 M. senesinde ihdas olunmuştur. Vezaret ve müşirlik rütbeleri bir derecede ve evvelden olduğu gibi, devlet meratibinin en büyüğü addolunurdu. Sonraları müşirlik rütbesi, askerî bir rütbe olarak kabul olunmuştur.

olmadığı gibi, bu derecede çok iltizam emvalinin vakit ve zamanında tahsili de müşkül olacağı, icabında tahsilat beş altı ay geri kalacağı ve iltizam suretile başkalarına yapılacak ihalelerden dolayı hükümetin siyasî işleri, memleketin zaptu raptı hususunda tayin olunacak müşirlerin nüfuzları kırılacağı ve eski şeklinde mütesellimler, müteaddit memurlar ve müteferrik hükümetlerin idaresi altında, mülkî idarede bir yeknasaklık temini müşkil olacağı düşünüldü. Bu sebeple sancakların takım takım birleştirilerek bir müşirin idaresi altına verilmesi; her biri dahilinde, icabı hale göre, ferik ve mirimiranlar bulundurulması; malî işlerin de müşirler tarafından deruhte edilmesi; onlar tarafından ilkah olunacak sancak ve kazaların mütesellim ve voyvodalıklarının, icabına göre, gerek ibkaen ve gerek yeniden emaneten veya iltizamen münasip, muntehap ve mutadil zevata, eski menfaati ile ve zam yapılmaksızın deruhte ettirilmesi; bunların hâzinelere ait bedelât vesair nuayyenatların, evvelce olduğu gibi, sarraflar gösterilmesi suretile taahhüde raptolunması kararlaştı. Ayrıca kendilerine ihale yapılacak mültezimlerin elde edecekleri kazançlar da müşirlere ait olacağından, müşirler bu kazançlardan, senelik zarurî masraflarını idare edecek miktarlarını kendilerine maaş olmak üzere alıkoyup, artanı, redif askerlerinin masrafları için **mansure hâzinesine** irat kaydedilmesi muvafık görüldü.

Sancakların bir kaç birleştirilmek suretile oraların askerî, mülkî, malî muamelâtı bir müşirin idaresine verildi. Bu arada Hüdavendigâr, Kocaaeli, Bolu, Karesi ve Eskişehir sancakları Hüdavendigâr müşirliğine ve Kütahya ile Karahisar sancakları «**reddifi hassa Hüdavendigâr ferikliği**» namı altında Hüdavendigâr müşirliği maiyetine. Konya, Akşehir, Beyşehir, İçel, Niğde, Aksaray sancakları, Konya müşirliğine ve Teke, Hamit redifi Konya ferikliği ile Konya müşirliğine; Ankara, Kengırı, Kastamonu, Viranşehir (Safranbolu) Çorum sancakları, redifi mansurei Ankara müşirliğine ve Kayseriye, Bozok, Kırşehir sancakları ile Yenüil

voyvodalığı, Ankara ferikliğine; Aydın, Saruhan, Sığla, Menteşa sancakları Aydın redifi müşirliğine; Erzurum, Van, Kars, Çıldır eyaletleri, Erzurum redifi mansure müşirliğine ve Muş da Erzurum ferikliğine ilkah edildi ve bu şekilde idare kararlaştı.

Bu suretle eyaletlerin malı, mülkî ve askerî işleri valilerin uhdesine tevdi edilmiş olduğundan, valiliklere tayin olunacak kimselerin mülkî ve malı idarede mûmaresesi ve hasbelmevki maiyetinde nizamiye askeri de bulunacağından, askerî nizamât ve harp tenlerine vukuf sahibi olanlardan seçilmesi esası kabul olundu (1).

Emlâk ve nüfus tahrirleri :

Vakai hayriyeden sonra, İstanbulda bir nüfus tahriri yapılmış, fakat harp dolayısıyla memleketin her tarafına teşmili mümkün olamamıştı. Bilhassa Rus harbi neticelendikten ve Yunan arazisinin ayrılarak hudutlarının teshilinden sonra bu işe de ehemmiyet verildi. Hususî meclisler teşkil kılınarak tahrir şekilleri için talimatnameler ve defterler hazırlandı. Edirneden maada Rumeli ve Anadolu e- yaletlerinin liva ve kazalarının nüfuslarının tahriri için her sınıf devlet hizmetinde bulunanlardan memurlar tayin edilerek mevcut erkek nüfus tesbit edildi (1247 H - 1831 M.) (2).

Tahrir memurları, gittikleri yerlerin nüfus defterlerini İstanbula gönderdiler. Defterler üzerinde yapılacak muameleler vesair nüfus işlerine nezaret etmek üzere aynı sene içinde bir ceride nazırlığı ihdas ve maiyetine yetecek kadar memur tefrik olundu. Ayrıca vukuat defterlerinin üç ayda bir ceride nezaretine gönderilmesi usulü ittihaz olundu (3).

Fakat bu usul tattbikatta müşkilâtı badi olduğundan,

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 172.

(2) Lûtfî tarihi, C. 3, S. 142. Müverrih bu hususta yazdığı fıkranın altına şunları da ilâve etmektedir: «O vakte kadar umumen tahriri nüfus mesbuk ve menus olmadığından iptidayı emirde halka çirkin görünmemek için memurini şer'ie tavsit kılınmıştı.»

(3) Lûtfî tarihi, C. 3, S. 145-7.

.....1254.....

kolaylık olmak üzere, sancak merkezlerinde memleketin ileri gelenlerinden nüfus nazırı namile müstakil ve muvazzaf bir memur tayin eildi. Bunlar vukuat jurnallarım altı ayda bir defa İstanbula göndermiye başladılar (1).

1254 H - 1838 M, senesinde, vergilerin tahsili işinde, ötedenberi görülen yolsuzlukların kaldırılması ve halkın memnuniyetini mucip olacak salım bir şekle sokulması, devletçe karar altına alındı; bazı eşya ve erzaktan alman, ihtisap resimleri affolundu: Ahaliden tahsil olunan verginin muttarit bir usul dahilinde tevzi ve taksimde hiç kimsenin rencide edilmemesi, her türlü muhdes mübaşrlık hizmeti, tahsildarlık ve cerimeye ait az veya çok her türlü itisafın tama mile ortadan kaldırılması; vergilerin, herkesin hal ve tahammüllerine göre tadil ve tesviyesi; tevzi ve tahsili lâzım gelen devlet matlubatmdan hiç bir ferdin muaf ve müstesna tutulmaması kaide ittihaz olundu. Vergilerin, emlâk, arazi, ticaret ve temettü-ata nisbetle ve ha- zer zamanına mahsus olmak şartile, binde hesabile tahsil ve malî senenin Mart itibar olunması, herkesin hisselerinin mahkeme sicillerine kaydile her şahsa bir senede vereceği verginin miktarını gösterir mühürlü senet verilmesi ve bunların senede iki taksitte ödenmesi; bunlar haricinde hiç bir kimsenin hiç bir nam ve vesile ile ve angarya sure- tile rencide edilmemesi ve herkesin emval ve emlâkinden huzuru kalble emin olması için memleketin her tarafına tahrir memurları gönderilmesi ve nümune olmak üzere evvel emirde Hüdavendigâr eyaletile Gelibolu sancağından tahrir başlanılması, erzak ve meyve için alınmakta olan ihtisap resimlerinin terki ve vakai hayriye sonunda, mu- hallefatm zapt ve müsaderesi usulünün kaldırılması hak- kmdaki irade hükümlerinin tekidi gibi hususlar meclisi va- lâyı ahkâmı adüyede müzakere ve karar altına alınarak icra mevkiine konuldu; keyfiyet ayrıca memleket halkına da ilân ve tenbih kılındı (2).

(1) Lûtfî tarihi, C. 3, S. 176.

(2) Aynı eser, C. 5, S. 122.

Mahmut II devrinde alınmış olan bu tedbirler, Avrupalılaşımağa doğru atılan hakikî adımlardı ve ona bir mukaddeme teşkil etmişti.

Dahiliye nezareti ihdası :

Mülkî idaredeki İslâhat hareketleri genişledikçe, bu idareye ait malûmat da fazlalaşmıştı. Mahmut **II** devrine kadar eyaletlerin merkezdeki mercileri yine sadrazamdı. Yalnız sadrazama niyabeten, mülkî işlere **kethüda bey** bakmakta idi. 23 Zilkade 1251 H - 1835 M. tarihinde, gördükleri hizmet itibarile kethüdalar rütbei ulâ sınıfında bulunduğundan, bunların vazifelerinin müşirlik ve vezaret derecesinde addedilmesi ve tinvanm eskisi gibi **efendi** olarak yad olunması uygun görüldü. Bu vesile ile kethüdalık tabiri de kaldırıldı. Yerine **umuru mülkiye nezareti** tabiri konuldu. Badema yapılacak tevcih ve ipkalarda umuru mülkiye nazırlarının da diğer vüzera gibi hırvanıiler iksa ve rütbei vezaret gibi her birine menşurlar verilmesi kararlaştı. Bu münasebetle umuru mülkiye nazırlığı, vezaret ve müşirlik rütbelerde birlikte, kethüda Mehmet Sait Pertev efendide ipka olundu. Ayrıca bu nezarete müsteşar da tayin edildi. Ve ilk mülkiye müsteşarlığı mektubii sadrı âli Şerif beye verildi. Bu arada haricî işlere başkan reisül- küttaplik da keza müşirlik ve paşalık rütbesile birlikte **hariciye nezaretine** tebdil kılındı (1). Fakat iki sene

(1) Lûtfî tarihi, C. I, S. 30; Salnamei nezareti hariciye, Sene 1302, S. :162-163. Rütbei ulâda bulunan devleti aliyemizin en büyük hizmet ve maslahatlarına memur olduklarından zatı memuriyetleri itibarile lâzımgelen nüfuz ve haysiyetleri için fimabaad müşirlik ve vezarati celileleri sıralarında addu şumar olunmaları hususu geçende icra olunmuştu. Bundan maksudumuz yalnız icrayı rüsum ve teşrifat mahallerindeki takdim ve tehire münhasır olmayıp belki kâf- fei ahval ve itibaratta, hüküm ve tesiri cari olmak üzere bunlar biay- nihi vezaret rütbesini haiz olarak fakat meratibi seyfiye ünvanı olan paşa lâfzı tefevvühüne hacet olmamak ve bir de işbu hidematı erbaadan umuru maliye memuriyetleri için defterdarlık ünvanı yerinde ise de kethüdahlık tabiri filâsı hizmeti mezkûrelerin sureti aharı olmasından ve reisülküttaplik tabiri dahi hini vazı'nda yalnız divanı

.....1256.....

sonra, Cemaziyülevvel 1253 H - 1837 M. senesinde mülkiye nazırı Pertev efendinin ayrılması ve hariciye nezaretinden munfasıl Akif efendinin rütbei vezaret ve müşiri ve pašalık ünvanlarile mülkiye nezareltine tayini esnasında, mülkiye nezareti tabirinin adabı ubutiyete münafı olduğu ve hariciye ile mütenasip olmak için, mülkiye lâfzının da Dâhiliyeye tebdilde umuru mülkiye nezaretinin dahiliye nezareti olarak değiştirilmesi hakkında padişaha vaki olan ricası üzerine, mülkiye nezareti tabiri terk ve dahiliye nezareti ünvanı kabul olundu (1).

Dahiliye ve Hariciye memurlarının ayrılması :

1253 H - 1837 M. senesine kadar hariciye ve dâhiliyeye ait işler, Babîâüde, aynı memurlar tarafından görüldü. Bir müddettenberi dost devletlere, Babîâlî tarafından göm- derilmiye başlanılan sefirler ve memurlar dolayısıyla, haricî meseleler ve politika işleri ehemmiyet kesbetmiş ve bunların temammî cereyanı da Babîâüde muktedir ve ehliyetli memurlar yetiştirilmesine ve erbabının istihdamına mütevakkıf olduğu görülmüye başlanmıştı. İşte bu sırada hariciye nezareti memurlarının dâhiliyeden ayrılması, kâtip ve bürolarının ona göre tanzim ve tertibi kararlaştı. Babîâlî ârnedî odası Dahiliye ve Hariciye olmak üzere iki-

hümayun eklâmının reisi addolunmasından iktiza edip bıhamdihi taalâ asrı şahanemde devleti aliyemizin günbegün terakki itibara tile ullaetü hazihi ikisinin de hizmet ve memuriyetleri ilerleyip bilcümle umuru mülkiye ve mesalihi hariciye ve dâhiliyeyi cami olduğundan fimabâd eski tabirlerden sarfınazarla kethüdâlık hizmeti için umuru mülkiye nazırlığı ve riyaset için umuru hariciye nezareti ünvanı ıtlak olunmak ve bundan böyle tevcih ve ibkalarında vüzera misillü hırvaniler iksa ve rütbei vezaret misillü her birine menşuru hümayunun itası..» (*) Lütüfî tarihi, C. 4, S. 30.

(1) Lütüfî tarihi, C. 4, S. 99; Salnamei nezareti hariciye, sene 1302, S. 198.

(*) İlk kuruluşlarında Dahiliye ve Hariciye nazırlarına varidatı kacimeleinden başka 15 bin kuruş maaş tahsis olunmuştur. Bakınız: (Lütüfî tarihi, C. 4, S. 147.)

ye ayrıldı. Dahiliye kısmına **Maruzatı dahiliye**, hariciye kısmına **Maruzatı hariciye** odaları adı verildi. Bu odalara kâtipler, memurlar tayin olundu. Ayrıca Dahiliye ve Hariciye için başka başka mektupçular, kalemler teşkil ve tayin kılındı.

Başvekillik ihdası, Nezaretler teşkili :

Mahmut II devrinin mülkî idarededeki yenilikleri arasında, göze çarpan şeylerden birisi de, devlet işlerinin nezaretlere taksimidir. O zamana kadar devlet umuru, sadrazama tevdi edilmiş bulunmakta ve o da yanında kendisine yardımcı vaziyetinde bulunan rical vasıtasile işleri tedvir eylemekte idi. Dahiliye, Hariciye, Maliye, Nafia, Evkaf nezaretlerinin ihdasından, sonra, devlet işleri nezaretlere taksim ve ayrıca nezaretlere birer müsteaşır tayin olunmuştu (2). Sadrazamlık makamının da işleri bu suretle azalmış oluyordu- 4 Muharrem 1254 H - 30 Mart 1838 M. tarihinde, sadrazam Ruaf paşa, Dahiliye nezareti inzimamile sadarete getirildiği sırada, bu makamın adı başvekkâlete kalbedilmişti. Mahmut II nin Rauf paşaya göndermiş olduğu fermanında [Bakınız: Lûtfî tarihi, C. 5, S. 113.], devlet işlerinin nezaretlere taksiminden sonra, sadaret mevkiinin işleri kalmadığı, fakat bütün vükelânın reisi makamında birisinin bulunması zarurî olduğu beyan edilerek, bundan böyle bu memuriyetin müstakil bir memuriyet addedilmeyeceği ve hidematı cesimeye memur vükelâdan vaktine ve icabına göre, her hangisine tensip olunursa, ana ilâve suretile tevcih ve ihale kılınacağı ve mührü hümayunun da sadrazamlarda olduğu gibi, başvekillerin ellerinde bulunacağı emir ve işaret olunmuştu (3).

(1) Lûtfî tarihi, C. 4, S. 108.

(2)Vükelâlık usulünün ittihazile nezaretlerin teşekkülünde Eabrâlide haftada iki gün, vükelâdan mürekkep bir meclisi has toplamıya başlamış ve devlet umurunun tedviri itiyat edilmişti. [Bakınız: Abdurrahman Şeref, tarihi devleti aliye, C. 2, S. 465-]

(3) Sadrazamlara başvekil denilmesi uzun sürmedi. Mecid'in tah-

.....1258.....

Başvekâlet muavinliği ihdası:

Devlet işlerinin nezaretlere taksimi sırasında, bu nezaretlere birer de müsteşar tayin, bu arada mülkiye müsteşarlığına mektubii sadriâli Şerif efendi getirilmişti. 1254 H - 1838 M. yılında nezaretlerin maiyetlerinde olduğu gibi, başvekâlet maiyetinde de liyakat sahibi bir muavin bulunmasına lüzum görüldü: Meclisi ahkâmı adliye azasından Mustafa Kâni bey, padişah nazarında mevsum ve mahrem bir zat olarak tanınmış olduğundan, başvekâlet muavinliğine tayin olundu. (1).

Memurların azlû nasıplarının nizam altına alınması,

Tevcihatın lağvı:

Mahmut II, devlet muamelâtında fena bir surette kökleşmiş olan ve bir çok mahzurları dai bulunan tevcihat me-

ta çıkmasından sonra, Koca Hüsrev Paşaya ve haleflerine yine Sadrazam denilmiştir. 1295 H - 1878 M. tarihinde dahi başvekâlet Unvanı zuhur etmiş ise de, az bir müddet içinde yine terkedilmiştir. (Bakınız: Abdürrahman Şeref, tarihi devleti aliye, C. 2, S. 468.)

1295 senesinde, Ahmet Vefik Paşa dahiliye nezareti inzimamile başvekil nasbolunmuş, 2,5 ay süren başvekilliğinden sonra yerine Sadık paşa aynı Unvanla tayin edilmiş, bu zat da 37 gün bu vazifede kalmış ve azledilerek yerine yedinci defa olarak mütercim Rüştü Paşa tayin olunmuş ve ünvanı da yine Sadrazamlığa değiştirilmiştir. (Bakınız: Salnamei nezareti hariciye, sene 1302, S. 133.) Yine aynı Salname (S.134.), 1296 senesinde Arifi paşanın da sadarete getirildiği zaman, Unvanın Başvekâlet namına tahvil olduğunu kaydeylemekte ise de bu Unvanın ne kadar devam ettiği hakkında ayrıca bir kaydı ihtiva etmemektedir. Yalnız 1302 senesinde Sadrazam bulunmakta olan Sait paşanın tercümei halinden bahsedilirken «ve ahiren üç defa başvekil ünvanı ile mesnedi vekâlette bulunduktan sonra, dördüncü defasında Sadrazam ünvanım ihraz eylemiş» olduğu kaydedildiğine göre, 1295 tarihinden sonra da Başvekâlet Unvanını muhtelif zamanlarda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 122.

Lûtfî efendi, Kâni beyin Abdülmecid'in cülûsuna kadar Babiâlîde istihdam edilmiş olduğunu ve Babiâli ile saray arasındaki muhaberata vasıta bulunduğunu ayrıca kaydeder. Yine aynı muharrir (C. 7, S. 27.) 1255 H - 1839 M. yılında dahiliye nezaretine müstakil ipûsteşar tayin olunması dolayısıyla Başvekâlet muavinliğine lü-'um kalmamış olduğunu ve bu vazifenin lâğvedilmiş olduğunu yazar.

meselerini de salim bir usule bağlamış ve senelerdenberi devam etmiş olan tevcihat işini ortadan kaldırmıştır.

Her sene Şevvâl ayının ilk günlerinde, devlet memurluklarına yeniden veya ipkaen tayinler yapılır, İstanbulda olanların bizzat kendilerine, taşrada olanların da kapı kethüdalarına hilatler giydirilirdi. Bu tevcihler dolayısıie bir kısım memurlar, rical açığa çıkarlar ve evvelce açıkta kalmış olanlar, münavebe suretile yerlerine geçirilirdi.

1249 H - 1833 M- senesinde devletin mülkî ve askerî işleri esaslı değişiklikler karşısında bulunduğundan bu Şevvâl tevcihatmm da terkine lüzum görüldü; mansıp erbabından bulunan memurların, ramazanda, Şevvâl tevcihatında ne olacağız diye endişeye düşmemelerini temin için, tevcihatın Şaban ayında yapılmasına karar verildi. Müstakillen tevcihe değeri olmıyan bazı mansıplar münasip memuriyetlerle birleştirildi; Ulâ, saniye, salise ve rabia olarak dört rütbeli mansıplar teşkil olundu. Bu rütbelere ve liacegânlık rütbesine muhassas nişanlar, resmî elbiseler ve kılmçlar ihdas edildi. Rûbei ulâ, kethüdalık, defterdarlık, reisiilküttaplık memuriyetlerine tahsis olundu.

1254 H - 1838 1V1. senesine kadar bu şekilde devam eden tevcihat işi, bu tarihten sonra tamamen kaldırıldı. Hademe ve memurlardan hariçte kimsenin kalmamasını temin ve devletin emektar memurlarını terfi maksadile yapılan tevcihler yerine memuriyette bulunmıyan emektarlara, bir takım mevhum mansıpların sahiplerine maaşlar tahsis olundu. Hakikî lüzum ve zarurî icap görülmedikçe kimsenin azil ve tebdil olunmaması, azil ve nasplarm muayyen zamanlarda değil, lüzum görülen zamanlarda yapılması kararlaştı. Mazul olanlara mazuliyet maaşları tahsis olundu (1).

Memurlara maaş tahsisi :

Mahmut II nin, mülkî idarede yaptığı esaslı İslâhattan •birisi ve hattâ en mühimmi, memlekette kök salmış olan

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 115.

.....1260.....

irtikâp ve irtışanın meni, halkın zulüm ve teaddiden kur-tarılması idi.

Daha yukarıda da izah edildiği veçhile, gerek merkezde ve gerek taşrada bulunan devlet memurlarının hâzineden muayyen maaşları yoktu. Merkezdeki büyük memurlar, taşradaki vali ve memurların senede bir defa **boğçebaha** . namile gönderdikleri şeyler ve kadim teşrifat mucibince ve- rilegelen atıye ve mevkıflar ile;diğer memurlar, müstahdemler ve kâtipler kalem harçları ve iş sahiplerinden aldıkları evrak ve ilâm ücretile; divani hümayun kalemı gibi bazı üevair memurları da ziamet hasılatile geçinirlerdi. 1254 H - 1838 M. senesinden itibaren, devletin memur ve müstahdemlerine, maişetlerini teminde müsterih bir vaziyette bulunarak, gördükleri işleri vakit ve zamanile rüyet ve tesviye ile iş sahiplerinden para almamak üzere Maliye hâzinesinden maaşlar tahsis kılındı. Devlet bu maaşlar için bir karşık buldu: Taşralarda bulunan memurlar tarafından merkezdeki vükelâ ve memurlara senede bir defa olmak üzere, gönderilen hediyebaha, maktuiyet şekline sokuldu. Devlet memurlarına, verilecek maaşa mukabil gelecek bu paralar, devlet hâzinesine irat kaydolundu. Ayrıca keyfiyet, Başvekil Rauf paşa tarafından bir tamimle bütün vilâyetlere tebliğ edildi. 7 Safer 1254 H - 2 Mayıs 1838 M- tarihli tamimde, ayrıca, gönderilecek maktu paranın, memurların kendi temettülerinden ayrılması, zinhar fukaradan çıkmaması; bazı memurların, devletin istediği cüzi bir parayı dahi bahane ederek, idareleri altında bulunan ahali ve fukaradan bu paraları fazlasile tahsil etmek, gibi fena bir yola sapmakta oldukları, binaenaleyh bundan böyle hediyebaha gönderilmiyeceği cihetle bu istenilen maktu vergiyi sadece kendi temettülerinden ayırmaları ve bunu vesile ittihaz ederek halka hiç bir suretle vergi tar- hetmemeleri, hilâfına hareket edenlerin şiddetli cezalara çarptırılacağı bildirildi; senede gönderilecek 150 bin kuruş için valilerin İstaubuldaki sarraflarından defter alındı; bu miktarlar kendilerine taahhüt ettirildi ve bu paralarını

sarraflar tarafından hazîneye irsal ve teslim olunması tem-
in olundu (1).

Mahmut II, şahsen bu maaş meselesine, irtişa ve irtikâp işine büyük bir ehemmiyet verdi ve bir hattı hümayunla da keyfiyeti teyit ve tekit etti: «Vükelâ ve memurine bu veçhile müstevfî maaşlar tertibinden muradımız, şer'an dinen, aklen ve mülken memnu ve muzur olan irtişa mad- dei kerihesiinin külliyyen def ve imhası ile umuru devleti aliyemizin ve mesaihi ibadın.garaz karıştırılmıyarak tensik ve rüyeti ve bu cihetle memaliki mahrusai şahanemizin istihsalı mamuriyeti kazayı nafiasmdan ibaret olmakla cümle memurinin vazifei zimmeti memuriyetlerini iktiza eden talimnamelerle beraber her memurdan zuhuru muhtemel olabilecek cünha ve kabahat ve tekâsülünü derecatı mü tevafitesine göre ceza kanunnamesi tanzim olunmasını dahi mukaddemce irade etmiştim. İşte bu irtişa maddei feci- ası mücazâtı şedideyi icap edecek şeylerden olmağın hini müzakerede bu fıkra dahi dermeyan olunarak ceza kanunnamesine derç kılınsin işbu talimatnameler ve ceza kanunnamesi karıştırıldıktan sonra artık hiç hatıra ve gö- nüle bakılmıyarak her kim ve kangı rütbeden olursa olsun mücazâtı mukarreresi icra olunacağı ve mürteşile beraber raşî olanlar dahi tedip kılınacağı ve bu hususta tarafı şahanemizden hafî ve celi tahkik ve taharrisinden halî o- lunmıyacağı derkâr olmak.....» (2).

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 180.

(2) Aynı eser, C. 5, S. 121.

Lûtfî efendi, devlet memurlarına maaş tahsisi hakkındaki fıkraların nihayetine bu mesele hakkında şu yolda şahsî bir mütalea ilâve eylemektedir: (Tecrübe) vakta hademe ve memurinin muvazzaf olmalarında idarei taayyüşleri için düşünceleri kalmayıp nak- dinei sayü gayretlerini umuru memurelerine sarf ve hasretmeleri lâ- zımgelir. Mamafih tebayiih ihtilâfı ve bazı memurinin hususat ve huazatı nefsiye ve şahsiyeye itilâfi cihetile bilâkis mesaihi ibad ve bi'âdî ukdei tehir ve müsamahaya düçar olmakla ve maaşlar tabi- atile işlediğinden bir günde görülecek maslahat nice müddetler sürüncemede kalrıya başladı. Memurların devamı için zarurî jurnal

Memur nizamnamesi:

Mahmut II, devrinde, mülkî idarede yapılan İslâhat atasında mürur nizamnamesinden de bahsetmek faydalı olacaktır. Bu nizamname ile memleket içinde seyrüsefer meselesi bir esasa bağlandı. Memeleketiü her tarafında bu iş için jurnallar tutulması maksadile, taraf taraf memurlar tayin olundu. 1251 H - 1835 M. senesinde kaleme alınan bu nizamnameye göre, her sancağın vali, mutasarıf veya mütesellimi, idareleri altında bulunan yerlerin nüfus miktarlarından, gelip giden kimselerin kemiyet ve keyfiyetinden haberdar olmaları; mahallelerin muhtarları, esnaf ve satıcılar kethüdalrı, kiracıbaşılar, buldukları yerlere gelip gidenlerin ve diğer vukuatın her gün bir jurnalim tanzim ile memleket zabıtasına teslim etmeleri, oradan bu jurnalların valiye verilmesi ve vali tarafından da her ay umum jurnalların İstanbula gönderilmesi usul ittihaz olundu. Bu maksatla liva merkezlerinde bir veya iki jurnal memuru tayin ve bunlara da nüfus kâtipleri gibi, maaşlar tahsis olundu (1).

4— MÜLKÎ İDARE İLE ALÂKADAR DİĞER SAHALARDAKİ İSLÂHAT

Posta ihdası :

Mahmut II devrinde, sivil idarede yapılmış olan İslâhat. hareketleri arasında, göze çarpan bazı ehemmiyetli icraattan da bahs ve onları kısaca kaydetmek her halde lüzumsuz bir şey oimiyacaktır. Bunlardan birisi, muntazam

tutulmıya ve devam etmeyen memurların maaşlarından kistleyevm hesabı katedilmek tekellüfüne ve vezaifi memurin için kanunnameler ve nizamlar tanzimine ihtiyaç mesetti. Bazı devairde ise niyeti mesalih yalnız saikai hamiyete bırakıldı. Erbabı mesalih bir kayıt çıkartmak ve bir emirname tahsil etmek için haftalarca divanhanelerde sürünmiye ve han köşelerinde kalmıya mecbur oldu. Elhasıl hem hazinei devlet hem de erbabı maslahat mutazarrır oldu.»

C. ,1, S. 132.

(1) Lûtfi tarihi, C. 1, S. 172.

posta usulünün ihdasıdır. 1250 H - 1834 M. senesine kadar memlekette muntazam posta usulü yoktu. Avrupada uzun zamandanberi tatbik edilmekte olan bu usulün, memlekette de tatbiki lüzumu hissedildi ve Üsküdar'dan İzmit'e kadar bir posta yolu yapılmasına karar verildi. Hasse müşiri Ahmet Fevzi paşa bu işe memur edildi. Yol, az bir zamanda yapıldı ve açılma resmini bizzat Mahmud II yaptı. Kendisi Faytonda ve maiyeti erkânı posta arabalarına binmek suretile Üsküdar'dan Kartala kadar gidildi. Üsküdar- la İzmit arasında postahaneler inşa ve her çeyrek saatlik yerde musanna ve üzerleri rakamlı direkler rezk ve inşa olundu (1).

Devlete fayda temin eden bu yoldan sonra, memleketin diğer taraflarında da aynı şekilde posta yolları inşa ve postahaneler bina olundu.

Karantine usulünün konulması :

1254 H - 1838 M. senesinde, Avrupa memleketlerinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu dahilinde de karantene usulünün konulması kararlaştı. Bu usulün vazımdan mütevellit şari hususata sudurdan Esat efendi, tıbbî işlere Abdülhak efendi, nizami işlere Mansura feriki Namık paşa memur oldu. Hattâ Vıyanadan bir kaç ecnebi memur celp olundu (2).

(1) Lûtfi tarihi, C. 4, S. 162.

(2) Mahmut II nin memlekette yaptığı islâhat arasında en ziyade müşkülâta maruz kaldığı işlerden birisi de bu karantene meselesi idi. Hattâ, sâri hastalıklardan korunmak için usulü tahaffuziye-ye dikkat olunmasının şer'an ve aklen lüzumlu bir şey olduğu hakkında Darı Şûrayı Babrâlide bulunan ülema bir fetva göstermişlerdi. Karantinanın bir frenk âdeti olduğu ileri sürülerek Müslümanların buna riayeti caiz olmadığı hakkında, halk arasında yapılan dedikoduların şer'î ve aklî delillerle önlenilmesine zaruret hasıl olmuş ve takvimi vekayide (defa 164) bu hususa dair bir makale de yazılmıştı.

(Bakınız: Lûtfi tarihi, C. 5, S. 125.)

Angelhard, Karantine nizamnamesinin haddizatında İslâmiye- tin en ziyade kökleşmiş akaidine münafi olmakla beraber, tatbik ve idame edilebilmesinin, bilhassa şayanı dikkat olduğunu yazar. «Türkiye ve Tanzimat, S. 3-1.»

.....1264.....

Pasaport usulünün ihdası :

1254 H - 1838 M. senesinde, Avrupaya gideceklere, her devlette olduğu gibi, hariciye nezareti tarafından pasaport verilmesi usul ittihaz olundu (1)

**IV
TANZİMAT DEVRİ – AVRUPALILAŞMA**

Buraya kadar vermiş olduğumuz izahatla, Mahmut II devrinde, Osmanlı İmparatorluğunun mülki idaresinde, Avrupalılaşıma yolunda atılmış olan adımların mahiyet ve derecesini az çok tebarüz ettirmeye çalıştık.

Mahmut II nin gerek sivil ve gerek askerî idarede giriştiği İslâhat hareketinde attığı adım, seleflerinin yapmak istedikleri işlere nazaran, muhakkak çok ileri bir hamle idi. Bu, inkâr edilemez. Fakat atılan bu adımlardan bilhassa mevzuumuz olan mülki idarede, hakikî Avrupalılaşıma sahasında esaslı neticeler elde edilmiş değildi. Yalnız merkezî hükümeti daha muntazam bir hale sokmak için bir heyeti vükelâ teşkil ve Avrupa müesseselerinden bazıları kabul olunmuş memlekette meşveret usulünün ihdası maksadına matuf olarak Darı şûrayı Bablâli, Meclisi valâyı ahkâmı adliye tesis edilmiş, taşra teşkilâtında devlet memurlarının halk ile olan münasebetlerinde daha adilâne ve bitarafâne hareket etmeleri için çalışılmış, kapı kethudalıklarının vaziyetlerinin İslahı üzerinde durulmuş, memleket asayişini kolaylaştırmak için polis usulüne te - şebbüs olunmuş, bir çok sancaklar birleştirilmiş ve vilâyetlerin askerî, İdarî, malî idaresi bir şahıs uhdesine verilmişti.

Eyaletlerin idaresi hususunda alınan yeni tedbirler, memleketin hakikî ihtiyaçlarını karşılayacak bir halde değildi. Müşirliklerin ihdası suretile umumî hizmetçe daha mahdut bir merkebiyet usulünün tatbikma teşebbüs olunl masmdan, memleket için faydalı neticeler elde etmek mümkün olmamıştı. Gerçi bu yeni teşkilâtın masrafları için kar-

(1) Lûtfî tarihi, C. 5, S. 117.

şlıklar tedarik edilmiş, halka fazla yük olunmamağa çalışılmış ise de, yine mahdut iltizam usulünde eyaletler kurtarılmamıştı : Her vilâyet bir veya bir kaç sene için bir memura satılıyor, o memur da hükümet hâzinesinin aidatına teminat olmak üzere, bir hıristiyan sar- lerin memnuiyetini emir ve ilân ederler ve bu suretle mukavele imzalandıktan sonra, vali umumî bir mültezim ve sanki bir hükümdar hukukuna malik ıbir Hidiv oluyordu. Çünkü valiler istediklerini idam edebilirler, askerî kuvveti arzu ettikleri şekilde kullanabilirlerdi. Vergileri kendi hesaplarına alırlar, yeniden vergi tarhedebilirler, birçok şey- lerin memnuiyetini emir ve ilân ederler ve bu suretle muvakkaten kendi malikâneleri hükmüne giren eyaletlerin her türlü servet menbaiarım istedikleri şekilde ve menfaatlerinin icabına göre işletirlerdi. Bütün eyaleti halkı, valinin emir ve keyfine tâbi bir halde bulunuyor, bu hal ticarî işlerde dahi kendini gösteriyordu.

Müşirlerin teşkil ettikleri hükümet, her şeyi inhisar altına almış gibi idi. Hiç kimse peşin para ile elde edilen bir ruhsatnameye sahip olmadıkça, zirraî mahsullerden küçük bir şey dahi satın alamazdı. Bu suretle çiftçiler, her nevi mahsul sihipleri; valilerin keyfine tâbi olmaktan başka bir çare bulamazlardı. Ayrıca valiler, mütesellim ve voyvodalardan pek çoğu, iltizamlarında bulunan mukataata, diğer bütün iltizamlara, tahammülü vardır diyerek, merkeze zam tekili inde bulunuyorlardı. Zam yapılan iltizamların ise, yapılan bu ilâvelere katiyen tahammülü olmadığından, bilûmum tebanm hali, cidden perişan bir vaziyete girmiş bulunuyordu (1).

Medetin tahta ektiği zaman memleketin umumî ahvali :

Mahmut II yi istihlâf eden Mecit, henüz 18 yaşında bir gençti; babasından, memleketin dahilî ve haricî işle –

(1) Mecid'in, tahta çıkışını müteakip, ilk icraatı, mukataat ve iltizamata yapılan bu nevi zamları ilga etmek oldu. Bu hususta bir ferman isdar edilerek bu şekil ilâveler yapılması menolundu. [Fer- manın metni için bakınız: Tarihi Lûtfi, C. 6, S. 52].

rini oldukça karışık bir halde devralmıştı. Taassup, olanca hızile yapılmak istenilen İslâhat işine engel olmıya çalışıyor ve efkârı umumiyezi zehirlemekte devam ediyordu Efkârı umumiye ise cehil ve taassubu bir hak olarak telâk. ki ediyor ve ona vurulmak istenilen darbeler dolayısıyla, son derece fütur ve zaaf içinde bulunuyordu; Mısır meselesi en sıkıntılı bir devreye girmişti. Daha tahta çıktığının ertesi günü, İmparatorluk ordusunun, Nezipte, eyalet valisinin askerine mağlûp olduğu haberi gelmiş, beş on gün sonra da Kaptanı Derya Ahmet Paşanın donanmayı İskele deriyeye götürüp Mehmet Ali Paşaya teslim ettiği öğrenilmişti. Ruslar da Hünkâr iskelesi muahedesile, Osmanlı devletini, himayesi altına almış bulunuyordu.

Hükümet zaaf içünde idi; Memleketin muhtaç olduğu işleri başarabilecek bir vaziyette değildi. Hükümet içinde iki parti teşekkül etmişti: Birisi, daha Mahmut II devrinde hükümet kuvvetinin tefrikine dair vukua gelen ufak tefek sadem elere yan gözle bakan mutlakiyet partisi; diğeri de İmparatorluğun aleyhine dönmüş olan Avrupa efkârı umumiyesini lehe imale etmek için esaslı İslâhat yapılmasına mütemayil bulunan ve miktarca da mahdud olan bir ekalliyet partisi.

Koca Hüseyin Paşanın teşkil ettiği muhafazakâr parti kuvvetli bulunuyordu. Mahmut II nin vefatında, ahkâmı adliye nezaretinde bulunan Hüseyin Paşa, bir kolayını bularak sadrazam olmuş, Başvekil Rauf Paşadan sadaret mührünü alarak, Başvekâlet mevkiini sadarete çevirtmiş ve âdeta müstakil bir vaziyette hükümete hâkim olmak istemişti. Sadaret hakkındaki hatta da bilhassa bu cihetleri sarahatle kaydettirmişti (1).

(1) «..... Sen devleti aliyemize sinini vefirden beru hutubu cesimede ısbati sadakat ve himmet ile kesbi şöhret ve imtiyaz e:miş şeyhül vüzerâ namını ihraz eylemiş ve esdikayı saltanatı seniyyenden bulunduğundan seni karihai şahanemden umuru dahiliye ve hariciye ve mesalihi maliye ve askeriye velhasıl kâffe hususata nezareti şamil ile sadareti uzma ve vekâleti mutlakai kübra makamı çelilme bilistiklâl intihap ve tayin eyledim...» Tarihi Lütfi, C. 6, S. 30.

Ekalliyet partisinin âdeta tek mümessili ise, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa idi (1). Kendisi, Mahmut II za-

(1) Reşit paşanın, hariciye müsteşarlığına getirtmiş olduğu Viyana sabık sefiri Sadık Rifat bey (paşa) ve yetiştirdiği zevattan Âli efendi (paşa) ve diğer bir iki müntesibininden başka, Avrupalılaşıma yolunda taraftarı hemen hemen yok gibi idi.

Sadık Rifat Paşa [hal tercümesi için bakınız: Abdurrahman Şeref, tarih musahabeleri, S. 113.], Viyana sefaretinde bulunduğu zaman, Osmanlı devletine, ötedenberi dahilî idaresini tanzim, memleket asayişini, tabaanın hukuk, istirahat ve refahiyetini temin etmeyi tavsiye etmekte bulunan ve dahilî siyasetine istikamet vermiyen bir devletin her türlü gaileden azade olamayacağını, haricî siyasette temin edilecek itibarın da, ancak dahilî meselelerin hallinden sonra mümkün olabileceğini söylemekte olan Prens Meternih ile sık sık mülakatta bulunmuş ve onunla samimiyet tesis ederek ve hattâ dairei mahremiyetine kadar girerek, Avrupa ahvali hakkında kendisinden birçok şeyler öğrenmişti.

Sadık Rifat bey (paşa), bu sebeple Osmanlı devletince ıslâhat ve ta'uzımatı cedidenin vücubunu tamamen takdir eylemiş ve bu işlerin nasıl yapılması icap edeceği hakkında kendisinde bir takım tasavvurlar da uyanmış ve Viyanada iki sene devam eden sefreti zamanında, hâtıra ve lâyiha suretinde devletin umumî siyaseti hakkında bazı mütalealar kaleme almıştı. İstanbul avdetinde tamamlamış olduğu bu mütalâatı, bilâhara Avusturya imparatoru Ferdinand'ın İtalya kraliyeti tacını tetevvücü münasebetile Viyanadan Milanoya azimeti ve bu vesile ile uğradığı, gördüğü yerlere dair hatıra nevinden keleme aldığı bir seyahatname ile pederi Hacı Ali beyin mabeyni lumayuna yazdığı tezkereleri muhtevi bir ciltte neşredilmişti (*). Sadık Rifat paşanın haricî ve iadrî siyaset hakkındaki bu mütalâatı, bahsettiğimiz tarihlerde, Osmanlı imparatorluğunun içinde bulunduğu İdarî ve harici umumî vaziyetin bir plânçosunu vermiş olması itiba- rile, çok dikkate şayandır. Bilhassa mevzuumuzla alakadar olan kısım halindeki mütaleasını kendisinden okuyalım:

«.....Her bir mülk ve devlette mamuriyetçe elzem ve tabayii insaniyece icabınca mültezem olan bazı esbabı imariyeye ve istikmalî u-

(*) Bu eser üzerinde ne tarih ve ne de basıldığı matbaa hakkında bir güne malûmat yoktur. Abdurrahman Şeref efendinin tarih musahabelerinde bahsettiği (S. 125.) «Siyaseti umumiyei düvel hakkındaki mutalea» da bu matbu eserdeki kısımdan bir hayli noksan- dır.

manında Mısır meselesinin müzakeresi için iki seneden- beri sefaretle Londrada bulunuyordu.

sülû nizamıyei mülkiye ve istirahatı milliyeye dair niimune suretile bulunduğumuz yerde görüp hatıra kabilinden şeyler bir nevi tasdi- narne olarak şu veçhile dercolunabilir ki balâda beyan olunduğu üzere Avrupa'nın şimdiki sivilizasyonu yani usulü menüsiyet ve medeniyeti iktizasınca menafii mülkiyei lâzımelerinin ilerlemesini ancak teksiri efradı millet ve imarı memalik ve devlet ve istihsali asayiş ve rahatı esbap adidesile icra ve istihsâl etmekte ve bu misillü menfaati külliye ile ilerleyip yekdiğeri üzerine hâlâ ve itibaren kesbi mezıyet eylemektedirler. Bu maddei lâzımennin üssü esası dahi her bir akvam ve milletin can ve mal ve ırz ve itibarı hakkında emniyeti kâmileşinin istihsaline yani milleti tahirei islâmiyede dahi mer'î ve alelhusus bitevfikihi teâlâ şimdiki asrı mehasinde memaliki mahrusai devleti aliyede dahi cari olduğu üzere hukuku lâzimei hürriyetin kemayenbağı icrasına merbut olduğundan Avrupa devletlerinde dahi bu makule emniyet ve hukuku hürriyeti begayet mutena ve muteber tutulup yani efradı ibad ve bunca bilâd yalnız devletler için halk ve icad olunma- yıp belki hikmeti beligai hazreti malikülmülk iktizasınca bunca hü- lükümd aranı cihan ancak hıfzı ibad ve imarı bilâda hamı ve nazır olmak üzere naili lütfi yezdan olduklarından idarei emri hükümette hukuku millet ve kanunu devlet üzere hareket edip bir gûna biveçhü gadr ve cebir muamelesi vukubulmaz ve bu müsaadat ile bir gûna itaatsizlik ve serbestiyet ile dahi itibarâtı düveliyeye ve tazimatı lâ- zimeye hâlel gelmez şu kadar ki ekser umur ve usulleri kavanini müessese tahtında olduğundan hiç bir hükümdarın vükelâsı dahi ol kanunu mer'ıye mugayir kavli hodi ve celbi uefy ve defî zarar zım- mnda bir güne hüküm ve irade edemez ve bu veçhile usulü mevzua ve nizamâtı müesseselerinde bir güne tağayyür ve inkilâbat olmayıp nükübed ister istemez mesalihu vakıaları kavanini mer'yeleri üzn niyet olunur ve buna mebni mevaddı vakıalarında arazi zatiye pek de karıştıрмаğa ve müccered nüfuz ve ikbalı şeriri ser riştesile iş görmıye destires olamazlar hele şurası kabili inkâr olmaz ki inkiyat ve muhalefet ve sadakat ve ihanet ve rağbet ve nefret misillü tebayii 'iitehalifei beşeriyenin tefrik ve islâhı ekseri nas ve lususile terbi' ve akvamı maarif istinası hakkında yalnız kuvvei cebriyei düveliyeye ve hükümeti mutlakiyei kahriye ile hasıl olmayıp belki tabiiyeti mu- nısei insaniyenin firifte olacağı emniyeti kalbiye ve itibarâtı zatiyei mütemadiye ve istirahatı tabiiye misillü celbi kulubu teba ve naşı mucip olan tedabiri rıfkıye ve riayâtı hukuku insaniyeye dahi manut ve merbut olduğundan işbu hikmete mebni ekseri düveli Avrupa hükümetlerinde bu misillü usulü hikmet şümule dahi itina olunmakta

Husrev pasa, ekalliyet partisini âdeta nefsinde cemet- miş olan Reşit paşanın yokluğundan bilistifade, memle-

ve bu kaziyeyi maraziyeyi ma'kule dahi devletlere külli kuvvei maneviye vermektedir. Kadîmedeyi beru ve mücerrep olduğu üzere baisi zevali mülk ve devlet olan maddei mekruhei rüşvet ile maslahat göremezler ve nâ ehil olan şahsa rüşvet ve şefaât ile emri hükümeti tefviz edemezler ve oldukça ehil ve erbab intihap ederler ve bu cihetlerle devletlerinde tebeddülâtı manasıb kesret üzere oimiyarak mücerret diğerinin mesruriyeti için kadimini dahi mahrum etmezler ve büyük cünhası oldukça veyahut icabatı hakikiyesi vukuulmadıkça tebeddülât ve takibat vukubulmaz ve vakia bu cihetlerle kesbi itibarat ve haysiyet müddeti kalile zarfında hasıl olamaz ise de bunca emek ve zaman ile istihsâl olunmuş olan itibaratı zatiye dahi edna vesile veyahut icrayı garaz ve müdahalei ecnebiye ile zail olamaz ve belki hayatında nail olduğu rûte ve nam ve itibarı badelfefat dahi bütün bütün zayi olmayıp vesilei iftihar vesaire baisi sevk ve itibar olmak üzere nam ve ünvanı ve bazı maaşları nakil ve tevarüs eder ve her ne kadar zi mal olsa bile o makule rical ve tebanm emvali muhalle'atına canibi devletten taarruz olunmayıp veresesine terkolunur. Bu veçhile ricali devlet dahi bu makule itibaratı zatiye ve menafii hasilalarına alelistimrar halel gelmiyeceği yakin hasıl etmiş olduklarından vakti mazuliyet ve nikbette idarei maaşa vesile olur hulyasüe devletinden akça kapmağa sarfı zihin ve hırs etmeyip muhassesatı muayyenesile kanaat ve her halde iffet üzere hareket ederler ve bu kaide ile refte teft zikudret hanedan ve hanedan zade çoğalıp ledelhace tarafı dev fetten külli ianeye mühtaç olmaksızın hidematı vakıada cüzi maaş ile istihdam olunur.»

«... Sıbyanın tahsili ulum ve finim etmelerine begayet dikkatleri olduğundan zükûr ve ünastan çocukları beş altı yaşına vardıkta ma- liallât mekteplerine verip on iki yaşına kadar kendii lisanları ve elsi- nei saireyi kaide üzere okuyup yazmağı tahsil ve on iki yaşından sonra yine ekserisi devlet akademilerinde iktizasına ve her birinin istidat ve hevesine göre hangi san'ata salik olacak ise ona göre ulum ve tünün ve sanayie dair şeyleri terbiyehanelerinde öğrenip on sekiz yasma vardıkta tununu lâzimeyi tekml ederler ve bazı bu makule büyük terbiyehanelerin usul ve nizamı üzere şakirdanı fakat haftada bir kerre hanesine ve anası ve babası yanına gidip maada vakitlerinde kaide üzere aleddevam tahsili ulum ile meşgul olurlar ve bunların mekülât ve melbusat vesaire masarifatı lâzimelerini senebssene peaei ve akrabaları mektep müdürü tarafına ita ederler. Çünkü bunların ulumu nakliyeden maada ulumu akliyeden olan hikmet ve heyet ve tababete ve musikiye ve alelhusus fününu harbiye ve bahriye ve

kette takip ettiği irticaî ve mutlakiyetçi siyasetini kökleştirmeğe çalışıyordu.

usulü politikiyei düveliye ve maarifî saireve itibarâtı müfriteleri oHu- ğundan anlaşılan mahsus mektepleri olarak usulu veçhile tahsil ederler. Ve bunlardan başka kâffeî tabayî eşyaya kesbi vukuf etmek dahi usulü mer'iyeden bulunduğundan bilcümle hayvanat ve madeniyat ve nebatatın keyfiyat ve tesiratını dahi tecrübe ile her biri fûnunu mahsusa hükmünde olarak iktizasını tahsil eylerler ve yalnız ilimle kanaat ve iktifa etmeyip tecrübeî İlmiyesi dahi istihsâl olunmak üzere meselâ her iklimde bulunan zirulî kâffeî hayvanatın mürde ve kaditleri ve berren ve bahren bilcümle madeniyat nûmuneleri ve bilâdî baride ve harrede bulunan kâffeî eşçar ve nebatatın nûmune ve bahçeleri mevcut olarak fedelhace reyûlayn müşahade ederler. Cesim teşrihhaneleri dahi olarak ilmi teşrihi lâyikile tecrübe ve amelîyesini tahsil ederler. Hasis ve nefis kâffeî umuru fenni mahsus hükmüne koyup kitaplar telif olunmuş olduğundan erbabî cümlesinin ilim ve amelîsinin kaidece öğrenirler ve bu ikdamat cihetile o makule ehli ulum ve fînun kesret üzere bulunup hele kendü lisanını okuyup yaz- mıyan ve maslahatı zatiyesini idare edecek kadar hesap ve kitap bil- miyen zükûr ve ünastan yok hükmündedir ve kitap basmahaneleri dahi bir nevi esnaflık suretinde olup her kim talep ederse akça- sım verip istediği ve telif eylediği kitabı tab ve temsil ettirebilir ve işbu basma maddesi Fransa ve İngiltere taraflarında serbest olarak devlet mezhepleri hakkında türlü şeyler tabettirip bu madde filhakika ezham ııası ifsat edecek. şey olduğundan muzur ise de sairede böyle serbest olmayıp basılacak şeylere evvel emirde mahsus nazırı tarafından bakılıp âyin ve mezhep ve usulü devletlerine mugayir ve muhil şey yoğısa tab'ma ruhsat verilir ve yevmiye bilcümle akalimi meskûne ve düveli mütenevvi vukuatını ve kendi şehir ve memleketlerinin mesalih ve havadisatını dercedeler ve çünkü ekser ahali yazı okumak bildiklerinden devletçe ve memleketçe bildirilmesi lâ- zimgelen şeyleri basma kâğıtlar ile şehirlerde köşe başlarına yapıştırıp ilân eylerler bu cihetle ahali ahvali cihan ve havadisatı devrane tahsili vukuf edip kesbi terbiyet ve malûmat ederler.

Mirî mürettebat için ahali ve te'oaya memurin vesaire taraflarından zulüm ve teaddi vuku bulmıyarak her bir ashabı emlâkin mülk ve arazisine göre nizamları veçhile maktuat alınır. Ve bunlar dahi usulü mevzuası üzere vakit ve zamanile tahsil olunup bu maddelerden vesair cihetlerden dolayı mezalim ve teaddiyat bittabi olamaz..»

«..... ve kâffeî ebniyeleri bir nevi tuğladan kâgir olduğundan de- runu şehirlerde harikler vukubulmıyarak ve bu cihetle anbean kesreti vüs'at ve imarat nûmayandır. Teshili iyabı zihabu tebaa ve ahali'

Mecit, bütün bu ahvale ve gençliğine rağmen, İslâhat meselesinde pederinin varmak istediği hedefe doğru iler-

ve istirahati sükkân için derunu şehirlerde yollar kaldırım ile tesviye ve tanzim olunup konak ve sokak arabaları sühulet üzere müruru ubur eder ve eyyamı sayfte de tozdan vareste olmak üzere arabalar üzerinde delikli fiçı ile sokaklar sulanıp ve hengâmı şitada dahi kar ve çamur süprültip bu cihetlerle gelip ve giden ahali zahmet çekmezler ve geceleri dahi sık sık sokaklarda gazlar yanıp kimse fenere mühtaç olmaz ve bu makule teba ve milletin istirahati için icat ve icra olunan şeylerin masarifatı vakıası devletten çıkmaz ve bunlar için alenen müstakil ahaliden vergi dahi tahsil olunmaz fakat bazı avaidatı mevzuai kdime ve şehir kaplılarından duhul eden arabalardan alman bazı cüz'i avaidat vesair tahsisat ile idare olunur ve menzil yolları dahi şose tabir olunur tesviye ve tanzim olunmuş yollar olarak her dört saatlik mahalde menzilhane ve posta beygirleri ve menzil arabaları mevcut olduğundan sühulet üzere azimet ederler ve bu müddeti kalilede pek çok mesafe katolunur ve her şehir ve kasaba ve nahiyede yolcular için lokanta ve otel tabir olunan kârban saraylar tanzim olunmuş olduğundan ve cümlesinde nefis taam ve temiz yatak bulunduğundan yolcular bu makule şeylerde zahmet çekmezler ve gûya haneden bir haneye naklede gibi esnayı rahûa beraber kül- liyetlü eşya istihsabı tekellüfüne mühtaç olmazlar ve bu cihetle yolcular iktiza eden menzil ve mesken masarifatını kendüleri verip aha- lii memlekete bir gûna bar olunmaz...»

«..... Ve herhalde asayışi hali ahali ve tebaa begayet mutena şey olduğundan harekât ve sekenat vesair muamelâtta bir gûna hasr ve tazyik muameleleri vaki olmayıp usul ve nizam üzere herkes edebile mukayyet olarak gece ve gündüz ve vakitli vakitsiz arabalı ve araba- sız gezerler ve mekûl ve meskûn vesair şeylerde icrayı mizaç etmesi her şahsın kendi kudret ve mâliyesine manut olup gerek devlet tarafından ve gerek ahar mahalden bir gûna mümanaat ve tabiatı insa- niyenin hilâfi olarak şöyle eyle böyle etsün gibi hükümeti tahkiriye icra olunamaz ve ekser ahali seyru işe mail olduklarından eyyamı sayfda köylerde ve mesirelerde muzıka vesair eğlenceler ve geceleri tiyatrolar ve hengâmı şitada balo ve suvare cemiyetleri ve ziyafetler ile imrarı evkat edip zevk ve şevkten bir gûna fesadat düşünmeğe va- kıtları olamaz ve mamafi bu rütbe müsaade ile yine bir gûna nizamsızlık olmayıp ve münazaa ve cidal vukubulmayıp ve âlâ ve edna elhasıl kimse kimseye el kaldıramayup bilfarz Dır gûna münazaa vu- kubulsa veyahut bir cünha dahi vaki olsa derhal polis tabir olunan zabitan tarafından ahzü tedip ve kavanini emriye üzere bazan tec- rim bile olunur fakat siyaset muamelesi pek nadir vaki olup icap etse

lemek arzusunda idi. Hattâ tahta çıktığı zaman devlet ricalinin tazimatını kabul ederken, kendilerine, nasihatları- nı dinliyeceğini ve itimatta bulunacağını temin etmiş ve ayrıca yardımlarıyla bütün mesaisini, müslüman ve hıristiyan tebası, saadetlerinin husulünü temine hasreliyeceğini söylemişti (1).

Mustafa Reşit paşa da cülus akabinde, Londradan İstanbula dönmüştü. Kendisinin bu anı avdeti, Hükümdar tarafından iyi kabul görüşü, eski vazifesine devamına müsaade edilışı, Husrev paşa taraftarlarının, arzularının ta - hakkukuna sed çekecek bir vaziyetin husulüne sebep olmuştu. Reşit paşa ise, genç padişahda gördüğü bu alâka karşısında, öteüneri beslediği emellerini tahakkuk ettirmek çarelerini araştırmaya başladı. Hattâ cülusu tebrik için saraya gelen süferaya «yeni padişahın babasından kendisine intikal eden İslâhat işlerine devam etmek emelinde olduğunu» söylemişti (2).

Mülkî idarede Avrupalılaşıma hareketlerinin başlangıcı, Güllhane hattı :

Reşit paşanın bütün arzusu, Avrupa efkârı umumi., yesini, Osmanlı hükümeti ile barıştırmak için, Avrupanın yeni kanun ve nizamlarını memlekete sokmaktı. Çünkü sefaretle bulunduğu zamanlarda, Avrupa efkârı umumiye-

bile o makule cerami cesime ahabının kabahati vakiasından dolayı sual ve cevap ve tahkikat ile icrayı muhakemesi hayli vakitler sürdükten sonra hasbelkanun ne makule cezaya müstahak olur ise ona göre badehu icra olunur. Bu cihetle zulmen ve garenen tağyiri hak muamelei şedidesi icra olunmaz cesim bimar ve tımarlıaneler olarak mahsus hizmetçileri olduğundan fikaradan mahallât arasında hasta ve alil ve sokaklarda serseri ve meczup bulunmayıp o makuleleri bi- marhanelerinde timar ederler ve ekser fikaraları alil olmadığı halde fabrikalarda amele suretile istihdam olduğundan sokaklarda geda makulesi kesret üzere görülemez ve sokaklar muntazam ve müstevi olduğundan eşya ve hamule beygırler ve ianeti külliye ve el arabaları ile naklolunup fitreti nazikei insaniyeye yakışmıyan arka hamallığı misillü san'atı müşkile yoktur.

(1) Angelhard, Türkiye ve tanzimat, S. :>8.

(2) Aynı eser, aynı sahifa.

sinin kuvvetini anlamış, görmüştü. Bu efkârı umumiye ise, çoktanberi Osmanlı İmparatorluğunun aleyhinde bulunuyordu. Vaziyetin bu şekilde devamı memleket için hakikî bir felâket olacaktı. Bu sebeple her şeyden evvel, Avrupa efkârını tatmin etmek,Avrupanın itimadını kazanmak, onlarda, Osmanlı İmparatorluğu hakkında tebellür eden kötü kanaatleri kökünden kazımak lâzımdı. Gayri müslim teibanın içinde bulunduğu hakikî vaziyet, hıristiyan Avrupanın, günden güne artan sıkı alâkasını tahrikte devam, etmekte ve İmparatorluğun iç idaresinin bozukluğunun islâhı yolunda, mütemadi tavsiye, tehdit ve irşatlara yol açmakta idi (1).

Bütün bunlara yakinen vakıf olan Reşit paşa, ilk iş olarak Avrupa âlemini memnun edecek yeni bir harekete teşebbüs etti (2). Bircümle tebanın, hangi mezhep ve milletten olursa olsun, kanun nazarında müsavi tutulması can, mal, ve namus mahfuziyeti kaziyesinin temini, vergilerin tarhında adalet ve cibanette dikkat olunması, askerlik hizmet ve müddetinin sağlam bir esasa raptı gayelerini istihdaf eden bir hattı hümayun neşrine, padişahı ikna etti.

Gülbane hattı adile anılan bu ferman, 26 Şaban 1255

(1) Tanzimatın ilânında, Avrupa devletlerinin müdahalelerinin ehemmiyetli bir rol oynadığı muhakkaktır.

Bunu Abdülmecid de 125(1 H - 1840 M. yılında, meclisi valâyı ahkâmı adliye binasının resmi küşadı miinasebetile, isdar* etmiş olduğu hattı hümayunda açık olarak ifade etmiştir: «..... devleti aliyemizin dost ve muadili olan devletler tarafından vaki olmakta olan tebligatı dostane ve tevsikatı halisaneye nazaran derdest olan bazı mevaddın dahi bitevfikihi taalâ kariben rehini hüsnü hitam olmasını memul etmekteyim...» (Tarihi Lûtfi, C. 6, .S93.)

(2)Reşit paşa, Avrupada bulunduğu sıralarda, nezdinde bulunduğu devletlerin vükela ve erkânına, meclis ve mahfillerde karşılaştığı ricale, gerek bizzat ve gerek bilvasita, Osmanlı devletinin adlî İslâhat ve diğer lüzumlu nizamatin icrasına teşebbüs etmiş olduğunu bildirmekten geri durmamış ve hattâ gazetelere de bu şekilde beyanatlarda bulunarak Avrupa efkârı umumiyesinin, lehe imalesine çalışmıştı [Fazla tafsilât için bakınız: Lûtfi tarihi, C. G, S. 60].

.....1274.....

H.-3 Teşrinisani 1839 M. tarihinde, başta padişah olmak üzere, bütün ülema, rical ve ileri gelen memurlar, ecnebi sefirler huzurunda, bizzat Reşit paşa tarafından Gülhane meydanında okundu (1).

Bu hattın mülkî idareyi alâkadar eden kısımlarının en mühimlerinden biri, eyaletlerdeki ademi merkezîyet usulünü idame ettirmekte olan iltizam maddesi idi. Hat, «hiç bir vakitte semerci nafiası görülemiyen iltizamın usulü muzırrası eylevm cari olarak bu ise memleketin mesa- lihi siyasiye ve mâliyesi bir adamın yedi ihtiyarına ve belki pençei cebrü kahrına teslim demek olarak ol dahi eğer zaten bir eyuce adam değilse hemen kendi çıkarma bakıp cemi harekât ve sekenat gadr ve zulümden ibaret olmasile ziyade alınmaması» lüzumunu ileri sürmekte idi.

Yine bu hatta göre, hakkında mahkeme kararı olmadıkça hiç kimse gizli ve açık idam edilmeyecekti. Hiç kimse tarafından diğerinin ırz ve namusuna tasallut vukubulmı- yacak, herkes emval ve emlâkine kemali serbesti ile malik ve mutasarrıf olacak, hiç kimse tarafından müdahaleye maruz bulunmayacaktı; Bilcümle teba, hangi mezhep ve milletten olursa olsun, kanun nazarında aynı müsavi muameleye tâbi tutulacaktı. Yapılacak devlet işlerinde, ittifakı âra ile karar verilmesi lâzım gelmiş olduğundan, meclisi ahkâmı adliye âzasının adedi fazlaştırılacak, vükelâ, ricali devlet dahi, tayin olunacak günlerde bu mecliste toplanarak memleket işlerinde fikirlerini açık olarak söyleyeceklerdi. Memurlardan maaşları olmayanlara da maaş verilmesi yolunda icap eden tedbirler alınacak ve rüşvet işinin bertaraf edilmesi için sıkı hükümleri ihtiva eden kanunlar vazolunacaktı.

Hat, memleketin her tarafma, hattâ Mısırda da gön-

(1) Hattın metni: Düstur, C. I, S. 4. İstanbul matbaai âmire 1289, Tarihi Lûtfi, C. G, S. 61; Abdurrahman Şeref, tarihi devleti Osmaniye, C. 2, S. 335; Angelhard, Türkiye ve tanzimat, S. 476; Ahmet Rasim, İstipdattan hakimiyeti milliyeye, C. I, S. 330.

derilerek kıraat ettirildi. Avrupada da iyi bir tesir bırakmadan hali kalmadı.

Gülhane hattı bilhassa mülkî idarede esaslı bir islâ- hat programı mahiyetinde bulunuyordu. Reşit paşa, padişah namına bizzat kaleme aldığı bu hatla, gerek mülkî idarede ve gerek haricî işlerde, Avrupada gördüğü ve asrın icap ettirdiği siyasî ve medenî usulleri tatbika karar vermiş bulunuyordu.

Çok geçmeden can emniyetine, emvalin taarruzdan .masuniyetine ve bütün efradın kanun nazarında müsavatına mütedair olan hattı hümayun metnini izah yolunda, heyeti vükelâ tarafından bir talimatname kaleme alındı. Yeni kanunları tetkik ve müzakere vazifesile mükellef tutulan ahkâmı adliye meclisi, malûmat sahibi bazı zevatla takviye edildi. Ayrıca mülkî idareye ve mevaddı nizamiyeye vakıf bazı erbabı vukufun malûmatına müracaatla istifade olunacak hususların ahkâmı adliyeye inhası için hanesinde bu gibi zevatı celp ile lâyihalar tanzim edilmesi, deavi nazırı Hacı Saip Efendiye havale olundu. Ahkâmı adliye meclisinin müzakere usulleri hakkındaki lâyiha, önce Hacı Saip Efendinin konağında, sonra da meclisi hassı vükelâda okunarak düştürül amel tutuldu (1).

İltizam usulünün kaldırılması, ilk eyalât idareleri teşkilâtı :

Gülhane hattında, en ziyade üzerinde durulmuş olan işlerden biri ve hattâ ilki, iltizam usulü idi. Bu madde hattın neşrinden sonra, ahkâmı adliye meclisinde uzun uzadıya tetkik edilmiş ve vergi meselesinde zuhura gelen yolsuzlukların, ahalinin maruz kaldığı rahatsızlığın, asıl menşeinin memlekette cari olan iltizam usulü olduğu ka- naatma varılmıştı. Halktan, devletin muayyen olan mürettebatından ve memleketin diğer masraflarından fazla olarak tahsil olunan paralar, ne devlet hâzinesine girmekte ve ne de memleketin imarına sarfedilmekte idi. Bunlar doğrudan doğruya mültezimlerin eline geçmekte ve seneden .seneye bu meselej bir zulüm ve teaddi vasıtası olmakta

(1)Lâyiha metni: Tarihi Lûtfi, C. G, S. 75.

idi. Bunu nazarı dikkate alan ahkâmı adliye meclisi, hâzinece mazbut ve kayıtlı olan her türlü mukataat ve iltiza- matın mültezimlere ihale edilmesi usulünü tamamen kal- dırma ve vergi işinin, devlet hâzinesi mürettebatile diğer işlere halel gelmemek ve halka bir güne lüzumsuz zulüm ve teaddiye sebep olmamak üzere, usulü dairesinde her yerin toprak mahsulleri, ticarî mevkii, hakikî vaziyeti ve halkın malî kudreti göz önünde bulundurulmak sure- tile, muayyen bir nisbet dahilinde, tahsiline karar verdi.

Fakat her şeyden evvel, vergiye esas olacak emlak ve nüfusun yazılması lâzımdı. İltizam usulü lâğvedildiğinden ve vergi matrahlarının da derhal tesbitine imkân olmadığından ve taşrada bulunan voyvodaların vesair mültezimlerin eski vazifeleri de nihayet bulunduğundan, devletin varidatsız kalmamasını temin için bazı tedbirlere lüzum görüldü. Sancak ve kazalara emval muhassılı namile müstakil, dirayet ve sadakati malûm birer müstakil memur gönderildi, Maiyetlerine de lüzumu kadar kâtip verildi. Ayrıca Hariciye müsteşarı Rifat paşanın kalemile bütün vilâyetlere bir ferman gönderilerek, bu hususta yapılması istenen şeyler uzun uzadıya izah olundu (1).

Bu fermanda yazılı olduğuna göre, muhassıllar, tayin olundukları mahallere gittikleri zaman, ellerine verilen talimatı, memleketin bütün ileri gelenleri ve diğer lâzım gelenler hazır bulunduğu halde kıraat edecekler ve mefhumunu herkese ilân ettikten sonra, her yerde teşkil olunacak meclisler âzasile görüşerek, hal ve mevkiin icabına göre, halktan alelhesap ve peşin olarak vergi tahsil edeceklerdi. Tahsil olunan paralar hâzineye yatırılacaktı. Her kaza ve sancağın mürettebatı bilâhara tayin edilecek ve fazla alınmış olan miktarların mahsubü yapılacaktı.

Muhassıllar tayin edildikleri yerlere vusullerinde, kendilerine verilen talimat dairesinde, nüfus ve emlak tahririne bağlıyacaktı.

Emlak ve nüfus tahrirde vergilerin tayini ve memleket

(1) Ferman metni: Tarihi Lûtfî, C. G, S. 1.73.

işlerinin rüyet ve iyi idaresi maksadile memleketin lüzum görülen yerlerine gönderilen **muhassih emval** adlı memurların ellerine verilen talimata göre (1), darphane! âmire, mirî mukataat, evkaf, tersane hâzineleri tarafından zapt ve idare olunan mukataat ve aynı zamanda her mahallin iltizam defterlerinde kayıtlı bulunan her türlü emvalin tahsili, bu muhassılı emval adındaki memurlar tarafından yapılacak ve mahallerinde meclişçe idare ve rüyet olunacaktır. Muhassılların maiyetlerine bir mal, bir nüfus ve emlâk kâtibi tayin olunacak ve gittikleri yerlerde muhassıl, iki kâtip, hâkim, müfti, asker zabiti ile memleketin ileri gelenlerinden dört kişiden mürekkep cem'anı on kişilik bir meclis teşkil edilecektir. Gayri müslim teba bulunan yerlerde, metropolit ile koca başı da meclis âzalıma alınacak ve meclis haftada 2-3 gün toplanarak, gerek vergi tahriri işini ve gerek memleketin iktiza eden umur ve hususunu, ayrıca kaleme alınacak şerait ve usule tevfi kan, müzakere ve karara bağli yacak, icabını yapacaktır. Liva merkezinde bulunacak müşir de, bu meclise reislik edecektir.

Ayrıca kazalarda da bu nevi meclisler kurulacak ve buraların âzası, ahali tarafından seçilecek ve reisliği, ferik bulunan mahallerde, ona, bulunmıyan yerlerde de, meclis âzasının seçeceği Kimseye verilecektir. Buralarda da meclis âzasının sayısı reisle birlikte 13 olacaktır. Muhassılların ikamet edecekleri kazadan başka, icabına göre üç dört kaza da birleştirilerek, meclisler teşkil kılınacak ve bu küçük meclislere muhassıl tarafından bir reis vekili tayin olunacak, ayrıca müfti, naib ve ileri gelenden iki kişi de bu meclise memur edilecektir. Küçük meclislerin verecekleri kararlar, asıl büyük meclise arz edilecektir. Bazı kariyeleriti cesa - metine göre bir veya iki muhtar intihap edilerek köy imamı, varsa, reaya koca başı beraber olduğu halde, bu işler bunlar tarafından görülecek ve merbut bulunduğu kazaya

(2) Talimatın metni : Abdurrahman Vefik, Tekâlif kavaidi, C. 2.

S. 7.

müracaat olunarak, yapılması icap eden işler kaza tarafından icra olunacaktır.

Muhassılları buldukları yerlerde tertip olunacak meclislerde, eyalet müşirleri ve ferik paşalar maiyetinde nizamiye askeri bulunduğu zaman, taraflarından, zabıtlar, den biri, orasının asayişinin teminine tayin olunacak ve askerden lüzumu miktarı da, o şehir ve kasabada daima bulunarak muhassıl tahsil işlerine vardım edeceklerdir.

Muhassıslar tahrir işine önce köylerden başlayacaklar ve herkesin istisnasız isim ve şöhretini, ne kadar emlak, arazi ve hayvanı olduğunu, tüccar ve esnafın bir senede ne kadar ticaret ve kazancı olacağını kaydedeceklerdir.

Muhassıllar, memur oldukları yerlere vardıkları zaman, vergi meselesi kararlaşmıya kadar, o yerin mürettep emvali, meclis memurlarile hademe, asker vesairler için lüzum eden maaş ve aylıkların tahminen hesap edecekler ve vergilerde birlikte hepsi neye balığ olursa, tevzi zamanı beklenilmeden, halktan iki veya üç taksitte tahsil edecek tedbirleri alacaklardır. Bu suretle hem devlet işi aksami- yacak, hem de halk nasıl olsa verecekleri vergileri zamanında vermiş olacaklardı. Alınacak vergilerden, fazla tahsil edilenler sahibine reddedilecekleri gibi, noksan tahsil edilmiş olan kısmı da bilâhara vergi sahibinden tahsil edilecekt.

Meclis âzası arasındaki memleketin İleri gelenlerinden birisi, meclisin sandık emniyetini yapacak ve tahsil edilmiş paralar bir sandığa konulacak, mühürlenecek ve para çıkarılması icap ettiği zaman, âza muvacehesinde sandık açılacaktır. Sandıkta tahsil olunan, paralardan memur maaşları, kira bedeli, memleketin diğer masrafları için iktiza eden miktar ayrıldıktan sonra yüz bin veya elli bin kuruş miktarındaki akça, beklenilmeden hazinei âmireye gönderilecektir.

Meclis reisi ile âzasının intihap şekli hakkında meclisi valâca hazırlanmış olan nizamnameye göre de (1), mem-

(1) Metni: Tekâlif kavaidi, C. 2, S. 20.

leket halkı arasından âzalığa intihap olunacak kimselerin, o mahallin tanınmış, en muktedir ve afif zatlarından olması, oldukça devlet umuruna, memleket ahvaline vakıf bulunması lâzım geleceğinden, bu evsaf ile muttasıf bulunup ta âzalığa talip olanlar, evvel emirde mahkemeye gidip isimlerini kaydettirecekler, kazanın havi olduğu köylerdeki halktan ne kadar kimse bulunursa bir araya toplanarak, içlerinden beş kişi için kur'a çekilecek ve kendilerine kur'a isabet edenler kaza merkezine celbedilecek ve kaza halkından söz anlar, emlâk sahibi ve iktidar erbabından olanlar da aynı şekilde toplanarak büyük şehirlerde elli, vasat derecede olan yerlerde otuz, küçük kasabalarda yirmi kişi âza intihabına salâhiyettar olacaklar ve mahdut bir adede göre bunların arasından kur'a çekilecek ve kendilerine kur'a isabet eden kimseler de yine bir araya toplanarak, namzetliklerini [koyan kimselerce karşı karşıya getirilecek, namzetler birer birer ortaya çıkarılacak kendisini isteyenler bir tarafa, istemiyenler diğer tarafa ayrılmak suretile azalığa rey verilecektir.

Bu suretle ve herkes ayrıldıktan sonra iki tarafta bulunanlar sayılacak, isteyenler adetçe fazla ise, namzedin âzalığa memuriyeti icra kılınacak ve istemiyenler çok olduğu taktirde, artık onun memuriyetinden sarfinazar edilerek başka birisinin intihabı yapılacaktır. İki tarafça alman rey., ler, diğerinden bir fazla olduğu taktirde; azalığa. seçilmesi caiz olacak, müsavat halinde, tekrar kuraya müracaat olunacaktır.

Mahkeme defterine isimlerini kaydettirenlerin sayısı fazla olduğu taktirde, intihap, aynı şekilde, her namzet için ayrı yapılacak ve her hangi bir tesir mevzuubahs olmamak için kur'a usulü tatbik olunacaktır.

İntihap zamanında herkes, kimseden çekinmiyerek, kimi isterse ona reyini verebilecek, intihaptan evvel veya sonra, ahaliden birine «şu intihap olunacaklar tarafından sen beni iltibam et» yahut «niçin benim tarafımı tutmadın» şeklinde hiç muahaze ve tenbih yapılmayacak, aksi taktirde, bu gibiler, ceza kanunnamesinde mevcut olan

hükümlere göre tecziye olunacaklardır.

Mecliste, azanın «sözünü herkes can kulağıle dinliyecek, bir kişinin sözü bitmeden diğeri söze başlamayacaktır. Müzakerelerde, ekseriyeti ârâ usulü tatbik olunacak ve ka rarlar kâtipler tarafından zapt ve tahrir olunarak, müzakere edilen iş, memleketin zaptiyesine dair ise} o karar, sancağın müşirine, malî işlere veya vergiye ait ise, Dersa adete inha ve istizan kılınacaktır.

Gerek vergi tevziinde ve gerek diğ er işlerde, meclis âzası, hiç bir suretle gadrû himayeye sapmıyacakları gibi, devlet işlerinin hüsnü tesviyesine gayret ve sadakat ibraz edecekler ve hilâfına hareket etmiyeceklerine dair huzuru serde yemin verdirilecektir. Hâkim, müfti huzurunda; müfti de hâkim huzurunda yemin edecek, meclis âzasından hıristiyan bulunanlar da kendi dinleri üzerine yemin etti-rilecektir.

Meclis âzası, ekseriyeti ârâ ile' verilecek kararlar üzerine, hariçte bir gûna dedikodu yapmıyacaklar, itiraz ve tezyiflerinde devam edenler, mecliste alenen muhakeme edilerek, üzerlerinden meclis âzalığı alınacak ve bir daha da memleket işlerine karıştılmıyacaktır.

Meclis diyaseti, müşir olan yerlerde, müşirlere, ferik olan yerlerde de feriklere verilecek, olmadığı takdirde, mu- hassıl, hâkim, zabtiye memurlarından üçü arasında kur'a çekilerek, ismine kur'a isabet eden, reisliğ e nasbolunacak ve okuyup yazması olmiyanların riyasetine müsaade olu-mıyacaktır.

Muhassıl vekili bulunacak kazalarda da bu suretle meclis teşkil edilecek ve bu gibi kazalardaki meclislerin âzası, memleketin hâkim, zabıta, muhassıl vekili, memleketin ileri gelenlerinden iki ki cem'an beş kişiden ibaret olacak, reaya bulunan mahallerde de, halk arasından seçilecek iki kişiden birisi, kocabaşı olacaktır. Buraların meclislerinde alınacak kararlar, ne olursa olsun, asıl büyük muhassıl bulunan kaza meclislerinde tekrar tetkik olunarak kat'î karara bağlanacak ve icap ederse kazadan Dersaadete yazılacaktır.

Bu meclislerin müzakere şekilleri, ekseriyeti ârâ, işleri de kaza meclislerinin aynı olacak ve müzakere sırasında işi olmayanlar içeri giremeyecekler, kararlar mahrem tutulacak, umuru zabtiye memuru maiyetinde bulunan nizamiye askeri neferlerinden birer kişi, meclis kapısı önünde nöbet bekliyecektir.

Memleketin ileri gelenlerinden meclise âzâ intihap olunacaklara verilecek aylıklar, kadrü haysiyetlerine göre tertip olunacak ve memleketin hanedanından bazı voyvodalığa alınmış, ahali ve fukaranın kendisinden hoşnut bulunmuş olanların istihdamları caiz olacağından, bu gibilerin iktiza eden mahallerde muhassıl vekili olarak istihdam olunmaları caiz olacaktır.

Netice itibarile her mahallin zabita işleri, eyalet ve sancak müşir ve ferikleri paşalar tarafından tayin olunacak askerî zabita marifetile, meclişçe rüyet olunarak, tayyara! adı altında, voyvodalar zamanında aralık tevziinde alma-gelen bir takım masraflar, kasaba ve köylerde misafirler için yılan konak masrafları, müşirler, valiler vesairleri tarafından gelen mübaşirlere verildi diyerek tahsil olunan mübaşirlik hizmeti ve bunlara benzer bir takım masrafların paraları halktan alınmayacaktır. Rüşvet alan memurlar, ceza kanunnamesine göre cezalandırılacaktı. Ahaliden cürüm ve kabahati görülenler, tahkik olunarak lâzım gelen tedip ve terbiyeleri, şer'î ahkâma göre yapılacaktı. Gerek muhassılların ve gerek maiyetlerinde istihdam olunacak kâtiplerin, hademelerin maaş ve aylıkları, muhas-sıllık emvalinden verilecek ve bunlar için, ahali ve fukaradan bir akça ve bir habbe dahi alınmayacaktı.

Bu talimatname ve nizamların tatbiki neticesinde maaş tahsis olunan memurların ala geldikleri harçların bazıları kaldırıldı ve hâzineye irat kaydolundu. Bu arada sadrazama 100 bin, vezirlere 75 bin, büyük memurlara 20 - 30 bin, üçüncü derecede bulunan memurlara 15-20 bin kuruş maaş verildi (1).

(1) Netayicülvukuat, C. I, S. 105.

Eyalet merkezi olan sancaklara bir vali ve bir muhas- sil, mülhak livalara askerî ümeradan (1) birer zabıta memuru ile birer muhassıl, mal ve tahrirat kâtipleri tayin olundu. Valilere 75 şer bin (2) bütün muhassıl ve zabıta memurlarına 7500 - 10000 kuruşa kadar, kâtiplere de 1500 - 2000 kuruş derecesinde maaş tahsis olundu. Bu arada hâkimlerle, teşkil olunan memleket meclisi âzalarma. yeniden tertip olunan zaptiye ve tahsildara münasip maaşlar tayin olundu (3).

Vali, Dahiliye Nezaretinin de mercii olan sadrazamla askerî kumandanlar, harbiye, emval muhassılları da Maliye Nezaretli e doğrudan doğruya muhabere ve münasebette bulunuyorlardı. Bu memurların her biri, kendi memuriyeti dahilinde az çok müstakildi. Mamafih lüzumu halinde, arkadaşlarla müşterek harekete mecburdu. Cümlesi. Babîâüye tabidirler; İdarî işlerinden dolayı da oraya hesap verirlerdı.

Reşit paşa bu yeni usulü, az çok farkla, Fansız usulü idaresinden iktibas etmiş bulunuyordu. Yalnız aradaki fark, vilâyet meclislerinin daimî surette içtima etmeleri idari işlerden başka adlî işlere de müdahalede bulunmaları idi (4).

Bu yeni teşkilât, memleketin uzak yerlerine tatbik edilmedi. Anadolu ve Rumelide, İstanbula civar olan yer-

(1) Bilâhara. Gülhane hattında bildirilen ahzı asker usulünün ıslâhı meselesi hakkında 9 Şaban 1259 H - 6 Eylül 1848 M. tarihinde tasdir edilen bir kanunla «Bade ezin zabitanı askeriyenin uhdelerinde mülkî memuriyet içtima edemeyeceği» tasir edilmiştir. Angelhard, Türkiye ve tanzimat. S. 69.

(2) Vali maaşlarının bu görülen fazlalığı. Eyalet dairesinde müstahdem kâtiplerin. Divan efendisinin, Mektupçunun, daire halkının, inzibata ait masrafların, İstanbuldaki kapı kethüdasının, kapu çuhadarının, sarrafları masraflarının, doğrudan valinin tahsisatından harcanmasından ileri geldiğini unutmamak lâzımdır. Bahsedilen bu devirde vali maiyetinde bulunan mal memurlarından, hâkimlerden gayri eyalet müstahdemlerinin maaşları, tamamen valinin kesesinden, çıkardı.

(3) Netayicülvukuat. C. I, S. 105.

(4) Angelhard. Türkiye ve Tanzimat, S. 98.

lerin münasiplerinde tatbiki muvafık görüldü (1). Bu teşkilâtın malî idarede vlicude getirdiği hususiyet, o zamana kadar, mültezimler ma'rif etile tahsil olunan varidatının devlet tarafından tahsili ve sarfiyatın da yine devlet ehle olması idi. Böylelikle vergilerden tesviye oluna gelen hükümet konağı, köprü, kaldırım gibi şeylerin inşa ve tamirleri menzilhane masrafları, devlet hâzinesi tarafından verilmiş olacaktı.

Bu arada hıristiyan tebadan şer'î esaslara göre alınmakta olan cizyenin tahsilinde de yeni usuller konuldu. O zamana kadar iltizam suretiye tahsil edilmekte olan cizyenin, hıristiyan tebanın buldukları kaza ve köyün hissesine düşen miktar, reaya kocabasısı ve vekilleri tarafından toplanılarak toptan maliye hâzinesi namına muhassıllara teslim olunması her taraf bildirildi (2).

(1) Bilâhara, Tanzimatın faydalan yavaş yavaş görülmiye başladığından. 1261 H - 1845 M. senesinde, Rumeli taraflarında elviyei selâse (Manastır, Yanya, Tırhala) ile Anadoluda. Diyarbekir ve Erzurum eyaletlerine de mülhakatile birlikte teşmil olundu. Buralarda da defterdarlar tayin kılındı. Elviyei selâse, Diyarbekir ve Erzurum valilerine 75 şer bin, Halep ve Savda müşirlerine 00 bin kuruş maaş tahsis kılındı. Yeni teşkilâtın kendisinde tatbikinden imtina eden Van sancağı için, meclisi valâ âzasından mühendis kâmil paşa memuru ren Vana gönderildi. Tarihi Lûtfî, C. S, S. 30.

(2) Cizye tahilindeki bu yeni esas, doğrudan doğruya İngiltere. Fransa ve diğer Avrupa devletleri tarafından. Babiâliye vukubulan mütemadi ihtarlar neticesinde vazolunmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun gayri müslim tebası hakkında, seri esaslar dairesinde muamele yapılması, mevzuubahs şiddetli ihtarlara vesile olmuştu. Bu ihtarlar arasında, katil ve cinayetlerde, İslâm üzerine hıristiyanın şahadeti, hıristiyanın cebren İslâm dinine davet olunmaması, hayatlarında İslâmlıkları kabul edilmemesi, cizye adının kaldırılması, maddeleri bulunmakta idi. Avrupa devletlerinin tekerrür eden bu ihtarları karşısında, Bablâli muvakkat bir meclis teşkil ederek, işin tetkikine mecburiyet duymuştu. Cizye meselesinde yapılan ihtar, bu adın kaldırılması ve bundan hasıl olacak mebalîğin gayri müslim tebanın vergisine zammolunması idi. Daha Tanzimatın ilk zamanlarında, meşihat, imamların kavli üzere, cizyenin cemaat halinde tahsilinden başka bir tedbir bulamamış ve zamanın icaplarına

Devlet vridatı muhassıllar vasıtasile tahsil edilmekçe olmasına rağmen, varidatın esasını teşkil eden aşar ve rüsumat emaneten idare edilmekte idi. Muaşşirlerin irtikâplarından başka, toplanılan zahireyi saklamak, vakit ve zamanile satmak, devlet memurlarının yapabilecekleri şey değildi. Devlet varidatı bu yüzden azalıyordu. Ayrıca muhassıllar her hangi bir sızıltıya meydan vermemeğe fazla itina ettiklerinden, bir çok yerlerin varidatını kendi haline bırakıyorlar ve bazı yerlerde de devlet çok varidat göstermek suretile göze girmek hevesine düşmüş bulunuyorlardı; Gittikleri yerlerde talimatlarında yazılı maddeleri suiistimal ederek, halkı, «bu zamana kadar mütesellim ve voyvodalara vesair şuna buna bir senede ne kadar para verilmiş ise, devlet, sahiplerine reddedecektir, masraflarını saklamayın, doğruca haber verin» diyerek iğfale

uyulmasına zaruret hasıl olduğu takdirde, yine bu tahsil şeklinde karar kılınmasına mecburiyet duyulmuştu. Son ihtarları müteakip, muvakkat meclis, işin bir kerre daha meşihatça tetkikine lüzum göstermiş ve orada yapılan tetkikat sonunda, cizyenin ancemaetini tahsilinin şeriat ahkâmına uygunluğu tasdik kılınarak, bir de fetva alınmıştı. Bu fetva üzerine muvakkat meclis, cizyenin tahsilindeki kadim şeklin bozulmasında hakikî bir zaruret mevcut olup olmadığını tetkik lüzumunu hissetmiş, neticede bu iş için, şer'i müsaade aranılmasına hiç bir suretle lüzum ve zaruret olmadığı halde sırf eski usulün teccidi maksadından neş'et etmediği, fakat vakit ve asrın nezaketinden hasıl olan mecburiyet olarak, yani, düveli ecnebiye ve hı- j'istiyan tebanın bu vergiye istihkar manasını vermekte ve bütün bütün bu adın kaldırılması arzusunda olduklarını tesbit etmiştir.

Hıristiyan tebanın memlekette çıkarmak istedikleri anarşi, ecue- bibi devletlerin onlara yaptıkları yardımlar göz önünde bulundurularak, bu cizye işinin gerek hıristiyan tebayı ve gerek garp devletlerini memnun edecek şekilde bir usule bağlanmasındaki zarureti, muvakkat meclis âzasının nazarından kaçmamış ve bunda da alman fetvaya tebaiyetten başka çare bulunmamış ve kocabaşılırla millet tahsildarları tarafından tebaya, bu yüzden hiç bir suretle zulüm ve teaddi yapılmaması için gereken tedbirler alınmak suretile, cizyenin cemaat halinde tahsiline muvafakat olunmuş ve iş padişaha da arz edilerek onun da muvafakati istihsâl edilmiştir. [Fazla tafsilât için bakınız: Bir Türk diplomatının evrakı siyasiyesi, S.161-165].

kalkışıyorlar ve fazla varidat teminine çalışıyorlardı (1).

Eyaletlerin malî işleri o hale gelmişti ki, emaneten idare olunan senelerin kâr ve zararının neden bulunduğunu tesbit etmek mümkün olamamıştı (2). Ayrıca mı- hassıllık teşkilâtı, eyaletlerde ikinci bir valilik ihdasından başka bir şey olmamıştı. Her sancak veya kazadaki muhassıl, tam mânasile müstakil bir vaziyette idi. Kaza mhassılının sancak, sancak muhassılının eyalet merkezindeki muhassıla irtibatı yoktu. Bir vali ile kaza zabıta memurunun ve umumiyetle muhassılların, vazife itibarile yekdiğerlerinden farkları yoktu.

Bunu nazarı itibara alan hükümetçe, liavassı hümayun, malikâne mukataatı, zıamet, timar, evkaf, yurtluk ve ocaklık gibi arazinin emaneten idare olundukları üçer senelik hasılâtın vasatise tesbit ve bedeli tayin olunmak ve her sene hazine tarafından sahiplerine verilmek suretile yeni bir şekle bağlamaya karar verildi. Tanzimatı hayriye idaresi altına alman yerlerin, mevkii icaplarına göre yekdiğerlerine raptı kararlaşdı. Ve Müşirlik usulü yeniden ihdas olundu. Ordu merkezi olan eyaletlerde vali bulunmaması ve mirimiraüdan mutasarrıflık ile idaresi münasip görüldü. İdarede kolaylık olmak üzere, bazı eyaletlerin sancakları yekdiğerinden ayrılarak, müstakil ayrı bir eyalet ha line sokuldu.

Bu yeni idare tarzına göre, valilerin mülhak livalara da hükmü carî olacak, maiyetlerine birer defterdar veya malmüdüürü tayin olunacaktır.

Bu teşkilât yapıldıktan sonra da her livaya birer kar- makam ve kazalara da halk arasından haysiyet ve iktidar erbbmdan birer müdür tayin olundu. Müdürlere maaş tahsis olunmadı, Kıpıaltı hasılâtı denilen bir aidat ihdas olundu. Bunlar, arazi ferağ ve intikal hasılâtı ile 2000 kuruştan aşığı olan mahsulât muaccelâtı idi.

(1) Tarihi Lütü, C. 7, S.35.

(2) Maliye nazırı Saffeti paşadan naklen, netayicülvukuat, C. 1.

.....1286.....

Meclis âzaları, memleketin ileri gelenlerinden olduklarından. hizmetleri de fahri olarak telâkki edildi ve maaşları kaldırıldı (1).

**1263 H. — 1846/47 M. senesinde mevcu 1 eyalet teşki-
lâtı :**

1263 H. - 1846/47 M. senesinde ilk defa neşredilmiş olan devlet salnamesinin tetkikinde, bu tarihte, bir kısım livalarda zabtiye memuru namile muhassıl, bir kısımlarında da kaymakam bulunduğunu, yine bir kısım eyaletlerin malî işlerinin defterdara, bir kısmının da malmüdürüne tevdi edilmiş olduğunu görmekteyiz.

Bu ilk devlet salnamesine göre, Osmanlı İmparatorluğunda mevcut eyaletlerin adedi 39, bunlara bağlı livalar da 76 idi. Eyaletlerden, Belgrat, livalardan Varna muhafızlık şeklinde idare ediliyor, Cezairi Bahrisefid, kaptanı deryalığa mülhak bulunuyordu. Eflak, Buğdan ve Sırp eyaletleri, vezir rütbesinde voyvodalıklarla; Mısır eyaleti de sadra - zam payesinde vali ile idare olunuyordu. Bir kısım eyalet valileri müşir, bir kısmı da vezir payesinde idiler. Yalnız Rumeli, Ankara, Bozok eyaletlerinde, miri miran rütbesinde mutasarrıf bulunuyordu.

Livaların idaresine memur olan muhassıl ve kaymakamların bazılarının rütbeleri mirimiran, bazılarının da ka- pıcıbaşı ve mirilümera rütbelerinde idiler.

Bu salnameye göre mevcut eyaletler ve onlara bağlı livalar şunlardı:

Edirne	: Vize, KirkKiii.se, Gelibolu. Filibe
Silistire	: Varna, Tırnova.
Buğdan	:
Eflak	:
Vidin	: İslimye.
Nis	: Sofya, Somako, Küstendil.
Üsküp	: Pirzerin, Priştine.
Belgrat	:

(1) Netayicülukuat. C. I. S. 105.

Sırp :	
Bosna	: Hersek, İzvornik.
Rumeli	: İskenderye, Ohri, Kesriye.
Yanya	: Berat, Ergiri.
Selanik	: Tırhala, Siroz, Drama.
Cezairibahriseiid	: Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız Sisam (Beylik) İstanköy, Redos, Kıbrıs
Girit	: Kandiye, Resmo
Kastamonu	: Kocaeli, Bolu: Viranşehir, Sinop
Ankara	: Kengiri.
Hüdavendigâr	: Karahisarı sahip, Kütahya, Bilecik,
Saruhan	: Karesi, Ayvalık, Sığıla.
Aydın	: Denizli, Menteşe
Karaman	: Hamid, Teke, Aaiye, İçel, Nevşehir.
Adana	: Tarsus, Uzeyr.
Maraş	:
Bozok	: Kayseriye.
Sivas	: Amasya, Divriği.
Trabzon	: Karahisarı, Şarki; Canik, Güney, Batum.
Diyarbakir:	:
Harput	: Arapkir, Malatya, Behisni.
Halep	: Raka, Antep, Kilis.
Şayda	: Akka, Kudüs
Şam	: Humus
Musul	:
Bağdat	:
Habeş	:
Hareminebi	:
Mısır	:
Trablusgarp	: Bingazi, Fizan.
Tunus	:

Zabtiye nezareti tarafından : Silivri (1)

(1) 1261/1817-188, 1265/1818-1819, 1266/1849-1850, 1267/1850- 1851 seneleri salnamelerinin tetkikinden anlaşılacağına göre, hükümetin, eyalet teşkilâtını lüzumu halinde değiştirdiği görülmektedir.

İmar meclisleri ihdası :

Abdülmecit, Gülhane hattının kıraatini takip eden sene basında, 4 Muharrem 1256 H - 3 Mart 1840 M. tarihinde,

Bu cümleden olmak üzere, 1261 senesinde bir sene evvelki teşkilât aynen muhafaza edildi, yalnız ekser liva muhassıllıkları kaymakamlıklara tahvil olundu, Tırnova, Sorr.ako, Serez, Drama, Karahisarısa- hip, Erdek, Karesi, Mentеше, Alâiye, Nevşehir livaları muhassıllıklar elinde bırakıldı, Zaptiye nezareti tarafından idare edilen Silivri livası, Edirne eyaletine bağlandı. Girit eyaletinde Resmu adile bir liva teşkil olundu. Saruhan eyaleti ilga edilerek, bu eyalete bağlı ayvalık. Sığla ve Karasi livaları Hüdavendigâr eyaletine, Saruhan merkez livası, Aydın eyaletine ilhak olundu. Kayseri livası Bozok eyaletinden alındı ve Bozok bir sene evvel olduğu gibi mutasarrıflık olarak bırakıldı, Sivasta Yeniil, Trabzonda Gümüşhane ve Ordu livaları teşkil olundu. Diyarbekir eyaleti Kiirdistan eyaletine tahvil ve Diyarbekir livası bu eyalete bağlandı. Harput eyaletinde, Maadin, Sayda eyaletinde Lazkiye ve Trablusşamda Hama, Musulda Mardin, Bağdatta Süleymaniye, Haremnebevide Medine livaları teşkil kılındı ve Medine muhafızlıkla idare olunmaya başlandı.

1265/1818-1819 senesindeki teşkilâta ise, Sığla. Hüdavendigâr eyaletinden alınarak, Aydın, Maraş mutasarrıflığı lâğvolunarak A- danaya bağlandı ve ayrıca Adanada Karaisall teşkil olundu, Kayseri yeniden Bozoka bağlandı, Erzurumdan Van ve Muş alındı, Kiirdista- na bağlandı; Diyarbekir de Kürdistandan alınarak Harputa ilhak olundu; Trablusgarpte cebeli garbiye ve Humus livaları teşkil kılındı.

1266/1819-1850 de de Rumeli eyaletinde Nadire livası teşkil kılındı, Cezayirde Redos livası ilga olundu. Ankara eyaleti kaldırılarak livası olan Kângırı ile birlikte Bozok eyaletine ilhak olundu. Diyarbekir livası Harputtan alındı. Kürdistana bağlandı, ayrıca Kürdistan- da Dersim, Samda Aclun, Bağdatta Basra, Habeşte Necid livaları teşkil olundu.

1267/1850-1851) de Vidinde, Lom Ziştöy, Lofca; Karamanda, Burdur, Konya, Niğde; Bozokta, Cihanbeyli aşireti, Cebeli kozan; Sivasta Tokat; Musulda Revanduz livaları teşkil kılındı. Üsktip, livaya tahvil olundu, Prezrin, eyalet yapılarak, oraya bağlandı. Kıbrıs, Cezairi bahrisefitten alındı, müstakil eyalet yapıldı. Trabzonda Gümüşhane madenî teşkilâtı vücuda getirildi ve müdür tayin olundu. Hakkâri adile yeni bir eyalet teşkil olundu. Kürdistandan Van ve Mardin alınarak, buraya bağlandı; ayrıca Cizre livası teşkil edildi. Halepte Raka adı, Urfaya tebdil edildi, Haremi nebide Mekkei mü- kerreme livası teşkil edildi. Hama, Ebuariş namile iki liva ile Yemen eyaleti teşkil edildi.

Babîâlîde yeniden inşa edilen meclisi valâyı ahkâmı adliye bianasını ziyaret ederek, bir hattı hümayun kıraat, ettir, mis ve her sene aynı tarihte Babîâlîdeki meclis veya divana gelerek, bir sene içinde yapılan işler hakkında, direktif mahiyetinde mütalea beyan etmeği usul ittihaz etmişti.

Bu cümleden olarak 4 Muharrem 1261 H - 13 Kânunusani 1845 M. tarihinde Babîâlîye gelen padişah, kıraat ettirdiği fermada ise «efkâr ve emellerimi tatbik mevkiine koymak için sarfedilen gayretlere rağmen, askerî İslâhat müstesna olmak üzere, tasavvurlarımdan hiç birisi, ümit ettiğim ve beklediğim neticeyi vermedi. Hattâ askerî islâhat bile, sağlam bir esastan, memleketin umumî terakkisi gibi metîn bir temelden mahrumdur. Buna son derece mü- teessifini. Binaenaleyh başta sadrazam olmak üzere bütün vükelâ, tebamin refah ve saadetini temin için lâzım gelen tedbirleri tam bir ittihaz dairesinde düşünüp görüşmenizi emrediyorum» (1) şeklinde tebligatta bulunmuştu.

Bu hattâ emrolunan tanzimat ve mülkî İslâhatın fiili icraatı meclisi valâda müzakere olunarak, memlekette vü- cud.e getirilecek umumî İslâhat için, her şeyden evvel mahalli ahvalin bilinmesine lüzum gösterildi; harcırahları malsandıklarından 'verilmek, İstanbula geldikleri zaman rical konaklarında misafir edilmek üzere, her memleketin muteber ve malûmat sahibi kimselerinden, birisi müslüman ve diğeri hıristiyan, iki kişinin İstanbula celbine karar verildi. Bu hususta eyaletlere yazılan emirler mahalline vardıktan sonra halk mümessilleri İstanbula vardılar.

Meclisi valâda içtima eden bu murahasalara, hükümet merkezine celplerinin sebebi izah olundu ve yapılması istenilen işler hakkında kendilerine izahat verildi. Mümessiller, vilâyetlerinin hali hazır ahvali ve bir kat daha mamurla etinin, ne gibi işlere mütevakkıf olduğunu, verdikleri lâyhalarla izah ettiler (2). Hükümet bu lâyhaların hep-

(1) Tarihi Lûtfî, C. s, S. 0; Angelhard Türkiye ve tanzimat. S.72.

(2) Angelhard bu murahasalara mebus Unvanını verir ve bun-

sini okudu. İstekler, memleketin imarı için lâzım gelen r.cckdî iane ve bazı mahallerde yollar inşası, vergilerin tadil ve kolaylaştırılması meseleleri üzerinde temerküz ediyordu.

Meclisi valâ, iane işinin, mahallerince, imar meclisleri memurları vasıtasile tetkik olunarak icabının yapılmasını, verginin, evvelden olduğu gibi mahsulün idrâkından evvel alınmayıp, sırf ahaliye kolaylık olmak üzere, her yerin matî sülûnün idrâkından sonra alınması, verginin tadili hususunda ahalinin ahvalinin esaslı bir surette tahfifi ve lüzumlu yol ve nehirlerin tesviye ve tathiri esbabının müzakeresile iktizasının hükümet merkezine bildirmesi hususlarını karar altına alarak, mümessilleri işten haberdar etti.

Bunun üzerine Babîâlîce, tanzimata dahil olan Rumeli ve Anadoludaki vilâyetlere **Meclisi imariye** namile, ilmiye, seyfiye ve kalemiye mensuplarından mürekkep 10 tane seyyar heyet ayrıldı; Beşi Anadoluya, beşi Rumeliye gönderilen bu memurlara mümessillerin lâyhaları ve meclisçe verilen cevaplar tevdi olundu. Memleketin imarı ve halka lüzumu olan şeylerin mahallerinde iktizası üzere sureti icraları ne şekilde yapılabileceğinin tahkik ve tesviyesi ve dana bunun gibi birçok şeylerin ve ehalinin haklarında hayırlı olacak işleri anlayıp merkeze bildirmeleri kendilerine emrolundu (1).

ların «müekkilleri nazarında teveccühten düşmek korkusile pek müşkil mevkide kaldıkları anlaşılıyor, neticede pek az şey söyleyip memleketlerine avdet ettiler» diye kaydeder. S. 73.

(1) Reşit paşa, murahasalara, kapanış nutku mahiyetinde bir hitabede bulunarak, Babîâlinin bu meseleler hakkında neler yapmak istediğini, halktan ve memurlardan ne gibi vazifeler beklediğini izah etti. Bu cümleden olmak üzere, beyanatına şunları ilâve etti:

«... Vakıa şu vergi maddesinde tadil ve tesviye hususunun yoluna konulması, niyeti hayriye iktizasından olduğu misillü cümlelerin dahi istek ve arzu eylediğiniz maddei nafia olduğundan bunun hak ve adi üzere husulü ise, her bir mahallin hal ve tahammülünün tahkikile zahire ihracına manut olup, eğerçi mukaddema muhassıllar marefetele tahkik ve tahriri temettüat maddesine teşebbüs olunmuş ise de lâyi- kile icra olunamadığından bu defa öyle olmayarak ve mahsus memur

Bu zevat memuriyet mahallerine avdet ve kendilerine verile talimat dairesinde tahkikatta bulunarak, elde ettikleri malûmatı, posta ile Babıâaliye gönderdiler. Toplanılan malûmat, meclisi valâya havale olundu. Ve yapılması mümkün olan şeylerin derhal yapılması kararlaştı. İşe, önce; İstanbula yakın olan İzmit ve Gelibolu taraflarından başlanıldı. Bu münasebetle Serasker Süleyman paşa, İzmit, Kaptanı Derya Mehmet Ali paşa, Gelibolu- nun idarelerine memur edildiler. Diğer yerlere de, tesviye ve inşası istenilen yol ve limanlarının keşif, muayene ve tahkiki ile haritalarının tanzimi için, erkânıharp zabıt-

tayinine hacet bırakılmıyarak herkesin hal ve temettüü yine kendi beyinlerinde sual ve tahkik ve defter olunması hususu münasip görülerek bu keyfiyetin dahi her mahallin vali ve defterdarları taraflarına mahsus talimat gönderilerek ihale kıldı. İcra olunacak tahkikattan sonra, 62 senesinde tadil ve tesviye maddesine mübaşeret olunacaktır. Lûtfi hakla berveçhi matlûp bu suret hasıl olarak bu yüzden clahi refah ve rahatınız husule gelir. Ve bunlardan başka her ne kadar lâyihalarınızda dercolunmuş ise de, tahsili ulûm için mevcut olan mekteplerin tanzimi ve hfızssıhhai umumiye hakkında esbabı muktaziyenin icra ve temini hususatının tahkiki keyfiyatı dahi meclisi imariye memurlarının ilâvei memuriyeti kılınmıştır. Bu hususların filen icrası üç seneye mütevakkıftır. Bütün bu işler her yerde olan memurların icrayı filiyatta say ve ihtimamlarına, sizler gibi muteberanı memleketin devlet memurlarile bilittifak sadakatle hizmet ve gayretlerinize vabestedir. Bizler, cümlemiz geceli gündüzlü bu işler için çalışmaktayız. Mahallî memurlarına da lâzımgelen emirler, talimatlar, tenbihler gönderilmiştir. Onlar da bu işlere lâzımgelen ehemmiyeti atfedeceklerdir. Sizlerin de iddia eylemekte olduğunuz sadakat üzere, memleketlerinizde memurlar ile birleşerek imar işlerinin yapılmasını iltizam eyliyerek hareket etmeniz matlûptur. Ümidimiz veçhile iyi hizmetlerde bulunursunuz. Eğer aksi hareket eylerseniz tecziyeniz, hüsnü hizmette bulunanların taltifi muhakkaktır. Artık işlerinizin başında bulunmak üzere memleketlerinize avdetinize müsaade edilmiştir. Meclisi imariye memurları hemen gitmek üzeredirler. Avdetlerinize dair tahriratlar hıazırlanmakta olduğundan bir kaç güne kadar yine sizler buraya celbolunarak verilecektir. İnşallah cümleliz mahallerinize vardığınızda hükümetin arzularını halka bildirerek el birliği ile yapılmasına dikkat eder ve devlet memurlarile birleşirsiniz...» Mehmet Selâhattin, Bir Türk diplomatının evrakı si- yasiyesi, S. 137-1 10.

leri ve bahriye mühendisleri gönderildi. Erzurum - Trabzon yolile, Bursa - Gemlik yoluna ehemmiyet verildi (1).

Zaptiye müşirliği ihdası :

Mahmut II devrine kadar, İstanbul ile bilâdi selâse (Eyüp, Üsküdar, Galata) ve buralara bağlı yerlerin zabıta idaresi dörde taksim edilmişti : Nefsi İstanbulu asayışile Yeniçeri ağaları; Sarayın civarından sayılan Ayasofya, Hocapaşa, Ahırkapı taraflarile Cebeci başılar; Kasım paşa ve Galata ile Kaptan paşa; Tophane ve Beyoğlu taraflarile Topçubaşılar meşgul olurlardı. Buralar haricinde kalan Üsküdar, Eyüp? Kâğıthane, Boğaziçi, Kadıköy, Adalar, Ayastafanos (Yeşilköy) taraflarının zabıta işleri, saray ve kasırların bekçiliğini yapan ve hassa bahçelerinde çalışan bostancıların seraskeri, kumandanı makamında bulunan Bostancı başı- lara tevdi kılınmıştı. Ayrıca ocak adı verilen bazı mahallerde, başlarında usta adlı bir memur bulunan neferler, bu yerlerin zabıta işlerini de görürlerdi. Bunlar, meselâ Bebek köyünde, hem sarayın bekçiliğini yaparlardı, hem de köyün asayışini temine çalışırlardı. Ustalar kaydı hayat şartile vazifelerinde kalırlardı; neferler, yeniçeriler gibi ulufe alırlardı.

Eyaletlerde de zabıta işlerle, mahallî askerî teşkilât meşgul olurdu.

Yeniçerilerin lağvından sonra, bütün karakolların, yeni teşkil edilen askeri mansure ile idare edilmesi kararlaştırılmış, bu arada, seraskere de en büyük zabıta âmiri sıfat ve salâhiyeti verilmişti.

Halbuki zabıta işleri^ askerî teşkilâtın tamamile ayrı bir teşekküle ihtiyaç hissettirmekte idi. Bunu nazarı iti-

(1) Tarihi l.ütfi, C. 8, S. 15.

Lütfi efendi merhum, verdiği bu malûmata ilâveten, imar meclislerinin bu mesailerinden tam bir muvaffakiyet elde edilemediğini, sadece işlerin kâğıt üzerinde kaldığını kaydederse de, memleketin muhtaç olduğu işleri mahallen görüp anlamağa ve ona göre tedbir almağa matuf olan hareket, mülkî idaredeki yeniliğe doğru esaslı bu adım olarak gösterilebilir.

bara alan Babiâli, mülki idarede yeni teşkilât vücade ge- tirmeye çalışırken, 1262 H. - 1846 M. senesinde İstanbulda bir zaptiye müşirliği ihdas etti (1). Müşirin maiyetine bir muavin verildi. Ayrıca bir de Zaptiye meclisi teşkil olundu. Müşirliğine, bir müddet evvel Musul valiliğine tayin edilmiş olan, Çerkeş Hafız paşa, muavinliğile zaptiye meclisi reisliğine, zahire müdürü Osman bey, müfettişliğine de mektebi maarif hocalarından Midillili Şakir Efendi, âzaiıklarına münasip kimseler ve kitabetine de şair Sermet Efendi tayin olundu (2).

Memurinin nizam altına alınması, Rüşvetle mücadele:

Devlet ricalinin mülkî idarede yapmak istedikleri yenilik ve Avrupa tarzında bir idare tarzı vücade getirilmesinde ehemmiyetli bir rol onıyan mesele, her şeyden ziyade, bir memur ve elaman meselesi idi. Gerek devlet ricalinin, gerek daha aşağı memur sınıfının, yapmak istenilen yenilikleri benimsemesi, hattâ hazmetmesi bir meselesi idi. Dinî an'aneler, en kuvvetli rol oynamakta berdevamdı. Reşit paşanın yaptığı birçok işleri, alafrangalıkla, dinî lâubalilikle ittiham edenlerin sayısı çoktu. Hattâ daha muahhar devreleri de idrak etmiş ve o devre ait vekayii tesbit etmiş olan vakanüvis Esat ve Lûtfî Efendiler gibi kimselerden de aynı haleti ruhiyeyi görmek mümkündü.

Memur ve eleman işi, en ehemmiyetli bir işti. Fenalık^ tabaya karşı zulüm, irtikâp ve irtişa her sınıf memurun iliklerine işlemişti; bunu vehlenten silip atmak, Avrupa ile Osmanlı heyeti içtimaiyesi arasında, âdet, an'ane, yaşayış vaziyetlerinde mevcut olan uçurumları, 'ayrılıklara, öyle kısa bir zamanda kuruluvorecek çürük bir köprü ile birleştirmek imkânsızdı (3).

(1) İhtisap nezaretine ait işlerin de zaptiyeeye ait işlerden olduğu göz önünde bulundurularak, bu nezaret, Şevval 1267 H - Ağustos 1850 M. de lağvedildi ve bu vazife de Zaptiye müşirliğine tevdi olundu. «Takvimi vekayi, defa 450».

(2) Tarihi Lûtfî, C. 8, S. 87.

(3) Elaman meselesi, yalnız Mecid devrine ait bir dert olarak kalmamış, hattâ daha muahhar devirlerde, Abdülhamit II nin tahta

Tanzibatın ilk senelerinde, devletin bu memur işile de esaslı surette meşğul olduğunu görmekteyiz. O zamana kadar her sınıf devlet memuru, ötedenberi bulduğu, gördüğü usul ve kaide veçhile ve bir kısmı, üstelik, kendi bildiğine hareketle, iş görüme devam ediyordu. Bazan bir yerde fevkalâde bir iş zuhur edince gönderilecek memura, lâzım gelen talimat evrilmekte idise de, bunun her zamanı icrası kabil olamıyor ve memurlar istedikleri şekilde hareketten geri kalmıyorlardı. Bunu nazarı dikkate alan Bablâli, memurlar için bir talimat kaleme almak lüzumunu duydu (1). Bir taraftan İstanbul ve taşrada bulunan eslabı mesalihin verdikleri evrak ve maruzatın memurlar tarafından günlerce teehhüre uğratılması bu yüzden hak sahiplerinin birçok lüzumsuz masraflara düşar olmaları üzerine, Bablâli, resmî daireler reislerine, taşralardaki valilere, maliye memurlarına ve diğer alâkadar kimselere tenbihatta bulundu (2). Diğer taraftan, halk ile devlet memurları arasında teessüsü arzu edilen münasebatın şekli üzerinde duruldu: İş sahiplerinin, dairelerden başka yerde ve memurlarla görüşmemeleri, evlerine gitmemeleri, riyakâr kimseler tarafından yer öpmek, etek ve minder saçaklarına, tapmırca- sına sarılıp yüz sürmek gibi fena hareketlerin terkile, vükelâ, rical ve memurini meclis ve huzurlarına çıkan ziyaretçilerle iş sahiplerinin yalnız bir temenna ile iktifa et-

çıktığı zamanlarda dahi, memleket aynı dertle müteallim bulunmuştur. 1293 H - 1876 M. senesinde ceridei havadiste neşredilen **İslâhat** başlıklı bir makalede de bunu görmek mümkündür: «Devleti aliye, İslâhat yolunda her ne türlü meclis ve nasıl nizam yaparsa yapsın, bunların kıyam ve bakasım temin etmek için kendisine perhizkâr memurlar bulmalıdır. Gerçi kanunu ceza, her fiili takbih ve mürteki- bini cezalandırmakta ise de her adam dahi ef'ali seyyiesini meydana çıkarmamak hünerinden cahil olduğu farz ve teyekkün olunamaz. İslâhatı mülkiyei mutasavverenin husulüne en birinci kefil oturduğu sandalyaya rütbei zatî ve simüzer vesaire tekarrüp ettirmemiş müstakim memurlar bulundurmasıdır...»

(1) Tarihi Lûtfi, C. 8, S. 43.

(2) Aynı eser, C. 8, S. 85.

meleri, aklen ve mantıken iyi bir şey olmayan o şekil evza ve hareketlere cüret olunmaması üzerinde İsrarla duruldu; tenbihler yapıldı (1).

Rüşvet meselesile ciddî bir surette uğraşarak, az, çok ve ne maksatla olursa olsun, rüşvet alınıp verilmesi menedildi (2).

1261 H. - 1845 M. senesinde alman bu tedbirler, bir kaç senelik tecrübe neticesinde, matlûp semereyi vermedi. Bunu göz önünde bulunduran Bablâli memur işleriyle dala esaslı çalışmak lüzumunu duydu; Ceza kanunnamesine şiddetli maddeler koydu; Rüşvet alan, devlet parasını zimmetine geçiren memurlar hakkında şiddetli davranıldı. Hediye ve rüşvet meselesinin halli, bu sıralarda, nizamat ve İslâhatın en belli başlı bir meselesi olarak ele alındı; dostlar arasında alınıp verilmesi caiz olan hediyeler işine dahi müdahale olundu. Bu nevi hediyelerin miktar ve derecelerinin tayinine kadar gidilmesi zarureti hâsıl oldu. Tayin olunacak miktardan fazlasının rüşvet olacağı ileri sürülerek, alıp verenler hakkında raşi ve mürteşi cezalarının tatbik edileceğinin harekese bildirilmesine lüzum görüldü. Ve mesele Meclisi valâya havale kılınarak, orada bir mazbata kaleme alındı. Bizzat Mecidin yakından alâkadar olduğu bu iş üzerine, 25 Muharrem 1266 - II Kânunuevvel 1849 M. tarihinde, Babîâliae bir içtima akdolundu. Padişahın da bulunduğu bu içtimada, hazırlanan mazbata okundu ve herkes için dusturulâmel tutulması kararlaştı. Herkese nümne olmak üzere Padişah, buna riayet edeceğine yemin etti. Padişahın meclis huzurunda yaptığı bu yemini, orada hazır bulunanların, kurana ellerini basmak suretile, yaptıkları yeminler takıp etti.

Meclisi vâlanin tanzim ettiği mazbata ahkâmına göre, mülkiye memurları şu suretle yemin edeceklerdi: «Padişahıma, devleti aliyelerine sadakatten ayrılmıyacağıma ve her nasıl nam ve tevil ile olursa olsun, rüşvet almıyacağı-

(1) Lutfi tarihi, C. 8, S. 92.

(2) Aynı eser, C. 8, S. 76.

ma, ruhsati seniyesile kabulü mücaz elan hedayayı Tesmiyeden başka, memnu olan hediye kabul etmiyeceğime ve emvali miriyeyi irtikâp ve telef etmeyip ve hiç kimseye ettirmiyeyeceğime ve lüzumu hakikisi tebeyyün etmedikçe hazinei miriyeye masarif vukuunu tecviz eylemiyeceğime ve icabı sıhhi olmadıkça, mücerred riayeti hatıra mebni memur istihdamına lüzum göstermiyeceğime yemin ederim.»

Yine mazbata ahkâmına göre, meclis âzalığma vesair mülkî işlere tayin olunacak kimselerle alelûmum divan münasibi erbabı ve taşralar için seçilecek memurlar, memuriyetlerinin ilân ve icrası akabinde, doğruca Meclisi valâya giderek yemin edeceklerdi.

Taşralarda da, vezirler, mutasarrıflar ve kaymakamlar, buldukları yerlerde, camilerde veya geniş bir sahada, memleketin valisinden, mutasarrıf veya kaymakamından başlayarak, defterdar, malmüdüdü, kâtipler, meclis âzası toplanacaklar, yüksekçe bir yere Kur'an konularak, ülema huzurunda yemin edeceklerdi. Bu yemin merasiminde isterlerse, ülema, meşayih, imam ve hatipler, âyan ve efradı ahali de hazır bulunabileceklerdi.

Mazbatada mevcut diğer bir maddeye göre de? rüşvet ve ondan farkı olmıyan ıgayri meşru hediyelerin memnu- yeti ve bundan sonra böyle şeyleri ve mirî emvalini irtikâp edenlere insan nazarile bakılmıyacağı, vali, mutasarrıf ve kaymakamlar tarafından herkese ilân kılınacaktı (1).

Verilip alınması caiz veya memnu olan hediyelerin' cins ve miktarları hakkında çıkarılan nizamda bilhassa şunlar kayıtlı bulunuyordu :

Bundan sonra Padişah tarafından ihsanda bulunan resmî ve alenî hediyelerden başka, mücevherat, altın ve gümüşten yapılmış kıymetli eşya, çubuk takımı, kürk, şal, kumaşlar, gulâm ve cariyeler, at, beygir ve diğer iri cüsseli hayvanlar, her türlü zahireler ve zahireden madut kuru yemişler, odun, kömür gibi şeyler, aynile rüşvet hükmündedir ve bunların alınıp verilmesi tamamen yasaktır.

(1) Takvimi vekayi, defa -419, S. 1266.

Fakat üzüm, kavun, karpuz ve diğer meyveler, gülbeşeker ve bu kabilden bulunan diğer yoğurt tereyağı, süt, kuzu, aş, balık, tavuk gibi şeyler, yumurta, dostlar arasında alınıp verilebilecektir. Şu kadar ki bunların miktarı .haddi tecavüz ettiği takdirde, hediye şeklinden çıkarak memnu olan hediyeler hükmüne girecektir. Bunun için alınacak meyvenin miktarca çok olmaması ve yağın beş okkadan fazla bulunmaması, kavun, karpuzun, tavuğun, kuzunun, şurup sürahisinin adedi de beş veya altıyı, yumurtanın ise elliye geçmemesi lâzımdır. Bundan fazlası mem- nuiyet dairesine girecektir. Verilmesi caiz görülen bu az miktardaki hediyeyi veren kimsede, her hangi bir tearuz hissedilecek olursa, kabul edilmeyecek ve kendisine reddolunacaktır.

Akraba arasında alınıp verilecek hediyelerle, Haremeyn ahalisinin, her sene mektuplarile gelecek hediye, tekabül bulunacağından, bunlar da memnuiyetten müstesnadır. Haçten dönen bir kimsenin hicaz hediyesi olarak getirdiği hurma, misvak, âdi teşbih, öd, sandal gibi şeylerin kabulü caizdir. Fakat bunların dahi miktarı, cüziyatı tecavüz ettiği ve uzaktan uzağa karabeti olan nüfuz sahibi bir zata, sadece işini gördürmek için «akraba arasında hediye alınıp verilmesi memnu değildir» denilerek, fazla şeyler verildiği veyahut haç hediyesine mesağ olduğu ileri sürülerek şal ve kumaşlara dair vesair pahası ağır eşya alınıp verilmesi halinde, bu hediyelere de memnu olan hediyeler gözüle bakılacak ve cezası ona göre tertip oluna - çaktır. Yalnız bir adamın tabiatı şiriyesi bulunup da ya ihtiyaç dolayısıyla veya hulûs maksadile büyük bir zata kaside veya tarih takdim ve hulûs arzında bulunur ve aynı zamanda yüksek zevattan biri madununda bulunanlardan birini taltif etmek isterse, o zatın, bu gibi kimselere, kutu, akça, şal vesaire vermesi, hiç bir maksada mebni olmayacağından ve bu gibi şeyler ancak inayet ve ihsan su- retile olacağından, bu gibi şeyler memnu değildir. Yalnız bazı mertebe ileri bulunan kimselerin, madununda olana bir maksadı mahsusla rüşvet ve hediye vermesi mesbuk

olmakla, yüksek zevattan madununa verilmesine müsaade verilen ihsan maksadile bu uygunsuzluğun devamı caiz olamayacağından gerek İstanbul ve gerek taşralarda vükelâ, vüzero, rical ve memurların dairelerinde bulunan mütehay- yızanı tebaya «ben ondan büyüğüm» diyerek hediye ver-- mek, ihsan kabilinden olmayıp, onlara, efendilerine kendisini tavsiye ettirmek için rüşvet vermek demek olacağından, böyle şeylerin ne verilmesi, ne de alınması ve ne de aldırılması caiz olmayacaktır» (1).

Rüşvet ve hediye işinde, sünnet düğünü, velime cemiyetleri gibi toplantılar için de kayıtlar konuldu. Verilen nizama göre, bundan böyle, her kim olursa olsun, düğün edip, ahababını davet eylediği zaman, icabet edecek kimse, düğüne hiç (bir hediye •götürmiyecekti. Nikâhlarda zevç tarafından gelinlere ve zevce tarafından olanlara hiç bir surette ne ağır ve ne de hafif olarak hediye verilmiyecek, yalnız imam, müezzin, bekçi gibi nikâhta bulunması meşrut ve mutad olan kimselere, ücret makamında, iktizasına göre bir şey verilmek(kararlaşan nizamname icabından olmakla, bunun aksine hareket edenler cezaya düşer ol- caklardı (1).

(1) Takvimi vekayi, defa 119, sene 1266.

(2) Aynı gazete, defa 419, sene 1266.

Alman bu tedbirlerle, rüşvet ve- hediye işinden, memurların, halkın elini ne dereceye kadar çektiğini kat'î olarak söylemek mümkün değilse de, hükümetin bu işte, alâkadarları esaslı takibata maruz bıraktığı muhakkaktı. Gerek bu tarihte ve gerek daha sonraları intişar etmiş olan takvimi vekayi nüshalarında, hemen her gün, rüşvet ve hediye aldığı, devlet emvalini zimmetine geçirdikleri tahakkuk eden memurların, davacılarla birlikte, meclisi valâya celbedilerek muhakeme edildikleri ve cezalandırıldıkları görülmektedir. Bir misâl olmak üzere, takvimi vakayiin 21 Muharrem 1266 H - 7 Kânunuevvel 1.849 M. tarihli ve 416 sayılı nüshasında intişar etmiş olan şu fıkrayı kay- dedelim:

«Beyandan müstağni olduğu üzere, kâffeî memurini devleti aliyenirt her halde sebebi fevzü felâh olan iffet ve istikameti iltizam ile mugayiri hareketten mücanebet eylemeleri müterettibi zimmeti memuriyetleri iken İçel dahilinde vaki uevahi kazası müdürü bulunan Ab-

Memurları teftiş :

Yapılan bütün nizamlara, memurlara verilen tenbih- lere rağmen Anadolu ve Rumelinin bazı yerlerinden alınan haberler, istenilmeyen hallerin vukubulduğunu, miri emvalin, şunun bunun elinde kalarak telef olduğunu bildiriyorlardı. Bunu nazarı dikkatte bulunduran Bablâli, bu gibi fena hallerin önüne geçmek, devlet emvalini, matlû- batını meydana çıkararak tahsilini temin eylemek maksadıyla, Anadolu ve Rumeliye birer teftiş memuru gönderilmesine karar verdi (1). Sabık Filibe valisi İsmet paşa ile

dülbaki beyin emvali miriyeden zimmetine haylice akçe geçirdiği bu kerre tahakkuk eylemiş ve bu makule emvali miriyeyi ahzii itlafa cüret edenlerin mücazati kanuniyesi icabınca mumailayhin dahi me- luzatı kamilen tahsil olunarak kendüsünün Akşehir nefyi'ni tefribi meclisi valâda bittensip müteallik ve şerefsudur olan iradei padişahi ile muktezası üzere icabı icra olunmuştur.» (21 Muharrem 12(9), Takvimi vekayi 116).

Yine bu cümleden olmak üzere, Kastamonu meclisi âzasından Des- tişirin zade Mehmet beyden, gayri kanunî olarak aldığı paralar müsadere edilmiş, üzerinden nişanları alınarak darphaneye teslim edilmiş ve üç sene müddetle Tokada nefyolunmuş, keza Cide kazası müdür vekili bulunan Tahmisci zade Haşan bey, tüccarın birisini «borcu vardır» diye hapis ve tazyik ettiği için dolayı mahallinde altı ay hapse mahkûm edilmiştir.

(1) Eyaletlerin teftişi işine ilk defa karar verilmiş değildi. Reşit paşa, tanzimat usulünün memlekette esaslı surette kökleşmesini arzu ettiği için, hükümet nüfuzunun, merkezden itibaren en uzak yerlere kadar hissettirilmesini, memurların yeni nizamları benimsemelerini temin etmek, eyaletleri teftişe tâbi tutmak, halka gülhane hattının muhteviyatı hakkında izahat vererek onlar üzerinde hasıl edeceği tesirler hakkında hükümete malûmat vermek maksadıyla, ülema sınıfı arasından seçilen iki kişinin Anadolu ve Rumeliye gönderilmesine karar verilmişti. Sudurdan ve ahkâmı adliye meclisi âzasından İsmet bey zade Arif Hikmet bey, Rumeli; Çerkeşli Nafia meclisi müfettişi, sudurdan Mehmet Raif efendi, Anadolu taraflarının teftişine memur edildiler (1256 H - 18 10 M.). Maiyetlerine lüzumu "kadar kâtip terfîk edilen bu iki zat, memuriyet mahallerine gitmek üzere yola çıktılar. Mehmet Raif efendi, Çanakkale civarında vefat ettiği için, yerine mevaliden fetva emini Arif efendi göndrildi (*), bu zatın teftişleri

(*) Tarihi Lûtfi, C. 6, S. 103; Angelhard, Türkiye ve tanzimat, S. 45.

Tırhale mutasarrıfı Sami paşanın, sözlerine inanılır, öü işlere lâyık kimseler oldukları düşünülerek, biri Anadolu'ya, öbürü Rumeliye memur edildiler. Ve ellerine birer talimat verildi. Bu talimata göre, memleket dahilinde, kendilerinden beklenen hizmetleri ifada muvaffak olanlar taltif edilecekler, fena hareketleri görülenler, intihap ve zimmetleri meydana çıkanlar hemen tedip olunacaklardı (1).

Bu münasebetle Anadolu ve Rumelide bulunan bilumum kaza müdür ve memurlarına, müfettişlerin memuriyetleri ilân ve bazı tavsiye ve tenbihatı mübeyyin bir emirname gönderildi.

Bizzat Reşit paşa tarafından kaleme alınan 7 Muharrem 1267 H. - 12 Teşrinisani 1850 M. tarihli bu emirnameye göre (2), müfettişlerin esas memuriyetleri, memur oldukları mahallerin ahval ve keyfiyatı lâzimesini tahkik ve teftiş ederek tanzimat ahvaline mugayir bozuk haller gördükleri zaman menetmeleri idi. Mütecasirleri de derhal tedip edilecek ve her memur, memur olduğu işi, doğruluk, hakkaniyet ve esas tanzimatı hayriyeye tatbik ederek hilâfın. dan tevekkide bulunacaktı. Ayrıca bu emirname de, bazı

sonunda hükümete verdikleri raporlar, bunlar üzerine hükümetçe alınan tedbirler hakkında vekayinamelerde bir kayda tesadüf edilmediğinden, neticesi hakkında bir hüküm vermek mümkün olamamaktadır. Yalnız 1258 H - 1812 M. senesinde, teftiş işinin hükümetçe tekrar ele alındığı görülmektedir. Bu arada Hariciye nazırı sabıki Rifat paşa, Rumeli; ahkâmı adliye meclisi sabık reisi Hasip paşa, Anadolu taraflarına memur oldular. Fakat müfettişler daha memuriyet mahallerine gitmeden, bu işten sarfinazar edildi. Tarihi Lûtfi'nin verdiği malûmata göre (C. 7, S. 4:0, İzzet Mehmet paşanın sadareten ferman isdar edilerek bu şekil ilâveler yapılması menolundu. (Fer- ayrılmasını müteakip, mevsim müsait olmadığından bahsile, müfettişlerin, baharda memuriyet mahallerine gitmelerine karar verilmek üzere, gönderilmeleri tehir olundu. Fakat müfettişler de ahkâmı adliye meclisi âzalığma memur olduklarından teftiş işi kimseye verilmedi.

(1) Takvimi vekayi, defa 437, 26 Muharrem 1267 H (1 Kânunuevvel 1850 M.).

(2) Takvimi vekayi, defa 438; muharreratı nadire, S. 99.

memurların, memuriyet ahlâkı hilâfına mirî emvalden vu- kubulan tahsilâtı vakit ve zamanile hâzineye göndermediği veya havale verilen yerlere ödemediği ve bu suretle zimmetine geçirdiği, bazılarının da mirî malı kullanıp ticaret ettikleri anlaşıldığı kaydedilmekte ve bu gibi hallerden sakınılması, vergilerin muntazaman maliye hâzinesine yatırılması, aksi taktirde kabahati görülen memurların derhal azil ve ihraç edilerek borçlarının, emval ve emlâkinden tahsil edilmekle beraber, haklarında ceza kanunnamesi ahkâmının tatbik olunacağı ve bu gibilerin mübaşirler marifetile İstanbul a celbedileceği tasrih edilmiştir.

Tenbihnamenin kazalar müdürlüklerde memurlarına ait olan kısımlarında ise, bilhassa şu noktalar tebarüz ettirilmişti: Müdürlükle idare olunan kazalarda mevcut olan meclis âzasının müntehap ve mutemet zevattan olması lâzımgelen ve meclis hakkında müesses olan usul ve nizam iktizasından olduğundan, müdürü bulunan Izat, bu gibi kaza meclislerini usul ve nizamına tevfiik ile, görülen işlerin meclis tarafından hakkaniyet üzere görülmesinin teminini, birinci vazife olarak kabul edecektir.

Verginin usul ve nizamında, vakit ve zamanında tahsilde hâzineye gönderilmesi, müdürün cümlei vezaifinden biünuncak ve bunların vaktinde tahsili ve şunun bunun elinde bırakılmadan derhal gönderilmesi temin olunacaktı.

Müdürlerin vazifelerinden birisi de, memleket işi için; merkezden gönderilen ve gönderilecek olan emirlerin ve mahallince lüzumlu olan işlerin infazı olduğundan bunlara dikkat edecekler ve ayrıca mahallerinde vukubulacak deavi ve hukuku şeriyede usulü hakkaniyete riayeti fari- zai memuriyetinden bilerek bütün iş ve davaların şerişerif ve kanunu münife tatbikan hissi rüşvet ve tesviyesine itina edeceklerdi.

Ahalî hakkında rıfkile muamele deilecek, bir gûna tek- tirde bulunulmayacak, haklarında takibat yapılması icap edenler için ceza kanunnamesi ahkâmı tatbik edilecek ve icap ederse sancak veya evaylet meclisinden keyfiyet sorulacaktır.

....1302.....

Zaptiye neferleri, memurların kendi hususî işlerinde kullanılmayacak ve onların sadece asayiş işleriyle uğraşmaları tahtı temine alınacaktır (1).

Eyalet meclisleri:

Tanzimatla birlikte lâğvedilen iltizam usulünü müteakip, eyaletlerde muhassıllık teşkilâtı vücade getirilmiş ve ayrıca birer meclis teşkil olunmuştu. Tanzimat, muayyen eyaletlerde tatbik edilmiş olduğundan, meclisler de, yine muayyen eyaletlere münhasır kalmıştı. Teşkil edilmiş olan meclislerin memleket için büyük faydaları görüldüğünden, diğer eyaletlerde de aynı meclislerin teşkili, Babîâlice muvafık görüldü (6 Rebiulevvel 1267 H. - 9 Kânunusani 1851 M.). Meclisler için yapılmış olan talimatnamelerden birer nüshası, o sırada eyalet merkezi olan yerlerin meclislerine gönderildi. Ve meclislerin heyeti hazırası da, bu talim- name hükümlerine tevfikân tadil kılındı.

Meclis riyaseti defterdarlara, defterdar bulunmayan yerlerde malmüdürlerine ilâve olarak verildi. Eyalet merkezinde bulunan hâkimi ve naiplerin de bu meclislerin âza- larından addolunmaları esası konuldu (2).

Meclislere dair hazırlanmış olan bu talimnamenin tetkikinden anlaşıldığına göre, meclis âzası,, memleket halkı arasından seçilecek ve muteber kimseler olacaktır.

Kaza meclisleri her üç ayda bir toplanacak, kazanın varidat ve masraflarının hesabını tetkik edecek, âşar ve rüsumatı üzerine alan kimselerin borcu olup olmadığı, halktan tahsil olunan vergilerden ne miktarının tahsil edildiği kimlerin üzerinde borç kaldığı hakkında tutulacak defteri, bizzat idare olunan sancakta ise, mutasarrıfa, diğer san-

(1)Ayrıca alınan bir karara göre de, gerek İstanbulda ve gerek taşrada memuriyette bulunan kimselerin, tapu kethüdâlıklarında kul lanılan benedegâmn ve büyük memurların daireleri mensuplarının, bundan böyle ne kendi namına ve ne de bilvasita ve gizli olarak iltizam alamıyacakları, iltizamın yalnız kavi sarraf gösteren ve zaten emin, muteber ve muktedir olan diğer her sınıf teba için alınması mümkün olduğu her tarafa tebliğ olundu. «Takvimi vekayi, defa 110.»

(2) Takvimi vekayi, defa 440.

caklarda ise kaymakama verecekler ve tahsilinin teminine çalışacaklardı.

Meclislerin yegâne maksatları, vali ve kaymakamların müstebidane muamelelerine ve reaya üzerindeki zulüm ve tazyike nihayet vermek idi. Vali, meclisi idare ile istişare etmeksizin hiç bir şey yapamayacaktı.

1268 H. - 1852 M. senesi eyalet teşkilâtı :

Tanzimatı müteakip eyaletlerde yapılmış olan teşkilât, oralardaki mahalli memurları bir merkeze, Babıâliye bağlamak, vaktile hükümdarlık haklarına, mültezimlerin temettüatma iştifâk eden valileri muayyen 'bir mikdar maaşlı ve mes'ul memur haline sokmak gayesini istihdaf ediyordu (1).

İdare o suretle teşkil edilmişti ki, vali meclisi idare ile istişare etmeksizin hiç bir şey yapamazdı. Ayrıca nüfuz ve salâhiyeti, bazı hallerde, askerî kumandanın ve defterdarın salâhiyetiie tahdit edilmiş ve âdeta onların mürakabe ve teftişi altına konulmuştu.

15 safer 1269 H. - 28 Teşrinisani 1852 M. tarihinde, Ba- bîaliye tâbi bir memur hükmünü alan valilere, eski hak ve salâhiyetlerinden bazılarını iade etmenin münasip olacağı düşünöldü ve Mehmet Ali paşa tarafından padişaha imza ettirilen bir fermanla, muhassıllar malmüdürleri, kaza ve nahiye meclisleri âzası, zaptiye zabitanı, valilerin idaresi altına verildi. Valiler; bu memurların e'fal ve hareketlerinden mes'ul tutuldular. Bu sebeple kendilerine, idareleri altında bulunan kimseleri azletmek salâhiyeti verildi. Ayrıca, âsayış ve umumî nizamın muhafazasına dair olan salâhiyetleri genişletildi. Vaktile, valilerden adam öldürmek salâhiyetinin alındığı zamanlarda^ köylerde umumî emniyeti temin, namus erbabını hirpaye için, kendilerine yetecek derecede geniş salâhiyet bırakılmıştı. Fakat o sıralarda, valilerin muhakemesiz adam öldürmek usulüne kat'î. surette nihayet verilmek istenildiğinden, bu cihetten

(1) Angelhard, Türkiye ve Tanzimat, S. 99.

salâhiyetleri tahdit edilmişti. Elde mevcut olan bu mahdut salâhiyete göre, memlekette şakavetin önünün alınması imkânsız bir hale girmiş, Edirne, Trabzonda, İzmirde ve bilhassa hükümet merkezine uzak bir kısım vilâyetlerde, zabıta, şakilere hiç bir şey yapamayacak bir vaziyete gelmişti. Bunun da yegâne sebebi, eşkiyaya tesadüf eden askerın, eşkiya tarafından ateş edilmedikçe hiç bir şey yapamaması ve ancak meşru müdafaa halinde silâh kullanılması usulü idi.

Valilere verilen yeni salâhiyete göre, bir cürüm tahakkuk ettiği zaman, mücrimleri takibe memur asker, evvel emirde, mücrime icap eden ihtarı yapacak ve onu müteakip silâh istimaline mezun bulunacaktı.

Eyaletlerin idaresi hakkında alınan bu yeni tedbirler, Avrupanın en kuvvetli hükümetlerinin dahilî teşkilâtı nü- mune ittihaz edilmek suretile alınmakta idi. Bu suretle mahallî hükümetlerin salâhiyetleri, hafifçe tevsi edilmekte ve eyaletleri merkeze bağliyan rabitalar da aynı şekilde gevşetilmekte idi (1).

Bu yeni İdarî taksimata göre, memleket eyaletlere, eyaletler, sancaklara, sancaklar da kazalara taksim olunuyordu. Bir eyalete bağli bulunmayıp ta doğrudan doğruya merkezle muhaberede bulunan ve müstakil olsın sancakların idareleri, mutasarrıflara, doğrudan eyalete bağli sancakların idareleri kaymakamlara, kazaların idareleri de müdürlere tevdi olunuyordu.

Yeni teşkilât ile, kaymakam ve müdürlerin ta/inleri, görecekları vazifeler bir nizamı bağlanmakta idi. Aynı sene içinde yapılan bir nizamnameye göre, taşraca istihdam olunacak memurların, ehil ve erbab kimselerden ol- ması^ usul ve mevzu nizamı dairesini tecavüz etmemesi lâzımdı.

Defterdarlık, kaymakamlık gibi memuriyetlere tayini iktiza eden kimselerin intihap şeklinde takyidat yapıldığından, kaza müdürlüklerinden büyükçe olan yerleie gön-

(1) Angelhard, Türkiye ve Tanzimat, S. 98 - 101.

derileceklerin, Maliye nezaretile muhabere edilerek intihapları, usulü veçhile ve evvelce de olduğu gibi meclisi va- lâca yapılacaktır (1).

Yerliden bir müdür tayini iktiza eden mahaller için., vali ve mutasarrıflar, sancak merkezi veyahut civar kazaların ileri gelenlerinden, memleketi iyi bir şekilde idareye muktedir liyakat ve istikamet erbabından ve usulü adliyyeye vakıf birisini seçerek, merkezden istizan edecekler, ayrıca devlet emvalini zimmetine geçirmeyeceğine, tanzL mata mugayir hareket etmiyeceğine dair memleketin eşraf ve ileri gelenlerinden kavi kefil alınacaktır. Bu gibi memurların matlûp bir şekilde iş görmeleri, vali ve mutasarrıfların birinci derecedeki vazifeleri arasında idi. Bu gibilerden her hangi birisi, zimmetine devlet emvalini geçirecek olursa, ihtilas edilen emval, onu intihap eden vali, mutasarrıf ve kaymakama tazmin ettirilecek ve irtikâp yapan müdür de nefyolunacaktır.

Vali, mutasarrıf, kaymakam, defterdar zaman zaman müdürlerin hesaplarını, muamelâtını teftiş ve mürakabe edecekler, gerek mülkî ve gerek malî işlerde uygunsuzluğu görülenlerin mahkemeye şevkleri hükümet merkezine bildirilecekti. Ayrıca teftiş vazifesini ifa etmiyen ve dairesi

(1) Rebiulahir 1266 H - Şubat 1850 M. senesinde meclisi valâca ittihaz edilmiş olan bir karara göre, taşra kaymakamlık ve müdürlük hizmetlerinde bulunmak arzusile istida veren ve bazı taraflardan gönderilen ve tavsiye olunan kimselerin isim ve şöhretleri, meclisi valâca açılan bir deftere kaydolunacaktır. İltimas ve hatıra riayete mebnî, ehliyeti tahakkuk etmiyenlerin liyakati sabit ve müsellemler olan kimselere tercih ve taktim olunması arzu edildiğinden, isimleri defterde kayıtlı bulunan kimseler, sırasile meclisi vatâya celp ve istintak olunacaklar, ahvali sabıkaları hakkında da yetecek derecede tahkikat yapılarak ve ileride kendilerinden sadır olacak hareketlerine dair de kâfi emniyet hasıl olmadıkça, böyle bir memuriyete hiç birisi tayin clunamıyacaktı. Meclisi valâ bu suretle, bu gibi memuriyetlerin intihabına ve bu hizmetlere ehil ve erbab olan zevata dahi müreccel olacaktır. (Takvimi vekayi, 419, sene 1266.)

.....1306.....

mensuplarından müdür nasbini tecviz ve tercih eyiiyen vali ve diğler memurlar mes'ul tutulacaklardı (1).

Aynı sene içinde, meclisi valâda, memuriyete tayin olunan memurların vazifeleri başlarına gitmeleri, işe başlama vaziyetleri hakkında da ayrı bir karar ittihaz olunduğunu görmekteyiz. Bu karara göre (2), taşralara tayin olunan memurların bir çoğu, küçük bir bahane ile, İstanbul'da oturmakta, vaktü zamanında memuriyet mahallerine gitmemekte ve bu da işlerin gecikmesini istilzam etmektedir. Bundan sonra devlet memurlarının devletçe, hareketlerinin tehirine lüzum görülenler müstesna kâffesi, memuriyetleri başına tayin edildikleri tarihten itibaren âzami bir ay zarfında gitmek mecburiyetinde kalacaklar ve bu müddet zarfında kendilerine nısıf maaş verilecek ve bu müddetten sonra maaşları kesilecek ve sebepsiz yere oturanlar azledilerek yerlerine başkaları tayin kılınacaktır.

1856 İslâhat fermanı :

Mustafa Reşit paşa, muhtelif fasılalarla altı defa işgal ettiği sadaret mevkiinde, dahilî ve haricî meselelerde, Avrupada gördüğü, zamanın icabettirdiği medenî ve siyasî yeni usulleri tatbikten hiç bir zaman geri durmamıştı. Hele mülkî idarede, memleket lehine kaydedilecek birçok yenilikler yapmağa muvaffak olmuştu.

Bu vatanperver devlet adamı; zamanında, âdeta yeni bir mektebin açılışını yapmış, Âlî, Fuat, İbrahim Sarım, Meclisi valâ reisliği yapan Sadık Rifat paşalar, Şekip Efendiler gibi feyizli şakirdlere hocalık etmişti. Hocaları gibi çok samimî bir vatanperver olan bu zevat, Avrupa ahvaline vakıf, onun irfanını cidden takdir eden, akılları başlarında büyük simalardı. Bu büyük zekâların tesiriledir ki, o zamana kadar hiç bir hristiyan devletile ittifak etmiyen Osmanlı imparatorluğu, 1854 - 1856 Kırım harbi esnasında.

(1) Takvimi vekayi, defa ir>9, 29 Muharrem 12(>8.

(2) Takvimi vekayi, defa 462.

İngilizler, Fransızlar, Sardanya'lılarla ittifak etmiş ve Rusları elim hezimetlere uğratmıştı.

Gerek bu son harp, gerek garp ile olan mütemadi temaslar, Avrupa ile birleşmenin, garp irfanile fikirleri tenvir etmenin ne kadar lüzumlu olduğunu bir kere daha hatırlatmıştı. Devlet için, garp hayatını anlamadıkça, Avrupa devletler manzumesine girmedikçe, yaşamak ve beka bulmak hakkı yoktu. Bu hakikat artık tam mânasile kendisini göstermişti.

Bir taraftan Türkiyedeki ekalliyetlerin hukukunu sı- yanet maksadile, Avrupa büyük devletlerinin Babîâliye yaptıkları türlü tazyikidiğer taraftan garp terbiyesi almış devlet ricalinin İslâhata karşı olan şiddetli temayülleri, devleti, umumî İslâhat yolunda yeni kararlar almağa mecbur etmiş bulunuyordu. Bilhassa Kırım harbini müteakip, Rusya ile sulh müzakeresine başlanmadan evvel, Paris, Londra ve Viyana kabineleri, Babîâli üzerinde sıkı bir nüfuz tesisine ve ona yeni islâhat esaslarını kabul ettirmeğe muvaffak oldular. Zaten Avrupa düveli muazzama- sının İslâhat işinde istihdaf ettikleri gaye, Osmanlı İmparatorluğu arazisi üzerinde sakin hıristiyan teb'anm hukukî vaziyetinin islâhı idi.

Nihayet uzun müzakerelerden sonra, Abdülmecidin, teb'asına bazı müsaadelerde bulunduğunu bildiren bir hattı hümâyûn neşri kararlaştı.

18 -Şubat 1856 tarihinde Babîâide, bilcümle vükelâ, büyük memurlar, şeyhislâm, patrikler, hahambaşı kaymakamı, muhtelif cemaatlere mensup kimselerin hazır bulunduğu bir toplantıda okunan bu ferman^ belli başlı yirmi maddeden ibaret bulunuyordu (1). Bunlar arasında en mühimleri, «umumun can, mal, ırz ve namus mahfuzi- yeti, herkesin kanun nazarında müsavâtı, şahsî tasarruf ve müşterek hukuka riayet, mezhep ve maarif hürriyeti, vergilerde müsavât, iltizam usulünün ilga ve verginin doğrudan doğruya tahsili, mahkemelerde şahadet müsavâtı,

(1) Ferman metni: Düstur, tertibi evvek, C. 1, S.7.

müsadere usulünün ilgası, muhtelit mahkemeler tesisi, gayri müslim cemaatler tarafından vilâyet ve nahiye meclisi idarelerde, meclisi ahkâmı adliyede âza bulundurulması, resmî evraktan hıristiyanlar için hakaret âmiş tâbir ve elfazın kaldırılması, rüşvetin ilgası, irtikâp ve ihtilasın men'i hakkındaki kanunlar ahkâmının şiddetle tatbiki» hususları idi.

Hat, yeni bir meşrutiyet beraati idi; henüz iptidâî bir halde olmasına rağmen, başlıca ahkâmını teyit ve tekrar ettiği Gülhane hattı hümâyûnuna nisbetle daha genişti.

Fermanın neşri; İstanbulda ve vilâyetlerde büyük bir tesir yaptı. Umumiyetle Osmanlı devletinin mühim bir İslâhata teşebbüs ettiği tasdik ediliyordu.

Ferman, 30 Mart 1856 tarihli Paris muahedesinin maddeleri arasında da yer aldı ve bu tarihten sonra da, düveli muazzamanın Osmanlı devleti üzerinde zaman zaman tazyikler yapmasına vesile teşkil etti.

Sadrâzam Ali paşa, arkadaşı Fuat paşa ile birlikte, fermanla işaret edilen hususların tamamii tatbiki için, büyük bir vatanseverlikle, ellerinden gelen her şeyi yapmaktan geri durmadılar; devlet idaresinin islâhma çalış tılar.

Tanzimattan evvelki devrede olduğu gibi, bu defa da, Osmanlı vazı kanunları, idarenin islâhı için lüzum eden kaide ve esas unsurları Fransadan iktibas ettiler. Meclisi ahkâmı adliye, hattı hümâyûna tevfikân, gayri müslim cemaatler erkânından intihap olunan âza ile tevsi edildi; yeniden müzakerelere başladı.

Avrupa devletleri, bu tarihlerden sonra, 1856 Paris muahedesinde yer aldırmağa muvaffak oldukları İslâhat işi üzerinde, zaman zaman Osmanlı devletini tazyike fırsat bulacaklar ve mülkî idareye ait birçok meselelerde, bu devletlerin müdahaleleri açıkça görülecektir. Bununla beraber mülkî idare sahasında, bu tarihlerden sonra görülecek yeniliklerde, 1856 İslâhat fermanı, âdeta bir dönüm noktası teşkil edecektir.

Maarif sahasında başlayacak olan İslâhat hareketleri arasında, mektebi sultanînin açılması (1867), Tıbbiyenin tesisi ve daha birçok işler, memlekette garp irfanına olan iştiyakı daha fazlasile uyandıracak, Avrupaya tahsil için bir çok Türk gençleri gönderilecek ve lisan merakı, gençler arasında artmağa başlayacaktır.

Meclisi âlii tanzimat teşkili :

1856 İslâhat fermanı, umumî hatlarile, esaslı bir İslâhat va'di idi ve ileride yapılacak kanun ve nizamların dayanacağı yeni esas kaideleri ilândan ibaretti. Hatda bildirilen işleri icra mevkiine koyabilmek için, eyaletlerin heyeti umumiyesini idare eden kanunların bir çoğunu tecdit, tadil yahut yeniden tanzim etmek zarureti vardı.

Devlet umurunda nazım rolünü ifa eden Âli ve Fuat paşaların, bütün işleri üzerlerine almalarına imkân yoktu. Reşit paşa zamanında tesis edilmiş olan Meclisi ahkâmı adliyenin ifa ettiği vazifeler zaten çok mütenevvidi. İslâhat meselesi hakkındaki kanun ve nizamların hazırlanmasını bu meclise tevdiye esaslı bir fayda memul değildi. Bu işde daha faal bir rol oynayacak ve devletin muhtaç olduğu İslâhatın esasını kuracak olan daha hususî mahiyette bir meclise ihtiyaç vardı (1).

(1) Tertibi evvel düsturun üçüncü cildinde, islahat fermanının metnini müteakip, (Meclisi icraatın vezaifine dair kararname) başlığı altında (S. 9), umumî islâhata dair neşr ve ilân olunan fermanın hükümlerini her yerde peyderpey ve tamamen icra ettirmek için Babiâlide bir meclisi icraat teşkil olduğundan bahsedilmektedir. Bu karnameye göre, meclis, Sadrazamın riyaseti altında olmak üzere vüzera ve ricalden lüzumu kadar daimî âza ile bir başkâipten mürekkep olacak ve memuriyette bulunan nazırlar da tabii âzasından bulunacaktır. Fermanın icraatına dair nezaret ve vilâyetlerden gelecek yazılar, bu meclise tevdi edileceğinden, kendisi, sorulacak şeylere lâzimgelen cevapları verecek ve icraat hakkında tenbih, tavsiye ve izahatı havi olarak gönderilmesi lüzum eden sadaret emirleri de bu meclis tarafından yazdırılıp yerlerine gönderilecektir.

İcraat meclisinin daimî âzası her gün toplanarak işlerin siir'atle ve tamamen görülmesine dikkat edecekler ve icabına göre mühim müzakereler, daimî ve tabii âzanın da iştirakiyle Sadrazamın reisli-

.....1310.....

21 Safer 1271 H. - 13 Teşrinisani 1854 M. tarihli bir nizamname ile (1) «Meclisi âlii tanzimatı» adı altında bir meclis teşkil olundu (2) ve bu suretle Meclisi valâyı ahkâmı adliye iki kısma ayrılmış oldu. Ayrıca bir de aynı vazifelerle mükellef olmak üzere, Meclisi âlii umumî teşkil kılındı. 21 Safer 1271 H. - 13 Teşrinisani 1854 M. tarihinde, bu meclisin yapmakla mükellef olduğu vazifelere (3) ait olmak üzere ayrı bir nizamname daha neşrolundu. Nizamât, icrayı nizamât, faslı muhakemat fasıllarını ihtiva eden ve 17 maddeden ibaret buluna nMeclisi âlii tan- zimat nizamnamesine göre, meclis, devlet ümurunun is-

ğinde yapılacaktır. Daimî âza, icraatın vilâyetlerce bizzat teftişine de memurdur. Bu teftişlerden başka ayrıca mütemadi tahkikat ve teftişlere lüzum olduğundan ve bu işin daimî bir surette yapılması da icabettiğinden islâhat meclisi maiyyetine ayrıca ehil ve erbab zevattan bir teftiş heyeti dahi tayin kılınmıştır. Teftiş ve tahkiklere meclisçe devam olunacağı gibi taşralarca ferman ahkâmı hilâfına vuku- bulacak hareketlerde muntehâp âzanm Babîâlîye müracaatları da memnu olmayacaktır.

İcraat meclisinin bu karamamede yazılı vazifeleri için çabuklaştırılması için tecrübe ile ileride tevsi olunacaktır.

Meclis, bu işlerden başka sair icraat ve islâhatın müzakeresine ve neticesini arza da mezundur.

Karamamede bahsedilmekte olan meclisin teşkil edilmiş olup olmadığı, verilen vazifeleri yapabilir yapamadığı hakkında, tarihî vesaike istinaden, bugün için birşey söylemek imkânsızdır. Ne Takvimi vekayide ve ne de diğer müracaat ettiğimiz menabide bu nevi bir meclisten bahsedilmemiş olması bizi şüpheye düşürmekte ve meclisin teşkilinin, yalnız karamame üzerinde kaldığı zihabmm husulüne sebep olmaktadır. Yalnız meclisin, sonradan, meclisi âlii tan- zimata veyahut aşağıda bahsedeceğimiz meclisi âlii umumîye inkilâb etmiş olması da hatıra gelebilir.

(1)Nizamname metni, takvimi vekayiin aynı tarihli nüshala- rındadır.

(2) 1272 H – 1856 M. yılda ait olarak tanzim edilen salnameye göre, ilk meclisi âlii tanzimat Mehmet paşanın riyaseti altında, Rıfat, İsmail, Hıfzı, Sami, Etem paşalarla sudurdan Rüştü efendiden tereküp etmişti. Başkâtibi Şahap, ikinci kâtibi İbrahim, üçüncü kâtibi Celâl beylerdi.

(3) Takvimi vekayi, 14 cemaziülevvel 1271 H. (2 Şubat 1855 M) tarihli ve 519 sayılı nüsha.

lâhını ve memleket mamuriyetinin teksirini mucip olan her türlü usul ve nizamı yeniden müzakere ve mütalea etmekle mükellef bulunacaktı. Ayrıca mevcut olan kanun ve nizamnameler üzerinde de tetkikler yaparak, lüzum gördüklerini ilga, ibikası lâzım gelenlerini de noksanlarını ve Islâh etmek suretile yeniden tanzim ederek peyderpey arzeyecekti.

Meclis, heyeti vükelâ tarafından kendisine bildirilecek nizamatm islâhını ve icap ederse yeniden tanzimi mütaleasını bildirmekle beraber, kendiliğinden de tadil, tashih, ilga veya teccidine lüzum gördüğü nizamatı da tertip ve meclisi vükelâyâ takdime mezun olacaktır.

Mevcut olan bütün nizamatı, takım takım her bir nezaret, daire ve meclisten celbedecek, onlar üzerinde ica- beden tedkikleri yaptıktan sonra, noksanlarını ikmâl, hattâ ibarelerini dahi değiştirerek, okunması ve anlaşılması kolay bir şekle ifrağ edecek ve yekdiğerine muhalif olan birçok nizamları birleştirmek suretile yeni nizamnameler vücade getirecek ve onun mevkii icraya konmasını istizan edecektir.

Her nezaret ve daire, kendisine ait nizamat için lâyihalar tanzim etmek salâhiyetine malik olmakla beraber, bunlar önce Meclisi âlii tanzimatta tedkik olunacak ve onun tasvibine iktiran ettikten sonra, mevkii icraya vaz'ı istenecektir.

Her hangi erbabı vukuf ve malûmat kimselerle memurlar tarafından nizamata ve umuru nafiaya ait olarak tanzim olunacak lâyihalarda yine meclisi tanzimatta tetkik olunacaktır.

Meclis, her hangi bir lâyihanın müzakeresi sırasında, lüzum görürse, onu hazırlıyan dairenin memurlarını icabederse nazırını huzuruna celbederek izahat istiyebilecektir.

Meclisi tanzimatm tedkik ve kabul ettiği her türlü lâyihalar, meclisi vükelâyâ tevdi olunacak ve onun tasdikine iktirandan sonra padişahın tasvibine arz olunacaktır.

.....1312.....

Padişahın iradesi iktiran etmiyen hiç bir lâyiha mevkii icraya konamıyacaktır.

İsdar edilen hiç bir nizam ve kanunun hükmü, rastgele mer'iyetten kaldırılmıyacak, tadil ve tashihine lüzum görülen mesele ait kısımlar, tekrar meclisi tanzimatın tetkik ve meclisi vükelânın tasvibine arzedildikten sonra mevkii icraya vaz'ı, padişahın iradesine bırakılacaktır.

Meclisi tanzimat, nizamnamenin yalnız müzakere ve tanzimine memur olacak, onların infaz ve icraları vükelâya ve memurlara ait bulunacaktır. Yalnız, mevzu niza- matın cereyan suretinin tetkik ve tahkikinde Meclisi tanzi- matın selâhiyeti kâmileli bulunacaktır.

Meclis, nizamâtı ihlâl edici mahiyette bir hareket veya hali duyduğu zaman, mazbata ile işi ihtar edecek ve tekrar aynı hal vukubulursa, nizamın muhafazası yolunda, kanunî ahkâmın tayin ettiği şekilde sebep olanları hakkında takibatta bulunulmasını istiyecektir.

Meclisi tanzimatın, yaptığı bu nevi tahkikatı, her hangi bir sebeple gizlediği meydana çıkarsa, bütün heyet meclisi vükelâya celb olunarak, yaptığı bu hareketten dolayı mes'ul tutulacaktır.

Memuriyet vazifesini sui istimal eden veyahut mevzu nizamata aykırı harekette bulunan memurların muhakemeleri, nizamden tayin olunacak yerlerde rüyet edilecek fakat vükelâdan birisinin bu nevi bir hareketi vukuunda, muhakemesi Meclisi tanzimatta olacaktır. Yalnız vükelâ hakkında verilen karar, hey'eti vükelâda yeniden tetkik olunacak ve padişahın tasvip ve tasdikine iktiran etmedikçe yerine getirilmeyecektir. Muhakeme usulleri, vazolu- nan hususî nizamına tevfikân yapılabacaktır.

Yapılacak nizamâtın usulü tertibine dair olan nizamnamenin ihtiva ettikleri hükümlere göre, nezaretler ve sair memuriyetler tarafından yapılacak nizamname lâyihalarının, onu hazırlıyan nezaret veya dairenin nazir veya memuru tarafından lüzum müzekkeresi ve esbabı mücibe

lâyhâsile birlikte meclise tevdiî ve her maddenin ne gibi esbaba mebni vazolunduğu açıkça gösterilmesi icabetmek- tedir. Bu şekilde takdim olunan lâyhâlar, mevzu olan usulüne tevfiikan, Meclisi tanzimatta ve meclisi âliî vükelâda tedkik olunacak ve padişahın müsaadesine iktiran ettikten sonra, lüzum müzekkeresile esbabı mucibe lâyhâsı Meclisi tanzimatta kalacak, ve nizamnamelerin asılları, (resmî nüshaları) meclisin resmî mühürde mühürlendikten ve üzerine sahhî âli keşide olunduktan sonra, ceride nezaretine kaydolunacaktır. Ceride nezareti de bu resmî nüshanın altına «Yukarıda yazılı.....bend nizamın düsturulamel tutulmasına iradei seniye müteallik buyurul- duğu» ibaresini yazarak, memuru tarafından mühürle- necektir.

Yine aynı nizamnameye göre, bundan sonra yapılacak nizamnamelerin, mübhem ve türlü mânalara gelebilecek kelimelerle yazılması, vâzıh tâbir} kolay ve kısa ibareler kullanılması suretile tanzimi lâzım gelmektedir.

Şayet bir nizamnamenin bazı maddelerinin değiştirilmesine lüzum görülürse, değiştirilecek madde hakkında, ait olduğu daire veya nezaret, yine bir esbabı mucibe lâyhâsı hazırlıyacak ve bir müzekkere ile Meclisi tanzima- ta tevdi ederek, yukarıda bildiren esaslar dairesinde, tasdik ve icra mevkiine vaz'ı temin edilecektir (1).

Meclisi âliî umumî :

1271 H. - 1855 M. tarihinde Meclisi tanzimatın teşkili sırasında yine aynı maksatla Meclisi âliî umumî adı altında bir meclis daha teşkil edilmiştir. 15 Receb 1271 H. - (3 Nisan 1855 M.) tarihli olan ve Meclisi âliî umumînin sureti tereküp ve vezaifine dair olan bu nizamnameye göre de

(1) Bu nizamnamelerin yapıldığı esnada, ayrıca meclisi âliî tanzimatın dahilî usulü hakkında 31 maddeden ibaret 21 safer 1271 H. (13 teşrinisani 1855 M) tarihli bir nizamname daha tertip ve neşrolunmuştur. [Nizamname metni, aynı tarihlerdeki takvimi ve kayı nüshalarındadır].

.....1314

(1), bu meclis, sadrîâzâmın riyaseti altında, meclisi hâssa memur olan vükelâ ve memurlar ile Meclisi tanzimat ve meclisi ahkâmı adliye âzalarından ve Babîâlîde bulunan devlet ricalinden terekkün etmektedir. Ve yalnız tanzimat nizamname lâyhalarının müzakeresi için, icabettikçe toplanacaktır.

Nizamnamede, nizamnamelerin ne suretle tedkik edileceği, âzanın reylerini nasıl verecekleri, tashihlerin ne suretle yapılacağı, red veya kabulün ne şekilde olacağı ve saire gibi müzakere usulüne ait hususata büyük bir yer verilmiş bulunmaktadır.

Nizamnamenin ayrı bir maddesi, Meclisi âlii umumînin gerek aynen gerek tadilen kabul ettiği nizamnamelerin, yine lâyiha şeklinde olduğunu tasrih etmekte ve icra mevkiine konulabilmesi için, mutlak padişahın tasdikine iktiran etmesi lüzumunu işaret eylemektedir. Gerek Meclisi âlii tanzimatm ve gerek Meclisi âlii umumînin tedkikinden geçen nizamnameler^ padişahın tasvibine iktiran ettikten sonra, balâsı hattı hümayunla tevşih edilecek ve takımıle meclisi tanzimata gönderilerek, Meclisi âlii umumî mazbatası kaydettirildikten sonra arnedî odasına verilecek ve Meclisi tanzimatm dahilî ve nizamatı umumiye nizamnamelerinde bildirilen şekillerde neşr ve ilân olunabilecektir.

* * *

1856 İslâhat fermanında vaadedilen İslâhata ait nizamnameleri tedvin maksadile kurulmuş olduğu bu suretle görülen iki meclis, Meclisi âlii tanzimat ve Meclisi âlii umumî, az zaman içinde gerek mülkî ve gerek adli ve maarif sahalarında birçok yeni hareketlere yol açan nizamnameleri tedvine muvaffak oldu. Devlet, kendisine mühim vazifler tevdi etmiş olduğu Meclisi âlii tanzimata lâyiki şekilde ehemmiyet verdi. Meclis âzasının bir kısmı heyeti vükelâyâ dahil olan zevattan müteşekkil olmakla

(1) Nizamname metni, aynı tarihlerde intişar etmiş olan takvimi vekayi nüshalanndadır.

beraber, meclis reisi de bu heyet içinde yer almakta idi (1).

Teşrii bir kudreti haiz bulunan Meclisi Âlii tanzimatın faaliyet devresi, fazla uzun devam etmeyecek, yabancı tesirleri dolayısıyla (2), kuruluşundan yedi sene sonra lâğv

(1) Meclisi Âlii tanzimatın vazifesine devam ettiği senelerde neşredilmiş olan devlet salnamelerinin tetkikinden de anlaşılacağı üzere, memleketin ileri gelen zevatının bu mecliste mevki aldığını görmekteyiz. 1273 H - 1856/1857 M senesinde bu meclisin riyaseti Mustafa Reşit paşaya tevdi edilmiş, azası da, Eteni, Sami (Maarifi umumiye nazırı), Mehmet Ali, Hıfzı, Şevket, Ahmet Celâl paşalarla, sudurdan Rüştü ve vakanüvis Ahmet Cevdet (paşa) efendilerden tereküp etmiştir. 1271 H - 1857/1858 M senesinde ise, Reşit paşanın vefatını müteakip, reislik tekrar Mehmet paşaya verilmiş, Etem, Sami, Hıfzı, Şevket, Celâl paşalarla Rüştü ve Ahmet Cevdet efendiler yerlerinde ipka olunarak, Mehmet Ali paşanın yerine Mahmut Nedim paşa meclise alınmıştır.

1275 H - 1858/1859 M senesinde meclis, Mehmet Rüştü paşanın riyasetinde, Etem, İsmail, Mustafa, Şevket, Celâl paşalarla Rüştü, Saffet, Kemal ve Cevdet efendilerden mürekkepti.

1277 H - 1860/1861 M senesinde ise, riyasetin Âli paşaya tevdi olduğu, âzasının da Mustafa, Veliyyüddin, Celâl paşalarla sudurdan İlmî, Saffet, Rıza, Cevdet ve Kemal efendilerle Reşit paşanın oğlu paris sefiri Mehmet Cemil beyden ibaret bulunduğunu görmekteyiz.

(2) 1276/1277 H - 1860 M senesinde, Avrupa düveli muazzama- sını, Bosna - Hersek meselesini bahane ederek, Osmanlı devleti üzerinde yaptıkları ıslahat tazyikleri sırasında, İngiltere sefiri, umumî idarenin her şubesinde yapılmasında zauret gördüğü ıslahat hakkını- kmda, Babı Âliye bazı tavsiyelerde bulunmuştu: Meclisi valâyı ahkâmı adliye ve meclisi tanzimatın yerine ıslahatın tatbikine nezaret etmek vazifesile mükellef olmak üzere, hem istişarî bir reye, hem de icraî ve adlî bir kuvvete malik bir meclis teşkili lâzımdı. Bu meclis, en yüksek mevkiilerde bulunan memurlar arasından, beş sene için intihap olunmalı ve aralarında Hıristiyan da bulunmalı ve miktarı 12 kişi olmalı idi.

Meclis azasından bir kısmı, hükümetçe fevkalâde komiser sıfatile vilâyetlerde bulundurulmalı, gayet geniş salâhiyete malik olan bu azandan her biri muayyen bir sahaya nezaret etmeli idi. Mütebaki aza da İstanbulda oturmalı, şefaralardaki arkadaşları tarafından bildirilecek bütün işler hakkında mütalâa beyan etmeli, sefarethaneler de, şikâyet «ettikleri memurların muhakemelerini bu meclise havale etmeli idi.

.....1316.....

edilecek ve iki meclis, Meclisi valâyı ahkâmı adliye, Meclisi âlii tanzimat tekrar birleşerek, idare, tanzimat, adliye namile üç kısma ayrılacaktır (1).

İlk memurin kanunu ve memleketin İdarî cüzütamlara taksimi :

Buraya kadar muhtelif kısımlarda verilen izahattan da anlaşılacağı üzere, devlet, mülkî idarede yenilikler yaparken, memur meselesi ile de vakit vakit meşgul olmak lüzumunu duymuş[^] halkla olan münasebetlerinin iyi bir şekilde tanzimi, rüşvetle mücadele gibi meseleler üzerinde durmuş; müteaddit emirnameler ısdar, etrafa müfettişler izam, ceza kanunnamesi neşrolunmuş (2), bu suretle memurların keyfi muamelelerinin önüne geçilmeğe çalışıldı.

Yapılan bu işlerden memleket ve millet lehine ne gibi menfaatler temin edildiğini kat'î olarak kestirmek, tabia-

lis, lüzum görürse, tahkikat esnasında, sefaret tercümanlarını da kul-
lanabilmeli idi.

İngiliz sefirinin yaptığı bu teklif, babı âliyi telâşa düşürdü. Fakat neticede bir kısmının tatbikinden başka çare görülmedi.

(1) İleriki kısımlarda şûrayı devletin teşkilinden bahsolunurken, bu hususa yeniden temas edileceğinden, bu kısımda bu mesele hakkında fazla izahata lüzum görülmemiştir.

(2) 15 Cemaziyülâhîr 1271 H (5 Mart 1855 M) tarihinde neşredilmiş olan, men'î irtikâba dair olup, rüşvet, sirket, hediyeler, muhakeme usul ve mahalleri fasıllarını ihtiva eden ve 30 maddeden ibaret bulunan bu cezanemede gerek raşi ve gerek mürteşi ve mutavassıtlar hakkında ağır hükümler mevcuttu. Buna göre, Dersadette bulunan memurlar ile taşra valilerinden, defterdar ve malmüdürleri, kaymakamlar ve mecalisi kebire azasından rüşvet, sirket ve hediye meselelerinden dolayı töhmet altına girenlerin muhakemeleri, mutlaka İstanbulda meclisi valâyı ahkâmı adliyede; bunlardan gayri memurlarda nn taşralarda olan küçük memurlar, kaza müdürleri ve halktan irtikâpla ittiham edilenlerin mahkemeleri, her eyalet merkezinde bulunan meclisi kebirde rüyet olunacaktır. Buraların verecekleri kararlar, meclisi ahkâmı adliyede tetkik olunarak tasdik edilecek ve padişahın iradesine arzedilecektir. Meclisi valâ, kendisine ge'en mazbata ve evraktan töhmetin sübutunda müspet bir kanaate sâiiip olamazsa, müttehim İstanbula celbedilerek, bir defa da kendi huturunda muhakeme edilecektir.

tile mümkün olamamakla beraber (1) 1275 H. - 1858 M. senesinde, devletin bu işe yeniden el attığını, bilûmum memurlarının yapmakla mükellef buldukları vazifeleri tayin eden ve bir nevi memurin kanunu mahiyetinde olan bir talimatın kaleme alınarak memurlara tezvi edildiğini görmekteyiz (2).

Bu gibi meselelerden dolayı vükelâdan birisi hakkında yapılacak muhakeme ve istintak yalnız meclisi âlii tanzimatta yapılacak ve burada tanzim edilecek mazbata da meclisi vükelâda tetkik olunarak Padişaha takdim edilecektir. [Bakınız: Takvimi vekayi, 14 Cemaziyül- evvel 1271 H (Şubat 1855 M) tarihli ve 519 sayılı nüsha].

(1) Mevcut malûmat, mülkî idarede varılmak istenilen maksadın esaslı surette tahakkukuna imkân bulunamamış olduğunu göstermektedir. Takvimi vekayiın 7 Safer 1275 H (17 Eylül 1858 M) tarihli ve 564 sayılı nüshasında görülen bir fıkra bunu teyid eder mahi-yettedir.

«Eyalatı memaliki mahrisei şahanenin hüsnü idareleriyle sunufu teb'ai hazreti mülûkânenin istihsali refah ve emniyetini ve istikmali rahat ve mamuriyeti vülâtu izamın vazifei memuriyet ve farizeî zimmetleri olduğu halde bir vakittenberu bazı eyaletlerin idaresinde maksud runuma olamamış ve bu defa ıslâhı umuru mülkiye ve iraha ve temini kulubi sunufu teb'a hakkında teşebbüsâtı müessireye ibtidar olunması emri padişahi iktizasından bulunmuştur. Bazı idarelere halî na hoşnudi meşhud olan vülâtn tebeddülü dahi lâzımgeldiğinden..»

(2) Takvimi vekayi, sayı 567 - 574.

Bu sırada bilûmum devlet memurları hakkında da ayrıca bir emirname neşredildiğini görüyoruz. Devletin memur meselesinde aldığı tavır ve vaziyeti açıkça göstermesi itibarile şayanı dikkat olan bu ilân aynen şudur:

«... Bütün tebanın husuli servet ve tamamii refahü rahatı padişah nazarında matlûp olduğundan memurların rütbe ve memuriyet icabı olarak kendilerini bazı ihtişamat ve beyhude tekellüfa- tın icrasına mecbur zannetmeleri bazıları da yeKdiğerine bakarak o makule tekellûf ve ihtişamda derecei itidal ve luzumu tecavüz eylemeleri cihetiyle bunlardan dolayı birçok lüzumsuz masraflar vukua gelmekte ve ekser hademe ve memurin maddeten sıkıntı çekmektedirler. Bundan sonra mücevher takmaî çubuklar kullanılmaması ve memuriyet mahallerinde ziyaretçilere ve erbabı masaliha çubuk, kahve, şerbet ikram edilmemesi ve rütbei balâ ashabiufe daha yukarı rütbede olanların kemafissabık ikişer beygirli arabaya binmeleri fakat yanlarında müteaddit hayvanlı itba taşımamaları nihayet beygirli iki

«Vali, mutasarrıf ve kaymakamların vazifelerini şamil talimat» adını taşıyan bu yeni talimat, bir mukaddeme ile, memurların umumî vazifelerini ayrıca vali, mutasarrıf, kaymakam ve kaza müdürlerinin yapmakla mükellef oldukları işleri ihtiva etmektedir. Mukaddemesinde en şayanı dikkat olan cihet memleketin idari cüzütamların tesbit etmesi ve köyleri de ilk defa olarak bu cüzü tamlar arasına ithâl eylesidir. Buna göre, memleket, eyalet, liva, kaza ve karyelere tahsis edilmekte, eyaletlerin idaresi valilere, livalar, kaymakamlara, kazalar da müdürlere tevdi olunmaktadır. Eyaletler, müteaddit livalardan; livalar, müteaddit kazalardan; kazalar da müteaddit karyelerden mürekkep bir daire olarak kabul edilmekte ve her hangi bir dairenin büyüüp küçülmesi, mutlaka padişahın emri fermanına mamut bulunmaktadır (1).

13 Safer 1275 H. (22 Eylül 1858 M.) tarihini taşıyan bu talimata göre, memurların umumî vazifeleri şunlar olarak gösterilmektedir (2).

«Büyük, küçük bütün devlet memurları, diğer efradı nas gibi, kanun ve nizamlara mutavaat ve padişahın arzusuna göre harekete memur olduklarından başka, icrasına memur oldukları devletin kanun, nizam, emir ve tenbih- lerini infaza sür'at ve sadakatle gayret ve devlet ve memleketin menfaatlerine uygun mülkî, malî ve saireye dair işleri, mazarratı görülen ve melhuz olan cihetleri doğru olarak vaktü zamanında ihbar ve inha ile mükellef-

adam taşımaları, rütbei balâdan aşağıda bulunan memurların üç çifte kayığa ve arabaya binmeyüp iki çifte kayığa binmeleri ve mezkûr raddelerde bulunan memurların haremli de bir oeygirli arabaya bi- nüp ve harem arabaları pek ziyet ve ihtışamlı olmayup haddi itidalde ve israf mertebesine varmayacak surette olması hususları beynel- vükelâ kararlaştırılmış ve iradei seniye sadır olmakla ilân olunur» «Takvimi vekayi 15 Rebiülahir 1275 122 Teşrinisani 1858 M) tarihli ve 565 sayılı nüsha.»

(1) Köylerin ilk defa idari cüzütam olarak ele alınmasını ancak bu talimatta görmekteyiz.

(2) Bu talimatın tam metni, ilk tertip düsturlarda dahi mevcut değildir.

tirler. Memurlukta elzem olan şey, doğruluktur. Yalan, iftira, hile ile şahsî menfaat peşinde koşmak, umumun menfaatini, şahsî menfaate feda etmek, memuriyet san'atına ve insanlık şiarına yakışmaz. Memurlar, buldukları yerlerde memuriyet şereflerini muhafaza edecekler, iş sahiplerine kötü muamelede bulunmayacaklar, mutedil ve munsıfane hareket, her sınıf teba hakkında hüsnü muamele ederek, halkın hükümetten gayri memnunluk göstermesine sebebiyet vermiyeceklerdir. Memurlar nazarında, her sınıf halk, müsavi muameleyle tâbi tutulacak, bir tarafa temayül ve diğer tarafın rekabetini tevhit etmekten çekinilecektir. Memurlar, halkın can, ırz ve malına sui kast etmiyecekler, ettirmeyecekler, zulüm ve tehditten, her türlü zarar ve hasardan vikaye edilmelerine ihtimam gösterecekler ve cezaya müstahak olanlar, usulü dairesinde terbiye ve tecziye olunacaklardır. Hak sahiplerinin, matlûbatını alıvermek, bir kimsenin hukukunu zıyaa uğratmamak, memurların itina edecekleri vazifelerdir. Bütün memurlar, bu cihetlerden müştereken mes'ul oldukları gibi, her biri de şu hususî vazifelerinden dolayı mes'ul olacaklardır:

Valilerin vazifeleri:

Vali, eyalette vuku bulacak her türlü işin mercii ve nazırıdır. Kendisi, devlet tarafından hususî vekil ve muhatap olduğundan, eyaletin, iyi ve kötü her işinden şahsen mes'uldür.

İcra kuvveti, her eyalette valiye tevdi edilmiştir. Bu sebeple, bütün kanun, nizam, emir ve tenbihlerin icrası valilerin vazifesidir.

Mahkeme ve meclislerin hakkaniyet dairesinde iş görmelerine, kaymakam, müdür ve sair icra memurlarının, memuriyet vazifelerini tamamilen ifa etmelerine, kimsenin mağdur olmamasına, işkence, eza ve cefa görmemesine, her sınıf teba hakkında müsavi muamele yapılmasına nezaret etmek, valinin esas vazifeleri arasındadır. Bu sebeple eyalet dahilinde vukubulacak zulüm, gadir ve hasardan evvelâ bizzat o vilâyetin valisi mes'uldür.

.....1320.....

Ehali tarafından kendisine verilecek arzuhalleri, vali, lâzımgelen yerlere havale edecek ve badelmuhakeme verilecek hükmün icrası da kendisine ait bulunacaktır.

Şahsî ve beledî emniyet, yolların emniyeti cihetlerine nezaret valilere mevdudur. Bu sebeple bir eyalete hariçten gelip gidenlerin ve eyalet içinde mevcut olan şüpheli kimselerin, kaymakamlar ve müdürler vasıtasile, devamlı surette ahvalini tedkik, mürur ve ubur nizamına dikkat ve ihtimam ile eyalet dahilinde bulunan her sınıf halkın huzur ve emniyetini tahtı temine almak, valilerin memuriyet vazifeleri icabıdır.

Gerek şahsî hukuk ve miri emvalin tahsili için ve gerek lüzumuna mebni ihtar maksadile gönderilen zaptiye ve mübaşirlerin, ehaliden parasız yem ve yiyecek almamalarına ve mutat olan resimden fazla olarak kimseden bir şey talep etmemelerine valiler dikkat ve itina edecekler, ettireceklerdir.

Eyalet dahilinde haydut ve eşkiyaların gezmelerine mâni olmak için her türlü tedbiri almak ve lüzum edenleri zaptiye nezareti altında bulundurmamak valilerin vazifelerindedir.

Devlet varidatının mikdarı, her zaman valiler tarafından araştırılarak bir kıt'a defteri yanlarında bulunacak ve bunların vakit ve zamanile tahsili ile ciddi surette meşgul olunacaktır. Kaymakamlar ve müdürlerin zimmetlerine para geçirmemeleri, meclis âzalarının vergi, aşar ve rüsumat bedellerinden borcu olup da gizlememeleri veya ehali üzerinde bakaya olarak göstermeleri hususlarına ve maiyeti memurlarının maaş ve masraflar hakkında usul ve nizama muhalif hareket etmemelerine valiler azamî gayret göstereceklerdir.

Ehali üzerine mukarrer olan vergiden fazlasının tarh ve tevzi olunmamasına, miri emvali teleften vikayeye, defterdarın vazifesini ifada yardımı, mültezimlerin halkı iz'- açlarma müsamaha göstermemeye valiler itina edeceklerdir.

Her eyalet dairesinde bulunan, defterdar, kaymakam, müdürler ve sair memurlar valinin maiyeti memurlarıdır. Kendisi, hepsinin mercii ve âmiridir. Eyalet dahilinde bulunan bilûmum mülkî ve malî vesair memurların harekâtına vali nezaret eder. Bu memurların kusur ve hatalarını tenbili ve ihtar ile islâh, kabil olmıyanları şu şekiller dairesinde tecziyeye vali salâhiyettardır :

Mülkiye, maliye ve zabıta memurlarından memuriyet vazifelerde telifi kabil olmıyan hareketlerde bulunanlar vali, vazifesinden çıkaracak, yerlerine vekil tayin ederek, muhakemelerine başlatacak ve keyfiyetten merkezi haberdar edecektir. Memurların azil ve tebdilleri, sırf umumî, hususî vazifelerine aykırı harekette bulunmaları hasebile yapılacağından, adam kayırmak veya bir garaz beslemek suretile azil ve tebdil hevesine düşmek, vali için mes'uliyeti mucip olacaktır. Valilerin maiyeti memurları da, icabederse, vali hakkında merkeze şikâyette bulunabileceklerdir.

Kaza müdürlerinden, ehliyetsizlikleri ve sui halleri görülenlerin yerlerine, iktidar ve haysiyet erbabından olmak ve mes'uliyeti kendi üzerinde kalmak üzere, valiler, mahallince istedikleri kimseyi tayin edebilecekler ve keyfiyeti Babîâliye bildireceklerdir. Mahallinde emniyet edilir bir kimse bulunmadığı takdirde, müdür tayinini merkeze yazacaklardır. Valiler tarafından tayin edilen kaza müdürleri, her hangi bir ihtilâs yaparlar ve ihtilâs edilen paranın da kendilerinden tahsili kabil olmazsa, bunun ödenmesi valilere tahmil olunacaktır.

Her hangi bir taraftan müdürlük için tevsiye verilmesi memnudur. Yalnız sadaret makamından kaza müdürlüğünde veyahut âmirliğinde istihdam olunmak üzere emirname verilecek ve bundan böyle taşra memurlarına vükelâ ve sair taraflardan adam tavsiye olunmayacaktır. Binaenaleyh sadaret makamından gayri nereden gelirse gelsin, tavsiyeye ehemmiyet verilmeyecektir.

Zaptiye askerleri bilhassa valilerin nezaretleri altındadır. Memleketin asayiş ve emniyeti de bizzat valinin

.....1322.....

mes'uliyeti altındadır. Bu yüzden bu askerlerin hüsnühal sahibi olmalarına kendilerine tevdi edilmiş olan vazifeleri lâ-yikile ifa etmelerine valiler her an nezaret vazifesiyle mükelleftirler. Bunların sergerde, bölükbaşı ve zabitanmın işe yaramazlarını azil ve yerlerine ehil ve erbab kimseleri tayin, uygunsuz neferlerin tebdil ve tenkihine valiler memurdur. Ayrıca zaptiye neferlerini^ her kimin yanında olursa olsun, uşak gibi kullanılması, aslı vazifelerinden ayrılıp şunun bunun hane, bağ ve bahçesinde, sair umur ve hususlarda kullanılması, ve zaptiye hizmetinde kullanılmıyan kimselerin zaptiye defterlerine yazılarak maaş almaları sureti kafiye memnudur. Valiler, bu cihetlerden de mes'uldürler.

Valiler, mülkî işleri Babıâliye yazacakları gibi, şer'î askerî, bahrî, haricî, malî işleri, vakıf ve zaptiye umurunu ve diğer işleri mensup oldukları makamlara yazabileceklerdir.

Bütün bu işlerden başka, bir eyalet dahilinde imara salih boş arazi bulunduğu takdirde bu gibi yerleri civarda bulunan köyler ehalisine vererek ekip biçirmek, köylerden kasabalara gelecek yolları mümkün mertebe tesviye ettirmek, halkın uzaktan dolaşmasını icabettiren dere, nehir gibi mania bulunan yerlerde köprüler inşasile mesafeleri kısaltmak ve nehirlerle eşya nakleylemek gibi ziraî ve ticarî hayatın genişlemesini, devlet varidatının çoğalmasını icap ettiren işleri daima teftiş ve taharri etmek de valilerin esaslı vazifeleri arasındadır.

Mutasarrıfların vazifeleri :

Mütasarırlık ile idare olunan sancaklar, bir eyalete bağlı olmamaları dolayısıyla idaresine memur olan mutasarırlar tarafından, tıpkı eyaletler şeklinde idare olunacak ve mutasarırlar da livaların idarelerinde valilerin taşıdıkları mesuliyetleri üzerlerine alacaklardır.

Kaymakamların vazifeleri :

Sancak kaymakamları, idaresine memur oldukları.

liva dahilinde, kanunlar, nizamlar, emirler ve tenbihleri icraya memurdurlar. Sancakları dahilinde bulunan memurlar üzerinde de nüfuzları caridir. Yalnız kendileri, valilerin maiyetlerinde olduklarından, onlardan aldıkları emirleri infaz edecekler ve her türlü işlerde onları merci tanyacaklardır.

Sancak dahilinde bulunan mahkeme ve meclislerin, kaza müdürlerde diğer memurların vazifelerini hakkaniyet üzere görmelerine nezaret edecekler, davaların sür'atle görülmesini, hak ve iş sahiplerinin şurada burada dolaşmalarını temin edecekler, her sınıf teb'aya müsavi muamelede bulunacaklardır. Liva merkezinde görülmesi lüzum eden davaları, derhal merkeze nakledecekler, kanunlara aykırı harekette bulunan memurları valiye bildireceklerdir. Valilerin eyalete nisbetle memuriyet vazifeleri olan zabıta işleri, her kaymakamın, idaresine memur olduğu sancağa nisbetle, memuriyet vazifeleridir.

Kaymakamlar, sancakları dahilinde bulunan bütün memurların hal ve hareketlerini daima teftiş ederek valilere bildirecekler ve. nizamen livaya merkezinde muhakemesi icabedenlerin muhakemelerini yaptırarak mazbatalarını valiye göndereceklerdir.

Gerek doğrudan doğruya hâzineye gönderilecek ve gerek havale suretile tesviye olunacak emvalin vaktü zaman ile irsal ve teslimine dikkat edecekler, miri emvalin vaktü zamanile tahsiline mültezimlerin ellerinde bulunan fermanların tamamile icrasına memur olacaklar, hiç kimse hakkında zulüm ve taadditte bulunmayacaklardır.

Kaymakamlar mülkiye ve zabıta işlerini valiye bildirmeğe mecburdurlar. Yalnız gerek nakden ve gerek havale suretile yapılacak irsalât ve teslimatları, Maliye ve Evkaf nezaretleri ile muhaberelei vukubulduğu zaman, bunları valiye de bildireceklerdir.

Dersaadete, eyalet merkezinden daha yakın olan livalarda, mühim ve müstacel bir iş zuhuru takdirinde, yani devletçe bilinmesi elzem bir işte, kaymakam işi doğrudan

.....1324.....

doğruya Babıâliye bildirecek ve ayrıca valiyiyi de bu vaziyetten haberdar edecektir.

Kaymakamlar, sancaklarının imar, asayiş işlerini, ihtiyaçlarını daima teftiş ederek valiye bildireceklerdir.

Kaza müdürlerinin vazifeleri :

Kazanın, her türlü mülkiye, maliye, zabtiye işleri müdüre tevdi olunmuştur. Kaza müdürlerinin esas vazifeleri, kazaları dahilinde, zabtu rabtm, emniyet ve asayişin temini, kazada rüyet olunacak dava ve nizalarm, usulü dairesinde mecliste şeran veya kanunen hal ve faslı, miri emvalin vaktü zamanında tahsili, hâzineye irsali ve her sınıf teb'a hakkında müsavi muamele icrası, haksız yere kimsenin takdir ve tekdir edilmemesi gibi hususlardır. Merkezi livadan bizzat idare olunan livalar dahilindeki kaza müdürleri, valinin, mülhak livalar dahilindeki kaza müdürleri de, mensup oldukları sancak kaymakamlıklarının nezaretleri altında bulduklarından, mensup oldukları sancak vali veya kaymakamı haklarında daima itaatkâr bulunacaklar ve memur oldukları kazalarda, devletin kanun, nizam, emir ve tenbihlerini icra ve vali veya kaymakamdan alacakları emirleri infaz edeceklerdir.

Usulen kaza merkezinde görülecek davaları hakkaniyet üzere gördürecekler, kimsenin zulüm ve gadra maruz kalmamasına itina edecekler, liva veya eyalet merkezine ait olan cünha ve cinayet davalarında, mücrimleri, mahallî tahkikat ve istintaknamesile birlikte, vakit geçirmeden, zabıta refakatinde livaya göndereceklerdir.

Kaza müdürleri memur oldukları kazanın kasaba, köy, kır ve sair yerlerinde zabtû raptı, halkın bilâ istisna isti- rahatını ve can ve mal, ırz ve namuslarının mahfuziyetini temine mecburdurlar. Kazaya gelip gidenlerin ahvallerinin tedkiki, müruru ubur nizamının lâyıki ile temini, zaptiye neferlerinin kimseden parasız yem ve yiyecek almamaları hususu kaza müdürlerine mevdudur.

Maiyetlerinde bulunan zaptiye, zabitan ve neferlerinin

iş e yarar kimselerden olmasına dikkat edecek ve iş e yaramazları usulü veçhile tebdil ettireceklerdir. Kaza dahilinde hırsızlık, yol kesicilik vak'alarının zuhuru halinde, kaza müdürleri vakit kaybetmeden vak'a yerlerine zabita memuru gönderecek ve lüzum görürse takibata bizzat iştirak edeceklerdir.

Mirî emvalin teleften vikayesi, tahsilatın teehhüre uę. ramaması, kaza müdürlerinin esaslı vazifeleri arasındadır.

Sandık eminleri miri emvali zabtü tesellüm ettikçe kaza müdürlerine bildirecekler, onlar da sandıkta biriken paraları vakit ve zamanile liva merkezine göndereceklerdir.

Kaza müdürleri, ziraat ve ticaretin ilerilemesi, kazanın imar ve terakkisi yolunda mahallince mümkün olan tedbirleri alacaklar ve icabını yapacaklar vali ve kaymakamların yardımına muhtaç oldukları hususları, onlara yazacaklardır.

Müdürler, liva merkezine bildirilmesi icap eden meseleleri, bermutat kaza meclislerinde tedkik ve müzakere ederek mazbata ile inha edecekler ve lüzum gördükleri zamanlarda, bazı işleri de, meclisin itedkikine arsetmeden doğrudan kendi yazılarıyla livaya arzedeceklerdir.

Mülkiye mektebinin kurulması :

Abdülmejid devrine kadar, mülkî idareye intisap edecek kimseler için, muayyen bir tahsil şartı mevcut değildi. Gerçe imparatorluğın ilk devirlerinde, devlet hizmetine girme şekilleri, muayyen usullere tâbi idise de, bunun tahsil vaziyeti ile hiç bir alâkası yoktu. Geçen devirlerde, zamanının tahsil şartlarına uyarak, devlet hizmetinde büyük mevkiler almış birçok kıymetli devlet ricaline tesadüf ettiğimiz gibi, hiç okuma yazma bilmiyen, tamamen ümmî olan pek çok sadırâzam ve vezirler mevcuttu. İlk zamanlarda kalem zabıtlıklarına intisap edeceklerde aranılan tek vasıft sadece, basit bir okuma ve yazmadan ibaretti.

Devlet idaresinde vazife alacak kimseler, muayyen olan dairelerin kalemlerine intisap ve oralarda muayyen

bir meratib silsilesine tâbi olarak terfi ve terakki ederlerdi.

Daha tanzimat devrin ekadar devlet mansuplarına, âmedî odasile defterdar mektubî kalemleri mahreç vazifesi görürdü. Tanzimat devrinde meydanda bulunan ricalin çoğu dahi bu iki kalemden çıkmışlardı.

Mahmud II devrinde, Rüştiye mekteplerinin açılmasından sonra, artık daire kalemlerine alınacak kimselerin bu mekteplerden mezun olmaları şartı konulmuştu. Bu usulün vaz'ından evvel kalemlere alınmış olan kimselerin de tahsilden mahrum olmamaları düşünülerek, kendilerine lâzım gelen kültürü vermek üzere, İstanbulda Sultanahmet camii civarında bir (Maarifi adliye) mektebi açılmıştı (1).

Devlet hizmetine gireceklerin Rüşdiye mezunu olmalarına dair olan kayıt, Âli ve Fuat paşaların iş başına geçtikleri zamana kadar devam etti. Kaymakamlık ve müdürlük gibi vazifelerle mülkî idarede istihdam olunacak kimseler için bu tahsil şartının kâfi gelmiyeceği düşünülürdü; bu memuriyetlere mahreç olmak üzere bir **Mektebi mülkiye** teşkiline karar verildi.

18 cemaziyülevvel 1275 H. (25 Kânunuevvel 1858 M.) tarihli ve 567 numaralı takvimi vakayide intişar etmiş olan bir fıkradan anlaşıldığına göre, Meclisi âlii tanzimat, bu hususta bir nizamname kaleme aldı. Bu nizamnameye göre, mektebin ilk talebesini, devlet kalemlerinde bulunan ehliyetli memurlar teşkil edecek ve bunların da mukadderatı ulûmu görmüş müstaitleri tercih olunacak, onlar da imtihana tâbi tutulacaktı. Mektebe alınanlara, tarih, coğrafya, hesap, ekonomi politik, nizamata cedide ve muahedeler okutulacak ve bu mektebi muvaffakiyetle bitirenle kaymakamlık ve müdürlük gibi taşra memuriyetlerince- tayin olunacaktı. Bu tarihten sonra da bu vazifelere, açıktan kaymakam ve müdür tayin olunmıyacaktı (2).

(1) Lûtfi tarihi, C. 6, S. 69.

(2) Mülkî idare teşkilâtının genişliği ve mektebe alınacak talebe miktarının azlığı göz önünde bulundurulacak olursa, bu kararın ne

Yine takvimi vekayiini aynı fıkrasından da anlaşıldığına göre, teşkil olunacak bu mektep için İstanbulda bir yor tanzim ve tesviye olunmuş, okunacak dersler için de lüzum eden hocalar dahi intihap ve tayin olunmuş ve nizamnameye göre, aynı sene için alınması icabeden talebelerin hazırlanması, ayrıca mektebin teşkili ve derslerin okutulma şekli ve mektebin dahili idaresi hakkında lâzım gelen usu-

derece tatbik kabiliyetine malik olacağı kendiliğinden meydana çıkar. Netekirn meclisi valâmn, Takvimi vekayiini 15 Saier 1279 H (12 Ağustos 1862 M) tarihli ve 656 numaralı nüshasında bir senelik mesaî bilânçosu mahiyetinde olarak neşredilmiş olan raporunda da bu husus sarahaten zikredilmiştir:

«Mesalihi mülkiyenin mihverî lâyikinde dair ve cari olabilmesi, alât ve vesaiti icraat olan memurinin ehil ve erbap zevattan bulunmasına menut ve alelhusus teksiri varidatı hazine ve tevkiri esbabı servetü yesarı teb'a hakkında peyderpey mevkii icraya konulan mevad- dı nafianm müsmir ve müessir olabilmesi ehil ve erbap memurların intihabiyle meşrut olup birinci derecede eyadii icraatı hükümet olan kaza müdürleriyle elviye kaymakamlarının intihabı dahi bu dairenin vezaifi dahilinde olmasıyla senei maziye muharreminde sadır olan irade mucibince intihabı memurin emrinde yeni bir usul ile bu madde! mühimmeye itina ve açılmış olan kaymakamlıklara tecrübe olunmuş ve ehliyeti bilinmiş bendegânın intihapları icra olunmuş ve mektebi mülkiyeden ba şahadetname çıkmış olan efendilerden on sekizi derecei kabiliyetlerine göre ötedenberi müdürlüklerde bulunarak hidematı mülkiyede ameliyat ile kesbi meleke etmiş zatların intihap ve tayinine lüzum görüldüğüne mebni müdürlük için hariçten intihabı lâzımgelenlerin dairei mülkiyede mahsusun teşkil olunan komisyon marifetiyle derecei ehliyetleri tahkik ve ahvali hazır ve sabıkaları tetkik ve sınıf sınıf temyiz ve tefrik ile muntazam defterler tutularak ileride vukuatı yürütülmek ve cümlesinin halû mişvarına malûmat hasıl edilmek üzere esamî ve ahval ve vasıfları başka başka sebtü defter olunmakta ve her biri sınıfı derecesinde açılan kaza müdürlüklerine intihap kılınmakta bulunmuştur.»

Ayrıca kaza müdürlerinin resmî günlerde üniforma iksa etmeleri hakkında 11 Ramazan 1278 H (12 Mart 1861. M) tarihli bir fikrai nizamiye (Tertibi evvel düstur, C. 1, S. 721.) den de bu müdürlüklere yalnız mektebi mülkiyede tahsil etmiş olan talebelerden değil, aynı zamanda «hariçten tecrübesi sebkat etmiş olanların da kaza müdürlüklerini tayin» olundukları istidlal olunmaktadır.

.....1328.....

lün dahi hemen vaz'ı, Abdülmecid tarafından icap ed enlere emredilmişti.

1276 H. - 1860 M. mülkî teşkilâtı:

Devlet salnamelerinin tetkikinde, 1271 H. - 1854/55 M. senesinde yapılmış olan mülkî teşkilâtın, ufak tefek farklarla, 1276 H. - 1859 - 1860 M. senesine kadar devam ettiğini ve bu sene içinde, meclisi valâyi ahkâmı adliyece ittihaz edilen karara tevfikân, «Umuru mülkiye ve mâliyenin derdest bulunan İslahat cümlesinden olmak üzere, ehemmiyeti olmıyan ve mevki ve idarece mazbutiyeti ve idaresi kabil olan bazı eyalet valiliklerinin mutasarrıflığa itahvil edildiğini (1)» ve bu arada bazı livaların da bağılıklarının değiştirilmiş olduğunu görmekteyiz.

Buna göre, Edirne, Silistre, Vodin, Niş, Üsküp, Bosna Rumeli, Yanya, Selânik, Girit, Aydın, Karaman, Trabzon, Erzurum, Kürdistan, Halep, Sayda, Şam, Bağdat Mısır, Habeş, Trablusgarp ve Tunus eyaletleri, valilik olarak bırakılmakta; Cezayiri Bahrisefid, Hüdavendigâr, Adara, Ankara, Kastamonu, Sivas, Van, Harput, Cebeli Lübnan, Şehri Zor ve Yemen, mutasarrıflığa indirilmekte; Buğdan, Eflâk ve Sırp eyaletleri eskisi gibi voyvodalık; Belgrad muhafızlık, Mekke, şerafetle; Haremi nebevi şeyhülha- remlikle idare olunmaktadır (2).

(1) Takvimi vekayi, 15 Cemaziyevvel 1276 H (10 Kânunuevvel 1859 M) tarihli ve 576 numaralı nüsha.

(2) Aynı sene içinde, eyalet ve livaların muhasebe işlerine memur bulunan, defterdarlık, malmüdürlüğü teşkilâtı üzerinde de bazı tadilat yapılmıştır. 10 Şevval 1276 H (1 Mayıs 1860 M) tarihli ve 587 sayılı takvimi vekayide bu hususa dair şu fıkra mevcuttur:

«İttihaz olunan usulü tasarruf iye ve islâhat cümlesinden olarak mevki ve idarece mazbutiyeti olan bazı eyaletler valiliklerinin mutasarrıflığa tahvili icra olunduğu misillü bilcümle eyalât ve elviye umuru hisabiyesine memur bulunan defterdar tutunanların umuru mülkiyece malûmatları bulunsa bile muamelâtı rakkamıyeye vukufları olmayup umuru maliye mal başkâtiplikleri elinde kalup istenilen hüsnü idare görülemediği ve memurinin taşd-

Bu teşkilât 1281 H. - 1864 M. ilk vilâyet teşkilâtına kadar devam etmiş bulunmaktadır.

Memleketin vilâyet teşkilâtına tekaddüm eden zamanlardaki mülkî teşkilâtı hakkında daha esaslı bir fikir edinebilmek için, 1278 H. _ 1861 - 1862 M. senesinde mevcut olan eyalet teşkilâtını, bunlara bağlı olan livaları, salnamelerden alarak buraya dercetmek faydalı olacaktır. 1278 H. (1861 - 1862 M.) senesi salnamesine göre, memleket dahilinde mevcut olan eyalet ve onlara bağlı olan livalar şunlardır :

Edirne eyaleti: Kazayı Erbaa (Merkezi Terkos), Silivri,

düdü cihetiyle hazinesi celile ziyade maaşlar itasına mecbur bulunduğu ve muhassas maaşları dahi neski vahid üzere olmayarak muhtelif miktarda idüğü anlaşılıp hem aranılan hüsnü idare ve tasarruf kazivyesi hasıl olmak ve hem de umuru maliye memurları bir sureti muntazama ve maaşları buldukları mevkilerin cesamet ve icabatına göre derecatı mutedilede bulunmak üzere hemen islahatının icrası lâzımeden olduğuna ve her eyalet ve sancakta muktedir ve umuru hesabiyeye malûmatlı bir malmemuru bulunduğu halde Elhaletü hazihi mevcut olan mal başkâtiplerinin istihdamına hacet kalmayıp maiyyet kâtipleriyle idarei maslahat kabil olacağından işbu mal memurlarına badema defterdar ve malmüdüdü denilmeyüp buldukları eyalet ve elviyenin muhasebecileri ünvanı verilmesi münasip görüldüğünden bu mütalâaya göre memurini mumaileyhimin üç sınıf itibariyle ehemmiyet ve cesameti müsellemler olan Bağdat, Cidde, Şam Sayda ve Bosna eyaletlerinde bulunacakların sınıfı evvel ve defterdar bulunan sair eyaletler memurlarının sınıfı sani ve malmüdüdü olan sancakların dahi sınıfı salis ad ve itibar olunması ve maaşlarının dahi ana göre tertip kılınarak bu hale tevfikân mahallerinde ibkası lâzım-gelen ve tebdili icabedenlerin bir kıt'a defteri yapılması irade olunarak ona göre tayinler yapıldı.»

Eyalet ve sancak merkezlerinde bu tarihlerde mevcut memurlar hakkında bir fikir vermek maksadiyle, 1277 H - 1861 M tarihinde bir mutasarrıflık merkezi olan Kastamonideki mevcut memurlukları, Takvimi vekayide görülen bir kayde nazaran, buraya ilâve etmek faydalı olacaktır: Mutasarrıf, malmemuru, evkaf müdüdü, ceridei nüfus nazın, ziraat müdüdü, kethüda ve divanı kâtib, tahrirat başkâtibi, tahrirat kâtib muavini.

.....1330.....

Tekfurdağı (1), Gelibolu, Zağraiatik, Filibe (mutasarrıf idaresinde), İslimye.

Silistire eyaleti (Merkezi Ru-şçuk): Silistire, Varna, Şumnu, Tulça (mutasarrıf idaresinde) Mecidiye, Siinne, Köstence, Hezargrad (Razgrad).

Buğdan: Voyvodalık.

Eflak: Voyvodalık.

Vidin: Tırnova, Lofca, Berkol'ca, Sofya (mutasarrıflıkla idare ediliyor) Samokov, Köstendil, Pirizrin.

Sırp: Voyvodalık.

Belgrad : Muhafızlık.

Bosna (Merkezi Saray):

İzvorınik, Benaluka, Travnik, Behke, Yenipazar, Hersek (Merkezi Mostar), Tirebin, Taşlıca.

Rumeli (Merkezi Manastır): İşkodra (mutasarrıflıkla idare ediliyor), Ohri, Kesriye.

Yanya: Berat, Ergiri, Narta, Tırhala (Merkezi Yenişehir).

Selanik: Golos, Aynaros, Drama, Serez.

Girid (Merkezi Hanya): Kandiye, Resmu.

Cezayiri Bahrisefid (Merkezi Rados): Bozcaada, Linini, Midilli, Sakız, İstanköy, Sisam, Kıbrıs (Mutasarrıflıkla idare edilmektedir).

Hüdavendigâr (Merkezi Bursa): Kocaeli, Biga (Merkezi Kaleisultanıye «Çanakkale») (mutasarrıflıkla idare edilmektedir), Karesi (mutasarrıflıkla idare edilmektedir), Ayvalık.

Aydın (merkezi Güzelhisar): Saruhan (merkezi Manisa), Denizli, Menteşe (merkezi Muğla).

Karaman (merkezi Konya): Hamid (merkezi İsparta): Burdur, Teke (merkezi Antalya), Alaiye, Niğde, İçel (merkezi Ermenak).

Adana: Tarsus, Uzeyr, Karaisel, Maraş (Mutasarrıf-

(1) İsimler, salnamede sait harflerin telâffuzları için kabul edilmiş olan okunuş şekillerine göre, aynen alınmış ve o zamanki yazılış şekli mümkün mertebe aslına uygun şekilde muhafaza olunarak yazılmıştır.

lıkla idare edilmektedir).

Ankara (merkezi Yozgat): Bozok, Yeniil, Kângırı, Kayseriye, Cihanbeyli aşireti, Cebeli Kozanı şarkî.

Kastamoni: Bolu, Viranşehir (merkezi Safranbolu),.

Sinop.

Sivas : Amasya (mutasarrıflıkla idare edilmektedir),

Divriki.

Trabzon: Koçkiri, Canik (merkezi Samsun) (mutasarrıflıkla idare ediliyor), Ordu, Karahisarı şarkî, Gümüşhane, Lâzistan (merkezî Batum).

Erzurum: Çıldır (merkezi Oltı), Kars, Beyazıt, Muş.

Van: Hakkâri, Musul.

Kürdistan (merkezi Diyaribekir): Siird, Mardin.

Harpüt: Maadin (merkezi Ergani madeni), Arapkir, Behisni, (merkezi Süverek), Dersim (merkezi Kemah).

Halep: Antakya, Raka (merkezi Urfa), Rum kalesi, Birecik, Ayntap, Kilis, Reyhaniye, Zor, Beylan.

Sayda (merkezi Beyrut): Lazkiye, Trablusşam, Diril- kamer, Akkâ, Nablus, Kudüs (mutasarrıflıkla idare ediliyor).

Şam: Balebek, Bukaulaziz, Maarratulnama, Hama, Humus, Aclon, Çöl, Süleymaniye, Revandun.

Babîali evrak odası tesisi :

Abdülmeedin hayatının son zamanlarında, devletin büro işlerini de tanzime matuf mesaide bulunduğunu görmekteyiz. Devleti bu işle meşgul olur görmek, idareye, Avrupai zihniyetin artık girmiş olduğuna esaslı bir delil olarak, gösterilebilir. Esaslı matbu vesikalar elde edememiş olmamıza rağmen, tarihi mahiyetteki vesikaların satırları arasına sıkışmış olan malûmat, kanaatimizi tkviye eder bir mahiyet arz etmektedir. Bu tarihlerde hükümet merkezinde mevcut dairelere ait nizamların kaleme alındığını ve böylelikle bürokratik faaliyetin organize edilmeğe başlandığı görülmektedir.

Babîali evrak odası hakkında tanzim kılman 24 Şevval

.....1332.....

1277 H. (5 Mayıs 1861 M.) tarihli bir nizamname (1) de bu hususta bir misâl olarak alınabilir. Bu nizamnameye göre, Babıâlîde, yalnız hükümet merkezinde mevcut on yedi daire ile, hâzineden ve diğer yerlerden gelen ve Bablâli'den oralara giden evrakı kaydetmek üzere bir evrak odası tesis edilmiş bulunmaktadır.

Bu odada, her daire için bir **Amed** bir de **Reft** namile iki defter tutulacaktır. Dairelerden gelen yazılar, müsteşar tarafından işaret edildikten sonra, evrak odasına verilerek numarası, tarihi, ilişkileri Amed defterine hülâsat&n kaydedilecek ve odanın numarası da üzerine konularak havale edilen yere verilecektir. Bu kâğıt, gittiği yerden geldiği zaman, yine kaydine işaret edilecek ve başka bir tarafa gönderileceği zaman da bu işaret tekrarlanacaktır.

Babjâliden resen [devaire yazılan [tezkerelerde, zimmet defterine kaydedecek ve sırasile numaraları yazılarak kitabet odasına gönderilecektir.

Resen ısdar edilen padişah iradelerini havi tezkereler için müstakil bir defter tutulup, yapılan işlere ait kayıt bu defter üzerinde yürütülecektir. Padişaha arzolunan tezkereler de mensup olduğu deftere işaret olunacak, padişah iradesi çıktıktan sonraf icra mevkiine konulduğu, ve sonra hazinei evraka gönderildiği dahi kaydolunacaktır.

Evrak odasında bir mümeyyiz ile altı memur bulunacak ve her memur, bir kaç dairenin defterini tutmakla mükelef tutulacaktır. Her hafta Cumartesi günlerinde ka- yitler yoklanacak, teehhür etmiş evrak bulunursa, pusulası yapılarak, ihulunduğu yerlerden sorulmak ve tahkik olunmak üzere müsteşara verilecektir.

Evrak odasına hariçten kimsenin girmesi yasak olduğu gibi, kalemdeki memurların da oda içinde sigara içmeleri, yemek yemeleri ve teklifsiz bulunmaları edebe menafî görülecektir.

(Devam edecek)

(1) Düstur, tertibi evvel, C. 1, S. 59.